T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ROBERT NOZİCK'İN ÖZEL MÜLKİYET ANLAYIŞINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EBRU EROL

ANABİLİM DALI: FELSEFE
PROGRAMI: FELSEFE

KOCAELİ 2008

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ROBERT NOZİCK'İN ÖZEL MÜLKİYET ANLAYIŞINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EBRU EROL

ANABİLİM DALI: FELSEFE
PROGRAMI: FELSEFE

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Aysel Doğan

KOCAELİ, 2008

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ROBERT NOZİCK'İN ÖZEL MÜLKİYET ANLAYIŞINA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi hazırlayan: EBRU EROL
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih:18/06/2008-2008/17

Prof. Dr. Sinan ÖZBEK

Doç. Dr. Aysel DOĞAN

Yrd. Doç. Dr. Yavuz ADUGİT

KOCAELİ, 2008

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar, toplumdaki statüleri ne olursa olsun, bütün insanlar içim önemli bir konu vardır; mülkiyet. Mülkiyet sorununun en önemli tartışması toplumla çelişki içerisinde olan bireyin toplumda ki mülkler üzerinde özel bir hakkı olup olmadığı sorunudur. Özel mülkiyet başlığı altında burada ele alacağım bu konuyu Robert Nozick perspektifinden ortaya koymaya çalıştım. Ve diğer yandan onun karşısına tarihte mülkiyet üzerindeki düşünceleri etkili olmuş filozoflara yer verdim. Buradaki amacım herhangi bir filozofun ya da siyasi grubun düşüncelerini savunmak değil, tam tersine mülkiyet konusu üzerinden tarihle bir hesaplaşmaya girerken, onu açık ve yansız bir şekilde ortaya koymak. Çünkü eğer mülkiyet konusu üzerinde bugüne kadar düşünülmüş ve ortaya konulmuş şeyler yeterli olsaydı, bugün hala mülkiyet sorunu varlığını bu kadar sancılı bir şekilde devam ettirmezdi. Bu açıdan antikçağdan günümüze kadar mülkiyet sorunu üzerinde ortaya konulmuş düşünceleri eleştirel bir bakışla ortaya koymaya çalıştım.

Bu çalışmamda hiçbir yardımını benden esirgemeyen, çalışmalarımı titizlikle inceleyen ve hepsinden önemlisi bu çalışmayı başarabileceğim konusundaki inancıyla benim de kendime olan inancımı arttıran değerli hocam Doç. Dr. Aysel Doğan'a bana kattığı her şeyden dolayı teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Kocaeli, Mayıs 2008 Ebru Erol

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……I
İÇİNDEKİLER……...II
ÖZET……III
ABSTRACT…….....IV
I.GİRİŞ…….....1

II. NOZİCK'İN DEVLET TASARIMI VE DEVLETTE

MÜLKİYETİN YERİ…….....8

II.1. Nozick ve Platon'un Devlet Sunumları İle Mülkiyet
Anlayışlarının Karşılaştırılması ……..9
II. 2 .Devlette Birlik Çokluk Sorunu…….....21
II. 3. Aristoteles ve Nozick'in Mülkiyet Anlayışlarının
Karşılaştırılması…….....32
III. NOZİCK'İN ÖZEL MÜLKİYET
KAVRAMI……..……37
III. 1. Nozick'in Mülkiyet Anlayışında
Locke Temellendirmesi…….....39
III. 2. Nozick'in Özel Mülkiyet Hakkına
Bakışı…….……..……40
III. 3. Bireyin Sahip Olduğu Haklar Üzerine……...43
III. 4. Sonuç…….....57
IV. NOZİCK'İN MÜLKİYET DAĞILIMINDAKİ ADALET
ANLAYIŞI……...65
IV. 1. Nozick'in Adalet Anlayışına Genel Bir
Bakış…….....67
IV. 2. Nozick ve Rawls'un Adalet Anlayışlarının
Karşılaştırılması……68
IV. 3. Nozick'in Yetkilenme Teorisinin
Eleştirisi…….....69

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

IV. 4. Nozick ile Marks'ın Anlayışlarının
Karşılaştırması…….....77
IV. 5. Sonuç……..85
V. S O N U Ç…….95
VI. YAYINLANAN KAYNAKÇALAR……..100
ÖZGEÇMİŞ……...103

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖZET

20. yüzyılda yayınlanan *Anarşi, Devlet ve Ütopya* adlı yapıtında ortaya koyduğu düşünceleri ile dikkatleri üzerine çeken Robert Nozick, yaşadığı dönemden günümüze kadar birçok eleştirinin de odak noktasını oluşturur. Nozick, bireyin haklarını negatif haklar olarak belirler ve bireyi bir başka kişiye yardım etmekle yükümlü tutmaz. Nozick'in bireyin haklarını mülkiyet hakkı olarak ele alması onun özel mülkiyet anlayışının birçok açıdan eleştiri almasına neden olur. Bu eleştiriler bu tezin ana konusunu oluşturur. Burada, Nozick'in özel mülkiyet anlayışını eleştirel bir bakış açısı ile ele alıp tartışmaya çalışacağım.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ABSTRACT:

Robert Nozick attracted attention with his book *Anarchy, State and Utopia* in the 20th century, and from the publication of his book to the present day he is at the center of many philosophical arguments. Nozick determines individual rights as negative rights and does not hold responsible any individual to help another. Nozick defines the individual rights interms of the rıght to property; forthis reason his ideas are criticized very much. These criticis are the main subject of this thesis. Briefly, I will criticize and search Nozick's conception of the right to private property in this thesis.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

I.GİRİŞ

Robert Nozick'in 1974 yılında yayımlanan *Anarşi, Devlet ve Ütopya* adlı eseri yayınladığı dönemden günümüze dek birçok siyaset felsefesi tartışmasında ele alınmış, özellikle onun özel mülkiyet anlayışı ve mülkiyetin toplumdaki dağılım konusundaki görüşleri üzerinde durulmuştur. "Bireylerin hakları vardır. Hiçbir grubun(haklarını ihlal etmeden) onlara yapamayacağı şeyler vardır" görüşü Nozick'in kuramının en kısa anlatımıdır. Buna göre, birey toplumdan önce gelir ve birey toplumdaki kişilere yardım etmekle yükümlü tutulamaz. Çünkü Nozick'e göre haklar pozitif değil, negatiftir. Ve ancak bu haklar üzerine kurulan bir devlet meşrudur. Ve bu devlet Nozick'e göre minimal ya da gece bekçisi devletidir. Bundan daha kapsamlı bir devlet anlayışını- bireylere pozitif haklar yükleyen ve toplumdaki diğer kişilere yardımdan sorumlu tutan refah devleti gibi-onaylamamaktadır. Çünkü Nozick'e göre bireye pozitif haklar yüklemek ve onu bir başkasından sorumlu tutmak ya da devletin bireyi zorunlu olarak vergiye tabi tutması bireyin özgürlüğüne müdahale etmek demektir. Bireyin haklarını esas itibariyle müdahale etmemeyi gerektiren negatif haklardan ibaret sanması ve onu toplumda yer alan diğer bireylerden sorumlu tutmaması Nozick'in mülkiyet anlayışının da temelini oluşturur. Burada akla hemen gelen sorular şunlardır; bireyin pozitif hakları var mıdır? Birey sadece negatif haklara mı sahiptir. Ve sadece negatif haklar bir devletin meşruluğunun zemini için yeterli midir?

Nozick'e göre, bireyin sahip olduğu şeyler üzerinde meşru hakları vardır. Nozick'in mülkiyet hakkına ilişkinin görüşleri John Locke'un özel mülkiyet kuramına dayanır. Buna göre kişinin kendi emeği ile elde ettiği şeyler kişinin kendine aittir. Ve kişinin adil bir şekilde elde ettiği mülkü üzerinde söz sahibi olan kendisidir. Merkezi bir otoriteye dayalı ya da kalıp içeren hiçbir adalet kuramını bireyin haklarına müdahale olacağı gerekçesiyle kabul etmeyen Nozick, yetkilendirme adını verdiği kendi kuramını bize sunar. Kendi kuramının tarihsel ve kalıp içermediğini söyleyen Nozick'e göre, bu kuramının bireylerin haklarını koruyan en iyi dağıtımcı adalet kuramı olduğu düşüncesini savunur. Burada ortaya çıkan soru yetkilendirme kuramı toplumdaki mülklerin dağılımında adaleti sağlamada yeterli midir? sorusudur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Yukarda da ana tezini ve gerekçelerini bir-iki paragrafta belirtilen Nozick'in özel mülkiyet anlayışı eleştirel bir bakış açısıyla şu konular etrafında tartışacaktır. Birinci bölümde Nozick'in mülkiyet anlayışını devlet düzeni ve biçimi konusu etrafında ele alacaktır. Bu bölümde Nozick'in görüşlerini felsefe tarihinin iki klasik düşünürü olan Platon ve Aristoteles'in devlet ve özel mülkiyet anlayışlarıyla karşılaştıracaktır. İkinci bölümde Nozick'in mülkiyet anlayışını doğal hak ve emek anlayışı etrafında ele alıp tartışılacaktır. Bu tartışmada Nozick'in emek ve hak kavramının zeminini hazırlayan Locke'un siyaset felsefesi üzerinde durulacaktır. Üçüncü bölümde, Nozick'in mülklerin toplumdaki adil dağılımına ilişkin görüşleri üzerinde durulacaktır. Özellikle adalet, eşitlik ve özgürlük kavramlarının ele alınacağı bu bölümde Nozick'in adalet kuramını ile birlikte John Rawls ve Karl Marks'ın adalet ve özel mülkiyet kavramlarını eleştirel bir yaklaşımla incelenecektir.

Nozick sadece bireylerin güvenliğini sağlayacak, bireylere müdahaleyi en sınırlı şekilde tutacak minimal ya da gece bekçisi devletinin en iyi devlet modeli olduğu görüşündedir. Platon açısından en iyi devlet modeli; toplumun en akıllı kişi ya da kişileri tarafından yönetilen aristokrasidir. İdeal bir devlet tasarlamayan Aristoteles, var olan devlet biçimlerini sınıflandırırken, toplumun orta kesiminin yöneteceği bir demokrasi devletinden yanaydı. Birbirinden farklı üç filozofun sunduğu devlet anlayışı, aynı zamanda bize birbirinden farklı üç mülkiyet anlayışını da sunmaktadır. Bireyin haklarını öncelikli tutan minimal devlet anlayışı ile Nozick mülklerin toplumdaki dağılımı açısından özel mülkiyetten yanadır. Platon'un ideal devletinde ise ayrıntılı bir mülkiyet temellendirmesine rastlayamayız. Toplumu bir bütün şeklinde alan Platon'a göre, devleti, devlete bütünlüğünü veren üç sınıf oluşturur; yöneticiler, koruyucular ya da bekçiler ve zanaatçılar sınıfı. Dolayısıyla, Platon'un ideal devletinde ön planda olan kavram birey değil, sınıf kavramıdır. Bu sınıfsal yapıda özel mülkiyet en alt sınıf olan zanaatçılar sınıfında vardır. Diğer iki sınıfta özel mülkiyete yer yoktur; her şey ortaktır. Böylece komünizmin ilk tasarım şekli olan ortak mülkiyetin hakim olduğu bir devlet anlayışı ile Nozick ve Platon iki uç noktayı oluşturur. Nozick, Platon'un devlet anlayışını merkezi bir dağıtım şekline yer vermesi ve bireyin özel mülkiyet anlayışına müdahale etmesi ile bireyin haklarına müdahale gerekçesiyle kabul etmez. Ayrıca Nozick, Platon yanında hiçbir ütopyacı

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yazarın devlet anlayışını onaylamaz. Ona göre, ütopyacı yazarların her biri , yalnızca bir kesime hitap ederken, birbirinden farklı bireylerin ya da toplumların isteklerine cevap veremez. Bundan dolayı bu devlet biçimlerinin gerçeklerle uyuşmadığı düşüncesinde olan Nozick'e göre, toplumda yaşayan bütün bireylerin ütopyalarını gerçekleştirebileceği yegane devlet biçimi, kendi içinde bir çokluk içeren minimal devlettir.

Platon'un ideal devletinde olabildiğince birlik olma anlayışına eleştiri getiren bir başka isim ise Aristoteles'tir. O bir toplumda doğal olan şeyin birlik değil, çeşitlilerin çokluğu görüşüyle Platon'u eleştirir. Ayrıca, Aristoteles'e göre toplumun birlik olması onu kuran değil yıkan şeydir. Toplumun bir birlik değil çokluk içermesi gerektiği görüşüyle Nozick'e yakın duran Aristoteles, devlet tasarımında ve buna bağlı olarak mülkiyet anlayışında Nozick'ten farklı bir yol çizer. Özel mülkiyeti bireyin doğal hakkı olarak gören Aristoteles, toplumda ki mülklerin bir noktaya kadar bir tutulması gerektiği görüşündedir. Mülkiyette özel ve kamu mülkiyetine de yer vererek orta yolu bulmaya çalışan Aristoteles, Platon ve Nozick'in devlet anlayışlarının yanında üçüncü bir devlet anlayışını görmemizi sağlar.

Orta yol düşüncesiyle Aristoteles'in mülkiyet anlayışında belirleyici olan birey ya da toplum değil, ailedir. Aristoteles'e göre, mülk ailenin, mülk edinmede aile ekonomisinin bir parçasıdır. Çünkü Aristoteles açısından iyi bir yaşam olabilmesi için, belirli bir düzeyde belirli bir servetin olması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle o doğal ve doğal olmayan mülkiyet ayrımına girer. Buna göre avcılık, göçebelik, tarımcılık vs. gibi geçim kaynakları doğaya uygundur ve doğal mülktür. Ancak, ticaret ve değiş-tokuşa bağlı olarak elde edilen mülk, doğal mülkiyetten türemiş olan doğal olmayan bir mülk edinme biçimidir. Burada para kazanma ve servet ayrımı yapan Aristoteles'e göre asıl servet doğal mülkiyet yoluyla elde edilen servettir. Doğal olmayan mülkiyet ile para kazanma şekilleri ortaya çıkmıştır. Ve Aristotles'e göre servet bir amaç değil, geçimini sağlamak için bir araçtır ve sınırlı olmadır. Para kazanmanın ise kendisi bir amaçtır ve bu yüzden sınırsızdır. Aristoteles insanların para kazanma ile serveti birbirleriyle karıştırması sonucu servet edinmenin de sınırsız olduğu düşüncesine kapıldıklarını belirtir. Ve böylece Aristoteles mülkiyet anlayışı, mülklerden edinilen kazançlara ilişkin yaptığı ayrımlar ve doğal mülkiyetin

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

sınırlı olması gerektiği düşüncesiyle Nozick'ten tamamen farklı bir düşünce şekli ortaya koyar.

Özel mülkiyetin devlet yapısıyla ilişkisi yanında beliren bir başka sorun, özel mülkiyet hakkıyla ilintilidir. Toplumsal bir yaşam içerisinde bireyin bir şeye benim diyebilmesi için o şey üzerinde hak iddia edebilmesi gereklidir. Kişinin böyle bir hak iddia edebilmesi olanaklı mıdır? Ve Nozick'in savunduğu gibi mülkiyet hakkı bütün bireyleri kapsayan en temel hak mıdır? Bu sorun özel mülkiyet üzerinden tartışmamızın ikinci ana konusunu oluşturur.

Liberal düşünce akımının içinde yer alan Nozick, bireyin haklarının negatif olduğu düşüncesiyle çoğu liberalden ayrılır. Bu düşüncesi ile Nozick, klasik liberalizm içinde yer alır. Onun düşüncelerinin zeminini oluşturan isim ise, klasik liberalizmin kurucusu olarak görülen John Locke'tur. Locke'a göre, bireyin mülkiyet hakkı vardır ve bu hak doğal bir haktır. Locke bu düşüncesini nesnel bir şekilde ortaya koyabilmek için tabiat hali düşüncesine başvurur. Doğal durumu bir eşitlik durumu olarak gören Locke'a göre, doğal durumda herkes özgür olsa da, serbest değildir ve belirli yasalar vardır ve bu yasaları açık-seçik bir şekilde bize veren akıldır. Dolayısıyla, Locke doğal durumu bir düzensizlik ya da savaş durumu olarak görmez. Ancak, doğa durumunda kişi güvensizlik içinde olabilir ve sahip olduğu mülklerine zarar gelebilir. Bunun için, Locke insanların kendi rızalarıyla yapmış oldukları sözleşme ile sivil topluma geçtiklerini düşünür. Sivil topluma geçen bireyler, doğal durumda sahip oldukları bütün haklara hala sahiptirler. Locke'un doğal duruma ilişkin açıklamaları Nozick'in minimal devletinin zemini oluşturur. Ve Nozick'e göre devlet, kişinin doğal durumda sahip oldukları hakları korumakla sınırlıdır. Yani mülkiyet hakkını.

Locke ve Nozick bireyin tüm haklarını mülkiyet hakkıyla değerlendirir. Mülkiyet hakkının zemininde ise Locke'un mülk edinme teorisiyle ileri sürdüğü emek kavramı bulunmaktadır. Doğa durumunda bir insanın emeğinin kendisinin olduğu görüşünde olan Locke, insanın emeğini karıştırdığı şeyin de onun olduğu düşüncesini benimser. Nozick, Locke'un mülk edinme teorisini kabul ederken, kişinin emeğini karıştırdığı şey üzerinde, o şeyin tamamına değil de, elde edilen ilave değere sahip

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olması gerektiği düşüncesiyle Locke'tan ayrılır. Nozick' göre, bir birey sahipsiz bir şeyi sahiplenirken ve onu ortak mülkiyet alanından uzaklaştırıp özel mülkiyet haline getirme esnasında, başkasının durumunu kötüleştirmemelidir. Nozick, burada Locke'un "yeterince ve aynı düzeyde" koşulunu diğerlerinin durumunu kötüleştirmemek olarak yorumlar. Bir başkasının durumunu kötüleştirmek söz konusu olduğunda Nozick, durumu kötüleşen kişiye tazminat ödenmesi ile yine de o şeye sahip olunabileceği görüşünü savunur. Ancak, diğer yandan Nozick, hiçbir şekilde devletin bireyi bir başkasına yardım adı altında olsa bile vergilendirmeye gidemeyeceğini söyler. Çünkü bu durum kişinin haklarının ihlalidir. Bu noktada ortaya çıkan sorular, böyle bir devlette mülklerin dağılımı nasıl şekillenir? Ve bu dağılım adil midir? soruları olur.

Mülklerin toplumdaki adil dağılımı üçüncü bölümün ana konusunu oluşturur. Bu bölümde Nozick'in karşısında ele alınacak iki önemli siyaset felsefi düşünüründen bir tanesi Nozick'le aynı dönemde yaşamış ve yeni bir adalet kuramı geliştiren John Rawls ve siyaset kuramında adaletin yeri konusunda tartışmaya açık noktalar bulunduğunu düşündüğü iddia edilen Karl Marks. İlk aşamada Rawls ile Nozick'in adalet anlayışları karşılaştırılacaktır. Daha sonraki bölümde bir adalet ilkesi geliştirmekten çok, toplumdaki adalet sorunlarını aşmaya planlayan Marks'ın düşüncelerine yer verilecektir.

Nozick'e göre bir dağıtımın adil olması mülklerin edinim şekline bağlıdır. İlk edinme şekli meşru yollardan olan bir mülkün, bir başkasına transferi de meşru olmalıdır. Dolayısıyla Nozick perspektifinden tarihsel ve kalıp içermeyen bir dağıtımcı adalet kuramı en yetkin kuramdır. Yetkilendirme adını verdiği bu kuramın ana ilkesini Nozick " herkesten tercih ettiklerine, herkese tercih edildiklerine göre" ilkesi olarak belirler. Rawls'a göre ise dağıtımın adil olması için insanların doğal yetenekleri ve toplumsal statüleri eşitlenmelidir. Ona göre, bu eşitliği sağlamanın yolu bireylerin başlangıç noktalarını eşitlemekle mümkündür. Toplumsal sözleşme öncesi, başlangıç noktasında doğal yetenekleri ve toplumsal mevkilerinin ne olduğunu bilmedikleri varsayılan bireyler, toplumdaki yerlerini seçerken aynı bilgisizliğe sahip olarak eşitleneceklerdir. Ve aynı zamanda hangi konumu seçeceklerinden habersiz olan bireyler, kendileri için iyi olanı istedikleri gibi

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

toplumdaki herkes içinde aynı şekilde iyi olanı isteyeceklerdir. Rawls'un iki adalet ilkesinden ikinci tezinin farklılık ilkesinin dayanağını oluşturur. Bu ilkenin ikinci maddesinde Rawls, fırsat eşitliğinin herkese eşit olanak sağlamadığı düşüncesinden hareketle adil fırsat eşitliği düşüncesini geliştirir. Farklılık ilkesi ile adil bir dağıtımın olması için toplumdaki dağılımın en az gelirli insana göre olması gerektiğini düşünür. Buna göre Rawls, bir kişinin diğerinden daha fazla kazancını toplumdaki en alt konumdaki kişinin gelir durumunu iyileştirecekse onaylar. Rawls, insanların başlangıç durumunda farklılık ilkesini herkesin iyiliğine olduğu için seçeceğinin mantıklı olacağı görüşünü savunurken, Nozick Rawls'un bu düşencelerini onaylamaz. Bunun nedeni en başta Nozick'in bir adalet kuramının tarihsel ve kalıp içermeyen bir yapı içermesi gerektiği düşüncesidir. Ve Nozick'e göre, Rawls'ın kuramında yer alan başlangıç durumunda bir bilgisizlik söz konusu olduğu için insanlar adil dağıtım ilkesi olan yetkilendirme adını verdiği adalet sistemini bilemeyeceklerdir ve bundan dolayı da bu kuramı seçemeyeceklerdir. Nozick'in Rawls' a yönettiği bir diğer eleştiri, toplumda daha iyi konumda olan insanların bu ilkeyi neden seçmesi gerektiği ve neden özel mülkiyetini kendisinden daha kötü durumda olanların durumunu iyileştirmek için vermesi gerektiği? sorunu üzerindendir. Bireyin özgür olduğu ve bu özgürlüğü kendi üzerindeki sahiplik hakkına dayandıran Nozick, eşitlik için bireye yapılan müdahalenin bireyin özgürlüğüne müdahale olacağından, bunun kabul edilemeyeceği görüşündedir. Burada özellikle Nozick'in yetkilenme kuramının toplumdaki mülklerin dağılımında adaleti ne kadar sağladığı üzerinde durulacaktır. Daha sonra bu bölümün bir diğer önemli filozofu olan Marks'ın adalet kavrayışı Nozick'le karşılaştırılacaktır. Marks'ın kuramının adalet içerip içermediği bugün hala tartışılmaya devam eden bir sorundur. Bu konuyu burada iki şekilde ele alınacaktır. Kuramında adaleti kapitalizmin işçiler üzerinde sömürüsünü meşru hale getirdiği ilke olarak ele alan Marks'ın amacı adalet ilkesi oluşturmak değildir. Marks'ın adalet ilkesine gerek kalmayacak toplumsal yapıyı oluşturmayı amaç edinmesi üzerinde durulacaktır. İkinci olarak ise, Marks'ın komünizmin ileriki aşamasında geçerli olacağını düşündüğü "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacına göre" ilkesini adalet ilkesi olarak ele alınıp tartışılacaktır. Bu ilkenin Nozick'in "herkesten tercih ettiklerine ve herkese tercih edildiklerine göre" ilkesi ile benzerliği ortaya konulmaya çalışılacaktır.. Nozick'in kuramı bireylerin birbirlerinden çok büyük miktarda farklı

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

mülkiyete sahip olabileceği öngörüsünde bulunmaktadır. Bu kuram herkese adil fırsat eşitliği sunamayan bir toplumsal düzeni savunması nedeniyle eleştirilecektir. Bundan sonra böyle fırsatları savunan bir toplumsal düzeni özel mülkiyetin kaldırılması ile Marks'ın toplum düşüncesinin bize sunup, sunamayacağını tartışılarak sonuç bölümüne ulaşılacaktır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

II.

NOZİCK'İN DEVLET TASARIMI VE DEVLETTE MÜLKİYETİN YERİ

Toplumsal bir varlık olan birey, yerleşik yaşama geçtiği ilk günden günümüze kadar toplumla birlikte varlığını sürdürmektedir. Bu süreçte birey bir yandan toplumu oluşturan bir unsur olarak ona katılırken, diğer yandan bir birey olmasıyla ondan ayrılır. Bu ayrımda birey çoğu zaman kendini toplumla bir çatışma içerisinde bulur. "Bireyin haklarının neler olduğu, topluma karşı yükümlülüklerinin neler olduğu" sorunu bu çatışma içerisinde önemli bir yer oluşturur. Bu çatışma içerisinde bireyin neye, ne kadar sahip olabileceği, sahip oldukları üzerinde içinde yaşadığı toplumun ne kadar hakkı olabileceği? sorularını içine alan mülkiyet hakkı da önem kazanır. Siyaset felsefesinin odak noktasını oluşturan mülkiyet sorunu, felsefenin diğer alanlarıyla da doğrudan ya da dolaylı bir ilişki içerisindedir. Bu alanlardan bir tanesi de hiç şüphesiz ahlak alanı oluşturur. Hak ve adalet kavramlarını bünyesinde taşıyan ahlak, mülklerin toplumsal dağılımında belirleyici bir rol oynar. Toplumsal yaşam içerisinde oldukça belirleyici olan hak ve adalet kavramları, önemini devlet tasarımları açısından da korur ve siyasi belirlenimler açısından da yol gösterici olur. Bütün bu belirlemelerin yapılabilmesi için hak ve adalet kavramlarının her şeyden önce evrensel ve zorunlu bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. Evrensel ve kavramsal açıdan zorunlu bir düzleme ulaşmak için kurulmuş olan bütün düzenlerin (yönetim şekilleri, ideolojiler, gelenek-görenekler, pozitif hukuk) zeminini bize verecek olan alan, doğal hukuktur. Ancak doğal hukuk düzleminde toplumsal yaşamda ve devleti oluşturan bireylerin hakları evrensel ve zorunlu bir şekilde ortaya konulabilir. Bu açıdan gerek ahlak gerekse doğal hukuk günümüze dek kurulan ya da tasarlanan birçok devlet tasarımında belirleyici olmuştur.

Bütün bu ele aldığımız sorunları bünyesinde taşıyan devlet ve devletin içinde başlı başına bir sorun oluşturan mülkiyet sorunu, görüldüğü üzere çok kapsamlı bir konudur. Felsefe tarihine baktığımızda birçok filozof tarafından ele alınan devlet ve mülkiyet sorununun, değişik çözümlemelerini bulmamıza rağmen bu sorunlar kesin bir çözüme ulaşmamıştır ve günümüzde hala önemini koruyan en önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Bu bölümde mülkiyet sorunu, içinde

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

barındırdığı diğer sorunlarla birlikte devlet düzemlinde tartışılacaktır. Özellikle Robert Nozick'in yayınlandığı dönemde oldukça tartışılan *Anarşi, Devlet ve Ütopya* adlı eseri buradaki mülkiyet araştırmasının odak noktasını oluşturmaktadır. 20.yüzyıl siyaset felsefesinin en önemli filozoflarından olan Nozick'in özel mülkiyet anlayışını tartışırken, öncelikli olarak onun mülkiyet konusuyla sıkı bir ilişki içerisinde ele aldığı devlet anlayışı üzerinde durulması gerekmektedir. Nozick' in devlet anlayışının karşısında yer verilecek iki isim; Platon ve Aristoteles'tir. Toplumsal yaşamda bireye öncelik vermesiyle Nozick, toplumu bireyden önce tutan Platon felsefesinin hemen hemen tam karşısında yer alır. Bu iki farklı düşünce şekli, iki farklı devlet anlayışını genel hatlarıyla görülmesini sağlayacaktır. Ardından toplumsal yaşamda bireye ve topluma yer vererek orta yol bulmaya çalışan Aristoteles'in devlet anlayışı tartışmaya katılacaktır. Bununla birbirinden farklı iki devlet ve özel mülkiyet anlayışı ortaya konulacaktır, toplumdaki zenginliğin dağıtımının nasıl olması gerektiği ve mülkiyet hakkının meşru temeli konusuna açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Böylece Nozick'in özel mülkiyet ve özel mülkiyetin devletteki yeri ile ilgili düşüncelerini, bu konudaki klasik görüşlerle tartışılmış olunacaktır.

II.1. Nozick ve Platon'un Devlet Sunumları İle Mülkiyet Anlayışlarının Karşılaştırılması

Nozick'in ve Platon'un devlet anlayışları birbirinden ayrı iki uç noktada yer alır. Nozick, "sadece bireylerin zarar görmeme ve hayatlarına karışmama haklarının korunması görevini üstlenecek olan 'minimal ya da gece bekçisi'"[1] devlet anlayışını savunur. Platon için ise en iyi devlet modeli dediği ütopyası ideal devlet ile karşımıza çıkar. İdeal devlet, toplumun en akıllı kişi ya da kişileri tarafından yönetilen aristokrasi devletidir. Nozick'e göre minimal devlet en kapsamlı devletken, bundan daha kapsamlı bir devlet anlayışını bireyin haklarına müdahale edeceği gerekçesiyle kesin bir şekilde kabul etmemektedir. Bu durumda toplumun bütününün yönetimini toplumun bir kesimine bırakılması düşüncesi üzerine kurulu olan Platon'un devlet anlayışı Nozick açısından hiçbir şekilde onay görebilecek bir devlet anlayışı değildir. Her ne kadar Nozick ile Platon'un devlet anlayışları

[1] Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, İstanbul 2000, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, S.13

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

birbirleriyle hiçbir şekilde örtüşmese de her iki filozofun devletin temeline ilişkin hareket ettikleri nokta aynıdır diyebiliriz. Bu siyasi belirlenimlerinde ön plana çıkacak olan ahlaktır.

Platon felsefesinde ahlaki kavramlar ön planda yer alırken, onun erdem anlayışı her şeyden önce siyasi bir anlayıştır. Tek tek insanların mutluluğundan çok, toplumsal mutluluğu amaç edinen Platon'a göre bu toplumsal mutluluğu bize sağlayacak olan şey devlettir. Nozick'e göre ise ahlak hükümlerindeki anlaşmazlıklar siyaset alanında düşünülebilecek birçok sorunu ortaya koyar.[2] Buna göre Nozick için belirleyici olan yol: "ahlaki olarak izin verilebilen ve izin verilemeyen eylemlerin ve herhangi bir toplumdaki bazı insanların bu ahlaki sınırlamaları neden ihlal edeceğinin köklü sebeplerinin köklü temel genel tanımlarıyla konuya başlamak" olur[3]. Nozick ve Platon'un devlet anlayışındaki başlangıç noktalarında ahlak belirleyici olsa da onların devlet anlayışları birbirinden tamamen farklıdır. Onların devlet tasarımlarının birbirinden ayrı yönlere gitmesinin nedenini yine onların felsefelerinin zemininde aramamız gerekmektedir.

Doğada olduğu gibi ahlak ve toplum yaşamında mutlak ve değişmez olanı ortaya koymaya çalışan ilk filozof olan Platon'a göre; düşüncenin temelinde olan "öz" kavramı maddi değil, manevidir. Bu açıdan Platon'un devlet anlayışı madde değil, maneviyat üzerine kuruludur diyebiliriz. Platon ideal devletinde erdemli bir toplumu amaçlarken, bu toplumda adalet, bilgelik, cesaret ve ölçülülük erdemlerini nasıl ortaya çıkarabileceğini araştırmaktadır. Gerçeğin bu dünyanın ötesinde (idealar dünyasında) olduğu görüşünü savunan Platon felsefesinde hakikat anlayışı onun ruh araştırmalarında ortaya konulmaya çalışılır. Platon felsefesinde ruh araştırması onun felsefi düşüncesinin zeminini oluştururken, toplumsal düşünceleri de ruhbilim anlayışına dayanmaktadır. Buna göre, ruh üç kısımdan oluşur; akıl, irade ve istekler. İnsanda bulunan bu üç yandan akıl yönetimi eline alıp iradeyle uzlaşmaya giderek, istek yanını yönetim altına aldığı zaman insanda üç türlü erdem ortaya çıkar. Bunlar; bilgelik, cesaret ve ölçülük erdemleridir. İçimizdeki bulunan bu üç yanın her birinin kendi görevlerini bilip yerine getirmesiyle de doğruluğa

[2] a.g.e, s.33
[3] a.g.e, s.35

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ulaşılır ve adalet sağlanmış olur. Eğrilik ise, içimizdeki bu üç yanın uyumsuzluğundan kaynaklanır. İnsanla devleti paralel düzlemde ele alan Platon, burada yaptığı ayrımı devlete de taşır. Platon'a göre, insanda bulunan bu üç yan devlette de vardır. Bu üç kısmı toplumu yönetenler, koruyucular (bekçiler ve savaşçılar) ve zanaatçılar oluşturur. Bu üç kısım sırasıyla; akla, iradeye ve isteklere karşılık gelir. Yine insanda olduğu gibi toplumu yönetenlerin, koruyucularla uzlaşmaya gidip bu uzlaşmanın ardından parasever yanı yönetim altına aldığı zaman, insanda olduğu gibi devlette de üç türlü erdem ortaya çıkar. Herkesin yakaladığı bu uyumun ardından görevini bilmesi ve yerine getirmesiyle doğruluğa ulaşılmış olur. Eğrilik ise yine bu kısımlar arasında çıkan uyumsuzluk sonucunda ortaya çıkar. Bu kısımların görevleri ise şunlardır: yönetenler, tek tek olanakları, toplumun çıkarlarına uygun duruma getirerek yönetir ve bütün olanaklara imkan vererek bilgelik erdemine ulaşır. Koruyucular, aklın tehlikeli ve tehlikesiz dediği şeylere uyarak, cesaret erdemine ulaşır. Geriye kalan bütün sınıfların uyum ve düzenin korunmasını sağlamasıyla ölçülülük erdemi ortaya çıkar. Her sınıfın kendi görevini yerine getirmesiyle de adalet erdemi ulaşılmış olur. Bilgelik, cesaret erdemi toplumun belirli kısımlarına ait özel erdemlerken, ölçülülük ve adalet toplumun tamamında ortaya çıkar.

Nozick felsefesine yöneldiğimizde ise, ahlaki olarak yapabileceğimiz ya da yapamayacağımız bazı yan sınırlamaları onun siyaset felsefesinin başlangıç noktasını oluşturur diyebiliriz ve Nozick bunu doğal durum teorisiyle[4] ele alarak konuyu ortaya koymaya çalışır. Nozick'in siyasi düşüncelerinde ayağını bastığı asıl zemini John Locke' un tabiat hali teorisi oluşturur. Doğal durum teorisi doğal olarak sahip olduğumuz haklar olduğunu bize sunarken, doğal durumun rahatsız edici yanlarının olduğunu belirtir ve bunların giderilmesi için sivil yönetimin gerekli olduğunu söyler. Locke' un bu görüşleri Nozick' in minimal devletin anlayışının temelini oluşturur. Nozick tabiat halinin rahatsız edici yanlarını

[4] Tabiat durumu bireyin arzusuna bağlı olmadan hareketlerini düzenleme ve sahip olduklarını uygun gördükleri kişilere değişim özgürlüğüne tam olarak sahip oldukları bir durumdur.. Tabiat kanunu sınırları 'kimsenin başka birinin arzusuna sağlığına, özgürlüğüne ve sahip olduklarına zarar veremeyeceğini şart koşar, bazı kişiler (başkalarının haklarına tecavüz ederek ve birbirlerini inciterek (bu sınırları) ihlal ederler ve incinen tarafları bunun karşılığında savunabilirler. İncinen taraf ve temsilcileri kendine zarar verenden gördüğü zararın karşılığını alabilirler ve herkesin, bu kanunu ihlal edenleri, bunu tekrar ihlal edilmesini önleyecek ölçüde cezalandırma hakkı vardır, her birey bir (güç güçlüye) sadece mantığın ve vicdanın elverdiği ölçüde maruz kaldığı ihlalle orantılı olarak ve bunun tabiat ve tahdidine yönelik olarak hak ettiği cezayı verebilir. Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.35

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

giderebilmek için bireylerin ya da grupların özel koruyucu birimler tutabileceğini söyler. Ancak ona göre bu koruyucu birimler minimal devletin yerini tutamaz. Nozick'e göre bunun iki nedeni vardır. Bu nedenlerden ilki özel koruyucu birimlerin bazı insanlara kendi haklarını tatbik etme olanağını vermemeleridir. İkincisi ise, kapsama alanı içinde bütün bireyleri korumamasıdır.[5] Bu nedenlerden ötürü Nozick' in kabul ettiği en kapsamlı devlet minimal devlettir ve bundan daha kapsamlı bir devlet anlayışına kesinlikle onay vermez. Bu aşamadan sonra Nozick neden daha kapsamlı bir devleti onaylamadığını genel hatlarıyla ortaya koymaya çalışırken, burada ki başlangıç noktasını dağıtımcı adalet konusu oluşturur. Nozick'in burada yaptığı belirlenimler aynı zamanda bize Platon'un ideal devletinin Nozick perspektifinden ele alındığında neden kabul görmeyeceğini de sunacaktır. Bu açıdan Nozick'in dağıtımcı adalet konusunu ele almadan önce Platon'un ideal devletinde ki dağıtım şekline yer vermemiz gerekmektedir.

Platon insan ruhu gibi toplumun üç kısımdan oluştuğunu söylemektedir. İlk sınıfı toplumun yönetimini ve düzenini sağlayan yöneticiler oluşturur. İkinci kısım ise toplumun güvenliğini sağlayan koruyucular ve bekçilerden oluşur. Üçüncü kısmı ise toplumdaki çiftçilik ve ticaret işleriyle uğraşan zanaatçılar oluşturur. Platonun bu ayrımına göre toplumda üç sınıf belirirken, özel mülkiyetin söz konusu olduğu sınıf, toplumun en alt kısmı olan zanaatçılar sınıfıdır. Diğer iki sınıf olan, yöneticiler ve koruyucular sınıfında, özel mülkiyete yer yoktur. Her şey ortaktır. Bu ortaklıkta sahip olunan şeyler ise genel ihtiyaçların ötesine geçmezken, bunları sağlayan sınıf zanaatçılar sınıfıdır. Platon'a göre bu iki sınıfta mal mülk konularının yeri yoktur. Başka bir deyişle, Platon'un ideal devletinde yaptığı dağıtımda mal mülk konularında ilk iki sınıfın payı sadece ihtiyaçları kadardır. Ve burada kişiye özel hiçbir şeye yer yoktur.

Nozick'in devlet anlayışına göre, böyle bir mülk bölüşümü asla kabul edilemez. Çünkü ona göre, "biz kendilerine birisi tarafından birer porsiyon turta verilmiş olan ama son dakikada yeniden porsiyon uyarlamaları yapılan çocukların konumunda değiliz. Hiçbir kişi ya da grup, birlikte aralarında nasıl bir paylaştırma yapılacağına karar vererek tüm kaynakları kontrol etmeye yetkili değildir."[6]

[5] a.g.e, s.53
[6] a.g.e, s.53

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick'in minimal devletinde merkezi dağıtım asla kabul görmezken, Nozick buna gerekçe olarak bireylerin haklarının ihlal edileceğini gösterir. Nozick'e göre, bir dağıtım kalıp içermemeli ve tarihsel olmalıdır. Nozick, burada yeni bir dağıtımcı adalet kuramıyla karşımıza çıkar. Yetkilenme adını verdiği dağıtımcı adalet kuramıyla Nozick, bireyin bir şey üzerinde nasıl hak sahibi olacağını ortaya koyar. Nozick'in yetkilenme kuramının ana ilkesini "herkesten tercih ettiklerine göre, herkese tercih edildiklerine göre" oluşturur.[7] Nozick'e göre, kişi elde etme ve transferle ilgili adalet ilkesine göre elde ettiği şeyler üzerinde hak sahibidir.[8] Bireyin bu şekilde elde ettiği şey adildir ve bunu istediği gibi kullanmada özgürdür. Bir başka kişi ya da devletin bu şeyler üzerinde söz hakkı yoktur. Nozick'e göre kişi emeğini kattığı şeye sahipken, bunun başka birine vermede hediye etmede ya da transferinde özgürdür. Nozick bunun sonucunda oluşan mülk dağılımının, toplumun eşitlik düzenini bozsa da, yine de adil olacağını savunur.

Nozick perspektifinden baktığımızda Platon'un ideal devletindeki mülk dağıtımı merkezi bir dağıtımdır. Platon'un devlet anlayışında Nozick kadar ayrıntılı bir mülk edinme temellendirmesi olmadığı gibi birey kavramı da çok ön planda olan bir kavram değildir. Ancak Platon'un buradaki belirleyici görüşü, her insanın emeğini diğerlerinin hizmetine sunmasıdır. Çünkü Platon'a göre; "Toplumu yapan, insanın tek başına, kendi kendine yetmediği ve başkalarına gereksinim olduğu için devlete ihtiyaç vardır".[9] Toplum insanın bu gereksinimlerinden oluşur ve Platon'a göre ilk ve en önemli gereksediğimiz şey yiyecektir, ikincisi barınak ve üçüncüsü de giyecektir.[10] Platon, insanların bir toplum içindeki bu gereksinimleri gidereceklerini belirtir. Burada beliren soru, toplumdaki insanların "Her biri kendi sanatını ötekilerin hizmetine koymalı mıdır?" sorusu olur. Platon bu soruyu "evet" diye yanıtlar.[11] Ona göre her insanın kendi işini kendisi görmesi yerine emeğini diğeriyle paylaşması daha mantıklıdır. Çünkü her insan yaratılıştan birbirine

---

[7] a.g.e, s.216

[8] Nozick'in elde etme ile ilgili savında ayağını bastığı zemini John Locke oluşturur. Burada sahipsiz bir nesneye bireyin nasıl sahip olacağı sorusu gündeme gelirken, bu Locke'a göre emektir. Bu konu detaylı olarak iler ki sayfalarda tartışılacaktır.

[9] Platon, *Devlet*, İstanbul 2000, Kültür Yayınları, s. 56
[10] a.g.e, ss. 65-57.
[11] a.g.e, ss. 56-8

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

benzemez ve her insanın iyi olduğu bir iş vardır. Bu durumda her insan iyi olduğu işe yönelmeli ve bunu toplumla paylaşmalıdır. Platon felsefesinde gerek birey gerek sınıflar açısından ele aldığımızda toplumu adil kılan bu durumdur. Ve adil dağıtım ise, insanın yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu toplumda yer alan bütün bireyleri içine alan bir durumdur ve bundan fazlası yani bireyin özel mülkiyete sahip olması sadece toplumun en aşağı sınıfı olan zanaatçılar içinde yer alır. Çünkü onlar bu dünyada ki maddi şeyler üzerinden meslek sahibi olurken, bundan daha fazlasını yapamazlar. Toplumda bulunan diğer iki sınıfta yer alan koruyucular ve yöneticiler ise daha kutsal görevlere sahiptirler ve onların düşünceleri madde üzerinden değildir. Onlar manevi şeyler üzerinden düşünen ve toplumda düzeni, güvenliği ve erdemli olmayı bir şekilde sağlayan kişilerdir. Bu durumda Platon'a göre bu sınıfta özel mülkiyete yer yoktur, çünkü bu onları kendi amaçlarından uzaklaştırmak olur. Ve ayrıca burada söz konusu olan ortak mülkiyet, toplumun bu sınıflarında yer alan kişiler arasında eşitlikçi bir durumu sağlamaktadır. Burada ele aldığımız şekilde açıkça görüldüğü gibi, Platon açısından erdem ve mülk birbirinden tamamen farklı şeylerdir. Bunlara ulaşma yolları aynı olmadığı gibi birinin olduğu yerde diğeri yoktur. Çünkü Platon'a göre, "zenginlik peşine düşenlerin, aynı zamanda ölçülü, tok gözlü olmaları mümkün değildir."[12] Platon'a göre yurttaşları bu hale getirenler devletin başında yer alanlardır. Devlette adalet gibi adil bir mülk bölüşümünü sağlayacak olan devletin başındakilerdir. Dolayısıyla Nozick'in "herkesten tercih ettiklerine göre, herkese tercih edildiklerine göre" şeklinde bir dağıtım Platon açısından kabul görecek bir ilke değildir.[13] Hatta bu tür bir dağıtım şekli Platon'a göre devleti karışıklığa götürecek ve onu yıkacak bir dağıtım şeklidir de diyebiliriz. Çünkü böyle bir dağıtım da kaçınılmaz olacak şey toplumda zengin ve fakir olmak üzere iki ayrı kesimin ortaya çıkmasıdır.

Nozick'in dağıtımcı adalet teorisinde ayrıca şöyle bir durum söz konusu olabilir. Bireyin tercih etmesi tercih edilmesinden önce gelmez, tercih edilmesinin bir sonucudur. Başka bir deyişle kişinin emeğini ya da sermayesini satması durumu onun tercih edilmesine bağlıdır. Bu taleple kişi kazandıkları üzerinden ancak tercihte bulunma hakkına sahip olur. Nozick'in düşünsel yapısını bütünsel bir

[12] a.g.e, s. 220
[13] Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.216

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

şekilde göz önünde bulundurursak bu daha açık bir şekilde görülecek bir durumdur. Nozick'in sunduğu minimal devlette tercih edemeyen ve emeğini satamayan ve doğal olarak hiçbir kazancı olmayan bir insanın bir başka bireyden ya da toplumun herhangi bir kesiminden herhangi bir talepte bulunması gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü Nozick'e göre haklar pozitif değil negatiftir. Buna göre, bireyin topluma karşı yükümlülüğü diğerlerine zarar vermemek ve onların yaşamlarına karışmamakla sınırlıdır. Yani, devlet bir bireyi diğerine yardım etmek için zorlayamaz. İşte bu durumda toplumda uç noktaya gidebilecek iki kesim oluşacaktır, aşırı zenginler ve aşırı fakirler.

Böyle bir durumda ortaya çıkabilecek sonuçları önceden gören Platon, bu sonuçları *Devlet* adlı yapıtında şu şekilde değerlendirilir:

> Böyle bir devlet bütünlüğünü kaybeder ister istemez, ikiye bölünür, bir yanda yoksullar, bir yanda zenginler! Aynı toprak üstünde yaşayan bu iki topluluk, boyuna birbirine diş biler. …Böylece toplumda bir sürü işsiz türemeye başlar. İçlerinde zehir taşıyan bu başıboş insanların kimi borca boğulmuştur, kimi yüz karasına, kimi de her ikisine. …Bu mutsuz insanları görmezlikten gelen zenginler, borç verip faiz almaktan başka bir şey düşünmezler. Zehirli iğneleri, yani paralarıyla darda kalan yurttaşları sokmaya devam ederler. Onlar sermayelerini büyüttükçe toplumda da yabanarıları ve serserileri çoğaldıkça çoğalır. [14]

Ve Platon'a göre böyle bir yönetimde "ne herkesin malını dilediği gibi harcamasına engel olurlar, ne de yoksulluğu önleyecek bir kanun koyarlar."[15]

Nozick'in minimal devleti açısından Platon'un toplumda engellenecek bir durum olarak gördüğü herkesin malını dilediği gibi harcamasına engel olacak bir kanun koymak söz konusu olamaz. Diğer bir deyişle, Nozick açısından bu durum engellenecek bir durum değildir. Tam tersine bu Nozick'in önünü açmaya çalıştığı bir noktadır diyebiliriz.

Nozick'in Platon'a itiraz edeceği bir diğer noktayı ise, insanın ihtiyaçları doğrultusunda kurulan devlette, herkesin emeğini toplumla paylaşmalıdır şeklindeki görüşü oluşturur. Nozick'e göre buradaki içsel sebep kişinin başkalarının duyduğu ihtiyaç olarak belirlenir. Ancak bu durumu pek kabul

[14] Platon, *Devlet*, s.220
[15] a.g.e, s. 221

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

etmeyen Nozick burada şu soruyu sorar: "burada kişinin faaliyetinin içsel amacı, onun faaliyeti icra etmesindeki özel amacından neden daha önemli olmak zorundadır?"[16] Ardından Nozick şu şekilde devam eder; "Eğer herhangi biri farklı insanlarla konuşmaktan hoşlandığı için berber oluyorsa, onun hizmetlerini konuşmaktan hoşlandığı kimselere tahsis etmesi adaletsizlik mi olur? Bir bahçıvanın kendine ancak ihtiyaç duyan çimlere mi hizmet sunması gerekir?[17]

Burada Nozick'in vurgulamak istediği şey kişinin başka insanlarla konuşmak için berber olmasıyla, konuşmayı sevdiği insanlara hizmet sunması aynı değil, iki ayrı çıkarım olduğudur. Yani, bir kişinin başkalarıyla konuşmayı sevmesi geneli içeren bir durumken, başkaları arasından sadece sevdikleri kişilere hizmet vermesi geneli kapsayan bir durum değildir. Kişinin yaptığı mesleği, ihtiyacı olan şeyi bir kenara bırakıp sadece sevdiği insanlara hizmet sunması ne kadar adildir? İnsanlar birbirlerine hizmet sunarken sevgi ölçüt olabilir mi? Bu konu günümüzde de özellikle ülkemiz açısından önemli bir sorunun zeminini oluşturur. İnsanın bir kişiyi sevebilmesi için onu tanıması gerekir diyebiliriz. Bu durum Nozick'in bu görüşünün insan sadece tanıdığı kişilere hizmet sunmalıdır şeklinde yorumlanılmasına yol açar. Peki, kişinin sadece tanıdığı insanlara hizmet sunması ya da onların ihtiyaçlarına yönelmesi ne kadar doğru ve adildir? Başka bir deyişle, tanıdığı olmayan ya da ilk anda dışarıya olumlu bir izlenim bırakamayan insanların diğerleriyle eşit hizmet görmemesi nasıl adaletli olabilir? Ayrıca burada Nozick'in sadece berberler açısından ele aldığı bu örneği, insanlar için çok daha fazla ihtiyaç duyduğu bir meslek açısından düşündüğümüzde sorun daha da büyür. Oldukça önemli olduğunu düşündüğüm bu konu üzerinden ve toplumda daha önemli bir görevi yerine getiren Nozick'in doktorlar üzerinden ortaya koyduğu düşüncelerine burada yer verilecektir. Nozick, benzer bir soruyla burada da karşımıza çıkar. "Neden doktorlar faaliyetlerini tıbbı tedavi gibi bir içsel amaca göre tahsis etmek zorundadır?[18] ve "Neden tıp uygulamaları içinde kendi amaçlarını izlemek konusunda başkasından daha az yetkili olsun ki?"[19] Nozick burada kendi amaçları peşinde olan doktorun ihtiyaca karşı hizmette bulunmasının düzenlemesini yapan

[16] Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.301
[17] a.g.e, s.301
[18] a.g.e, s.301
[19] a.g.e, s.301

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

toplumdur belirlemesinde bulunur. Bu duruma örnek olarak toplumun para ödemesini gösteren Nozick, toplumun bunu neden yaptığını sorgular. Toplumun bunu yapmasındaki belirleyici etkenin ihtiyaç olduğunu söyleyen Nozick, bunun çiftçilik gibi diğer alanlarda da geçerli olduğunu söyler. Nozick'e göre burada toplumda yer alan her birey birlikte diğerleriyle hareket ederek toplumun tüm ihtiyaçlarını karşılamalıdır şeklinde yapılan bir belirlenim söz konusudur. Ancak Nozick burada ilgilenilen şeyin tahsis meseleleri olduğunu söyler. Ona göre burada göz ardı edilen asıl şey tahsis edecek ve paylaşılacak şeylerin nerden geldiği sorusudur. Nozick' e göre, bir şeyi kime, ne gerekçeyle verebileceğine karar veren o kişinin kendisidir. Nozick'in burada ileri sürdüğü ve ona dayanarak genelleme yaptığı doktor örneği üzerinde durursak; şöyle bir çıkarımda bulunulabilir. Kişinin doktorluk yapmasının üç nedeni vardır. Bunlar;

1. Birey, kendi bencil istekleri doğrultusunda ve bu mesleği yaparken aldığı hazdan dolayı bu mesleği yapabilir.

2. Birey, kendi bencil isteklerini bir yana bırakıp, toplumda kendisine duyulan ihtiyaçtan dolayı bu mesleği yapabilir.

3. Birey, sadece doktorluğu bir meslek olarak gördüğü ve onu yaşamındaki diğer ihtiyaçlarını karşılamak için para kazanma aracı olarak kullandığı için bu mesleği yapabilir. Buradan son olarak ulaşabileceğimiz bir olasılık bütün bu maddelerin hepsini içine alan dördüncü bir maddeyi oluşturabilir. Bu, bireyin doktorluğu sevdiği ve aynı zamanda diğer insanlara hizmet sunma isteğini içerisinde taşıyarak, yaptığı bu mesleği yaşamındaki diğer ihtiyaçlarını giderme aracı olarak kullanması olasılığıdır.

Doktorluk görevini yapması ele alınan bu istekler içerisinde hangisine dayanırsa dayansın, kişinin burada her zaman bir ötekine ihtiyacı olduğunu belirtmekte fayda vardır. Başka bir deyişle, kişi ister aldığı hazdan dolayı bu mesleği yapıyor olsun, ister sadece para kazanma amacı güderek, kişinin her zaman bir ötekine ihtiyacı vardır. Nozick konuya sadece doktorlar açısından yaklaşmaktadır. Konuya tek taraflı bakılması konuyu ön yargılı ve eksik olarak ele almak sonucunu doğurmaktadır. Burada söz konusu olan şey her şeyden önce bir

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ben-öteki ilişkisidir. Toplumda iyileşmek için hastalar doktora ihtiyaç duyarken, doktorlar da doktorluklarını (hangi amaca göre yaparlarsa yapsınlar) yapabilmeleri için hastalara ihtiyaç duyarlar. Ayrıca, burada hasta olan bir insan için yaşamını kaybetme tehdidi söz konusuyken ve yaşama hakkı diğer bütün haklardan öncelikli bir durum olduğundan bu durum doktorların keyfiyetine bırakılacak bir hale değildir. Nozick'in berberlik örneğinde de ele aldığı gibi, doktorun sadece sevdiği insanlara hizmet sunmasının geçerliliğini tamamen kaybetmiş bir düşünce olduğu kanısına ulaşılabilir. Bu karşılıklı ilişki sonucunda ortaya çıkan bir zorunluluktur. Diğer yandan söz konusu olan durum, burada doktorun kendi istemine ya da keyfiyetine bırakılırsa bu toplumda bulunan diğer mesleklere de aynı hakkı tanımak gerektiği sonucunu doğurur. Buna göre doktorun istediği hastayı kendi keyfine bağlı olarak bakması toplumda bakılmayan kişiler tarafından bir tepkiye yol açabilir. Bu durum aynı keyfilikle kendisine bakmadığı gerekçesini de göz önünde bulunduran bir fırıncı doktora ya da bir genelleme yapıp doktorlara ekmeğimi satmıyorum deme hakkını verir. Aynı şekilde bir çiftçiye ya da bir bakkala da… Burada söz konusu olan şey bir etki-tepki durumunu oluşturur ve toplum her zaman bireyin üstünde bir güç olacağından, burada esas kayba uğrayacak olan kişi doktorun kendisidir. Nozick toplumun birey üzerinde baskıcı bir güç uygulamasını kabul etmeyecektir. Ancak, bu Nozick'in kendisi tarafından tek bir bireye verdiği hakkın diğer bireyler tarafından uygulanması ve genellenmesi sonucunda ortaya çıkacak bir durumdur. Başka bir deyişle, birey toplumun parçasıyken, yapılan genelleme ve bireylerin bir araya gelmesiyle bu hakkı topluma veren Nozick'in bizzat kendisi olur. Bu durumun ortaya çıkardığı sonuç, doktorun hastalara bakması ve hastaların doktora gitmesi her ikisi açısından iyi ve faydalı olandır. Doktor istediği hastaya baktığı, fırıncının istediğine ekmeğini sattığı, berberin sevdiği kişileri tıraş ettiği bir toplum, karışıklığa neden olan bir toplum ortaya çıkarmaz mı?

Platon bu konuyla ilişkili olarak *Devlet* yapıtında şöyle der:

> çiftçilere de bayramlıklar giydirip, altınlar takıp, toprağı ister işleyin ister işlemeyin, çömlekçilerimize ocak başında yan gelip kadeh tokuşturun arada birde tezgâha geçip dilediğin kadar çömlek yapın mı diyeceksin? Bütün yurdun mutlu olması için yurttaşların

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

> böyle mi davranmaları gerek? Ama böyle bir şeyi aklımıza bile getirme, çünkü sana kalırsa ne çiftçi olur, ne çömlekçi çömlekçi, ne de devlet kurabileceğimiz değerde insan bulunur. [20]

Platon'un devlet kurulabilecek değerde insan bulunamaz dediği düzen Nozick'e göre insanı değerli kılan düzendir. Bu durumdan da anlaşılacağı gibi Platon ve Nozick'in devlet anlayışlarını hiçbir şekilde birebir örtüşmemektedir ve bu rastlantısal bir sonuç değildir. Nozick sadece Platon'un değil, bütün ütopyacı yazarların öne sürdüğü devlet anlayışları gerçekle örtüşmediği gerekçesiyle kabul etmez. Olası devletlerin en iyisini tasarlamaya çalışan tüm ütopyacı yazarlara Nozick, "kimin için en iyisidir?" sorusunu yöneltir.[21] Nozick'e göre burada ortaya konulan olası bütün dünyaların en iyisi herkes için geçerli değildir. Birisi için en iyi olan diğeri için olmayacaktır. Çünkü ona göre "insanların ilgi alanları, entelektüel yetenekleri, arzuları, ruhsal özellikleri ve arzuladıkları yaşamlar" farklıdır.[22] Nozick'e göre bu farklılıklara göre toplumda farklı topluluklar oluşur ve toplum içinde yaşayan insanlar bunlar arasında kendine yakın bulduklarına katılırken, kendilerinden farklı olanlardan ayrılır. Bu toplumları farklılaştırır, geliştirir ve değiştirir. Nozick tek bir yapı sunmaya çalışan ütopyaların bunu hiçbir şekilde sağlayamayacağını söyler. Bu durumda Nozick'e göre ütopyada tek bir çeşit toplum olamaz. Bunu sağlayabilecek olan şey Nozick'e göre ütopyalardan oluşacak bir ütopya devletidir ve bu devlet de Nozick'in bize sunduğu minimal devlettir. Nozick, minimal devlette ortaya koymaya çalıştığı gerçek ütopyanın meta-ütopya olduğunu belirtir. Böylece Nozick'e göre, ütopyacı deneylerin yapılabileceği, insanların kendi işlerini yapmakta olduğu ve tek bir kalıp içermeyen bir ütopya anlayışı ortaya çıkar. Böylece minimal devlet bireylere, bireysel hakları olan ve bir onura sahip kişiler olarak muamele eder.

Nozick'in bize sunduğu minimal devletin amacı, tek bir ütopya sunmak değil, toplumun içinde yaşayan bütün bireylerin ütopyalarını sağlayacak özgürlükleri onlara sunmak. Böylece Nozick kendi içinde çoklu bir yapı sunan devlet anlayışıyla karşımıza çıkar. Platon'un ideal devletindeki amacı ise,

---

[20] Platon, *Devlet*, s.100
[21] Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.374
[22] a.g.e, s.387

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

toplumsal mutluluğu sağlayabilmektir. Ancak, bu Platon'un tarihi açıdan Nozick'ten önce gelmesi ya da Nozick'in görebildiklerini göremeyişinden kaynaklanan bir durum değildir. Tam tersine Platon Nozick'in amaçladığı bir devlet düzeninden kaçınmak için kendi ideal devletini tasarlamıştır görüşü savunulabilir. Platon devlet yapıtında en özgürlükçü devlet olarak gördüğü demokrasi devletini şu şekilde tanımlar:

> Özgürlük olan yerde her insan yaşayışına dilediği düzeni verebilir değil mi? Böyle bir devlette ötekilerden çok daha değişik, insanlar bulunmaz mı? Bu düzen görünüşte düzenlerin en güzelidir. Türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi, değişik insanları bir araya toplayan bu devlet de göze hoş gelebilir. Alaca bulaca şeylerden hoşlanan çocuklarla kadınlar gibi birçok kimselerde en güzel devlet budur diyebilirler. Ama bu devlette bir düzen arayıp bulursan, ne mutlu sana. Çünkü, özgürlük olduğu için bütün düzenler vardır orada, o kadar ki, bizim gibi bir devlet kurmak isteyenler bir demokrasi devletinde gidip diledikleri düzeni seçebilirler. Bir düzen panayırıdır demokrasi beğen beğendiğini al. İlk ağızda böyle bir devlette iş görmenin rahatlığını düşün. Kimse seni sen iş başına gelmeye zorlayamaz. O işi en iyi başaracak sen olsan bile. Canın istemezse kimsenin emrini dinlemezsin, başkaları savaşa giderken sen gitmeyebilirsin. Kanunlar barışı korumaya çalışırken sen bozmak isteyebilirsin. Kanunlar sana komutanlık yargıçlık yetkilerini vermemiş olsa da, komutanlık yargıçlık edebilirsin. İnsan Tanrı da olsa, ancak bu kadarını yapabilir, değil mi?[23]

Platon'un özgür bir devlet biçimi olan demokrasiyi ele alırken, burada Nozick'in minimal devleti demokrasidir şeklinde düşünülmemelidir. Ancak, Platon'un demokrasi üzerinden burada yaptığı belirlenimler, Nozick'in minimal devletinde ortaya koymaya çalıştığı şeylerle çok yakın ilişki içerisinde olduğu söylenilebilir. Ayrıca, Nozick'in minimal devleti bir demokrasiden çok daha özgürlük sunan, birey haklarını savunan bir devlet olduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla burada Nozick'in sunduğu bir devleti neden kabul etmeyeceğinin daha açık anlaşılması için Platon'a sorulması gereken asıl soru şudur: Platon Tanrılığa benzer bir düzen olarak gördüğü özgürlükçü bir toplumu neden onaylamamaktadır?[24]

---

[23] Platon, *Devlet*, s.222

[24] Burada Platon'un katı bir demokrasi düşmanı değil, sadece Atina demokrasisinin yanlış ve bozuk yönetimlere karşı olduğu üzerinde bir itiraz yapılabilir. Platon'un öncelikli kaygısı devlet değil, insanın kendisinin ahlaki/insan modeline uygun bir tarzda devletin yeniden inşa edilmesi gerektiği düşüncesiyle, Platon'un eğitim kavramına yapığı vurguyla geliştirilebilecek bir ideal demokrasi

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Platon açısından böyle bir devlet anlayışının kabul edilmesi demek savunduğu bütün ahlak ilkelerinin kaybolması demektir. Çünkü Platon'a göre böyle bir devlette büyük bir titizlikle tasarladığı ideal devlettin temellerini atarken, büyük bir saygıyla sözünü ettiği ahlak değerlerine aldırış bile edilmez.[25] Ayrıca Platon'a göre bireylerin özgür olduğu bir düzende, aynı özgülüğe suçlu kişilerde sahiptir. Suçlular rahat bir şekilde toplum arasında gezinirken, diğer insanlar tarafından görmezlikten gelinir. Platon'a yukarda dile getirilen sorunun cevabını onun yaşamı ve bütün yapıtlarını ele alınarak yanıtlanmalıdır. Platon'un felsefesindeki asıl savaşımı yaşadığı dönemde içinde bulunduğu düzen ve Sofistlerleydi. Sofistlerin düşünce biçimi göreceli olması çeşitliliklerin yer aldığı bir toplumu sunuyordu. Her insan kendi doğrularını ortaya koyarken, bütün insanları bir arada tutan evrensel ve zorunlu bir ahlak ya da düşünce şekli yoktu. Bu durum toplumda karışıklıklara neden olduğu gibi Platon'a göre ahlaksızlığın da kaynağıydı. Platon'a göre ahlaksal ve evrensel ilkeler vardı. Bu ilkeler bütün insanlar için geçerliydi. Bu ahlak ilkelerini ortaya koymaya çalışan Platon, bu ilkelerle birlikte toplumu çeşitliliklerden uzak tek bir bütün olarak şekillendirmeye çalışmıştır. Bireyin mutluluğunu ve ahlakını toplumun bütününe bağlayan Platon, ideal devlette de olabildiğince toplumu birlik olarak ele almaya çalışmıştır. Platon ile Nozick karşı karşıya getiren konu toplumsal yapının birlik mi yoksa çokluk mu içermesi gerektiği konusudur. Ve bu devlet açısından oldukça önemli bir sorundur. Burada tartışmaya Aristoteles'in düşünceleri katılacaktır. Toplumun birlikten değil çeşitlilikten oluşması gerektiği düşüncesiyle Nozick'e daha yakın duran ve bu görüşlerine bizzat Platon'un devlet anlayışını tartışarak ulaşan Aristoteles'in özel mülkiyet ve devlet hakkındaki düşünceleri ile burada bazı yeni alçılımlar sunacaktır.

II. 2. Devlette Birlik ve Çokluk Sorunu

Siyaset felsefesinde "en iyi toplum nasıl olmalıdır?" sorusu içerisinde yer alan sorunlardan bir tanesini "toplumsal yaşam içerisinde 'benim' ve 'benim değil' dediğimiz şeylerin neler olduğu oluşturur. Burada ele alınan 'benim' ve 'benim

---

modelini, dolaylı da olsa savunduğu iddia edilebilir. Bkz. Muharrem Hafız, "*Platon'da ve Farabi' de Demokrasi Eleştir*isi", İstanbul 2007, T.C. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, s:6, ss. 137- 174

[25] Platon, *Devlet*, s.223

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

değil' sorunu mülkiyetle ilişkili bir sorundur. Ancak, bu sorunu sadece mülkiyetle sınırlamak doğru olmayacaktır. Bu konu aynı zamanda insanların sahip olduğu doğruları yanlışları içine alan ahlakla ve insanların yaşamlarını belirleyen ideolojilerle ilgilidir. Toplum içerisinde yer alan her bireyin "benim" dediği ve aynı şey üzerinde bir başkasının da ortak hakkı olduğu düşüncesini kabul etmesi için öncelikle o başkasının varlığını kabul etmelidir. Kişi kendine benzeyenle yaşamını ve yaşamı üzerinden sahip olduğu şeyleri paylaşır ve aynı şekilde kendine benzetmediği insanları kendinden ayırarak "benim değil" kısmına iter. İnsanlık tarihinde süregelmiş çok önemli bir tartışmayı oluşturan 'benim' ve 'benim değil' sorunu günümüzde de önemini koruyan bir sorundur. Bu sorun bugün çok ciddi bir şekilde tartışılan siyasi konuların ve toplumsal karışıklıklara neden olan, ırkçılık, cinsiyetçilik, azınlık sorunları gibi birçok sorunun da zeminini oluşturur. Birbirleriyle çok farklı konular olarak görünen bütün bu sorunların zemininde yatan problem aynıdır. Ve bütün bu problemler bireyin haklarıyla sıkı bir ilişki içerisinde olan mülkiyet hakkının tartışıldığı sahnenin arka planını oluşturur. Şöyle ki, bir kişi ya da topluluk içinde bir bireyin bir şeye hak iddia edebilmesi için o bireyin birey olarak kabul görmesi gerekmektedir. Bir kişi bir başkasını birey olarak kabul etmesi onun haklarını kabul etmesi anlamına gelir ve kendi hakları gibi onun haklarını da saygı gösterir. Çünkü o 'benim' dediği kısımda yer alır. Buradan sonraki kısımda 'benim değil' kısmında yer alan diğerlerinin ne olacağı ya da haklarının olması gerektiği konusu onun ya da onlar için bir problem oluşturmaz.

Platon devletini kurarken, onun sağlamaya çalıştığı birliğin amacı da her şeyden önce toplumda yer alan bütün bireylerin aynı noktadan yaşama bakması aynı ahlaki ilkeleri kabul etmesi ve böylece bütünsel bir mutluluğa ulaşmaktı. Platon'a göre devlet için en büyük iyilik onun bütün kalmasıydı ve ancak böyle bir devlet ideal devlet olacaktı. İnsanları birleştiren şeyin sevinç ve acı ortaklığı olduğu görüşünde olan Platon, toplumda bunu sağlayacak olan şeyin mal, mülk, eğitim, kadın ve çocuk ortaklığı olduğu düşüncesine varır. Artık Platon'a göre devlet bir tek insan gibi olmuştur. Buna kanıt olarak ise Platon şu örneği verir;

> Bir insan parmağından yaralansa, canı ve bedeni onları yöneten başla birlikte bu yaranın acısını duymaz, parçanın derdi bütünün derdi olmaz mı? İnsan parmağının ağrıması bu

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

> demek değil miydi? Ne kadar küçük bir parçamız olsa, onun derdiyle, onun keyfiyle keyifli olmuyor muyuz? O iyi olunca iyileştik demiyor muyuz? Böyle bir devlette de yurttaşların başına iyi kötü ne gelirse gelsin, devlet bunu kendi başına gelmiş sayacak, onunla sevinecek onunla dertlenecektir.[26]

Platon burada insanın bedeninde yer alan herhangi bir parçası (parmağı) ile toplumda yer alan bölümler arasında bir benzeşme ortaya koymaktadır. Ancak Platon'un yaptığı bu benzetme, toplumda birlik olmamızın kanıtı olabilir mi? Bir parmağın acısı insanın bütün bedeni tarafından algılanırken, toplumun içinde yer alan herhangi bir topluluğun ya da bireyin acısı aynı şekilde tüm toplum tarafından aynı ölçüde hissedilebilir mi? Burada Platon'un verdiği örneğin onun toplumda sağlamaya çalıştığı birliğin kanıtı olamayacağı düşüncesine ulaşılabilir. Peki, Platon'un ideal devletinde ortaya koymaya çalıştığı gibi bir birlik söz konusu olabilir mi?

Politika'nın II. bölümünde bu konu üzerinde duran Aristoteles, "Sokrates'in koyduğu olabildiğince birlik olması, en iyisidir" kuralının doğru olmadığını söyler.[27] Aristoteles, Nozick' e yakın bir görüşle, bir devlette doğal olan şey, birlik değil, çeşitlerin çokluğudur görüşünü savunur. Buna göre Aristoteles, devleti yıkan şeyin çokluk değil, Platon'un savunduğu birlik olduğu düşüncesindedir. Bir devlette çeşitlerin çokluğunun doğal olduğu görüşüne sahip olan Aristoteles, çokluktan birliğe doğru gittikçe bir devletin devletliliği azalır ve gittikçe aileleşeceği ve aileden de bireye döneceğini söyler. Ve Aristoteles'e göre bu birlik devleti ortadan kaldıracak onu yıkacak şeydir. Ayrıca Aristoteles, Sokrates'in bir şehirde herkesin 'benim' ve 'benim değil' demesinin devlette tam bir birlik olduğunu kanıtlamadığını ileri sürer.[28] Ona göre burada kullanılan herkes sözü, iki anlamda kullanılıyor. Bu "ayrı ayrı herkes" ve "birlikte herkes". Aristoteles'e göre burada Sokrates'in ifade ettiğini sağlayacak olan "ayrı ayrı herkes" sözcüğüdür. Ayrı ayrı herkes kendi sahip olduğu kadın, çocuk ve mülk üzerinden hep aynı şeye benim diyecektir. Ancak kadın, çocuk ve mülkü ortak tutan kişiler için bu geçerli olmayacaktır. Aristoteles burada sahip olunan şeyler üzerinde herkesin benim

[26] Platon, *Devlet*, s.137-8
[27] Aristoteles, *Politika*, İstanbul 2002, Remzi Kitabevi, s.32
[28] a.g.e, s.34

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

demesinin olanaklı olacağını söyler, ancak bu durum ayrı ayrı herkes için geçerli değildir.

Aristoteles'in Platon'u eleştirisinin bir başka konusunu ise, Platon'un özel mülkiyeti kaldırıp devlette en aşırı birliğe gitmesiyle iki türlü erdemin uygulanmasının mümkün olamayacağı görüşü oluşturur. Bunlar ölçülülük ve cömertlik erdemleridir. Aristoteles'e göre, kişinin arkadaşlarına, tanıdıklarına sahip olduklarından verebilmesi, yardım edebilmesi ve yabancıların sıkıntılarını hafifletmesi büyük bir zevktir. Ve bunu yapabilmesi için kişilerin kendi malı-mülkü olması gereklidir. Özel mülkiyeti kaldırmakla Sokrates, insanların geniş gönüllü görülmesini ve eli açık bir davranışta bulunması olanağını elinden alır.

Aristoteles'in özel mülkiyetin kaldırılmasıyla insanların elinden geniş gönüllü görünme olanağının alındığı düşüncesi üzerinde düşünülmesi gereken bir noktayı oluşturur. Ahlaklı insan başkaları öyle düşünsün diye geniş gönüllü olmaz. İnsanın geniş gönüllü olması sadece maddiyatla gerçekleştirebileceği bir durum değildir. Burada önemli olan insanın yaptığı şeyde gönlünü ortaya koymasıdır, gönlünü ortaya koymayan bir insanın zaten sahip olduğu mal ve mülkünü ortaya koyması beklenemez. Bir kişinin geniş gönüllü olması sadece sahip olduğu mal-mülk üzerinden yardım etmesiyle sınırlandırılamaz. Aynı zamanda kişi bir başkasına zamanından vererek, onu dinleyerek, dertlerine çözüm bulmaya çalışarak da geniş gönüllüğünü ortaya koyabilir. Daha açık bir şekilde konuyu ortaya koymak gerekirse, burada bakıma muhtaç ihtiyar bir kadını düşünelim. Bu kadına maddi imkânı olan kişi yiyecek, yakacak, giyecek yardımında bulunabilir. Diğer yandan maddi imkânı olmayan diğer bir kişi ise, bakıma muhtaç bu kadının evini temizleyerek, onunla konuşup ilgilenerek, yemeğini yedirip, onu giydirerek… vs gibi şeylerle yardımcı olarak açık gönlülüğünü ortaya koyabilir. Burada maddi gücü olan ve olmayan her iki insanda ihtiyar kadına kendinden bir şeyler sunmaktadır ve her iki yardımda önemlidir. Ancak, kişinin kendi zamanını bir başkasına harcamasının hiçbir maddi karşılığı yoktur. Ayrıca Aristoteles, bir insanın açık gönüllüğünü göstermesi için özel mülkiyete sahip olması yeterli değildir, aynı zamanda toplumda buna muhtaç olan insanlar olmalıdır. Burada beliren olası soru ise, bir toplumda açık gönüllü olduğunu gösterme fırsatı olmasının olmazsa olmaz şartının buna muhtaç kişiler ve bu kişilere dağıtılacak

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

özel mülkün olması olup olmadığıdır. Aristoteles'in düşündüğünün tersine açık gönüllü olmak için gerekli olan şey maddiyat değil tam tersine maneviyattır. Ve ancak bu maneviyata sahip bir insan sahip olduğu maddi şeyleri bir başkasıyla paylaşma cömertliliğini gösterir. Bu durumda sahip olunan özel mülkiyeti başkalarıyla paylaşmak geniş gönüllü olmanın nedeni değil, sonucudur.

Aristoteles'in, Platon'un bekçilerin birliği adına özel mülkiyeti kaldırmak gerektiğine ilişkin düşüncesini eleştirmesinin diğer bir nedeni, özel mülkü, ölçülülük erdemini ve çekirdek aileyi uygulama aracı olarak görmesidir. Aristoteles, ölçülülük erdemini cinsel tutkuların kontrol edilmesi olarak tanımlar. Oysa Platon'un ideal devletinde erkekler kadınlara ortaklaşa sahip olabilirler. Aristoteles bunun doğuracağı olumsuz sonuçlar üç madde halinde dile getirir:

> a-Sokrates'in bütün söylediklerinden, niçin bu göreneğin toplumsal düzenin bir parçası haline getirilmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmamaktadır; (b) O diyalogda devletin uğruna varolduğu söylenen amaca varacak bir araç diye bakılınca da, bu önerinin işleyebilme olanağı yoktur; (c) Bunun nasıl gerçekleştirilebileceği hiçbir yerde belirtilmemiştir.[29]

Aristoteles'in buradaki eleştirisi genel olarak Platon'un düşüncelerinin uygulanabilme olanağının tam olarak ortaya konulmamasına ilişkindir. Ancak, burada sorulması gereken esas soru, "Platon'un ideal devletini gerçekleştirmek mümkün olsaydı dahi, bu devlet arzu edilen bir devlet olur muydu?" sorusudur. Aristoteles'in bu konu üzerinde Platon'a getirdiği itirazların yeterli olmadığı söylenilebilir. Çünkü burada söz konusu olan şey bir kadının ortak mülkiyet haline getirilmesidir. Bir kadının kadınlığı hiçbir kişinin ya da toplumun ortak mülkiyeti haline getirilemez. Bu ister etik, ister hukuk ister özgürlük açısından ele alınsın hiçbiri açısından bu şekilde bir ortaklığa izin verilemez ve her insanın kendi bedeni üzerindeki sahiplik hakkı, onun ortak kullanımına bu şekilde izin verilmesine engel teşkil eder. Ayrıca Platon'un burada sağlamaya çalıştığı birliği kadın ve erkek arasındaki doğal bir güç olan çekim kuvveti olanaksız kılacaktır. Platon hiçbir kadının hiçbir erkekle ayrı oturmayacağını söylerken, bir erkek için kadınların içinden herhangi birisinin ön plana çıkması olası bir durumdur ve bu durum bir kadın için de geçerlidir. İnsan duygularına uygulanılan bu tür baskılar, o an bir

[29] a.g.e, s.31

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

sorun oluşturmasa da bir süre sonra bastırılan duygu bir başka tepki şeklinde ortaya çıkacaktır. Platon toplumunda koruyucular önemli bir sınıfı oluştururken, bu toplumda büyük sorun oluşturabilecek bir konudur.

Aristoteles'in mülkün ortaklaşa olmasına yönelik eleştirileri kadınların ortaklaşa sahipliğine yönelik eleştirilerinden çok daha yerinde eleştiriler olarak görülmektedir. Aristoteles ortak mülkiyetin sakıncalarını şöyle dile getirir:

> Sahiplerin sayısı çoğaldıkça mülkiyete saygı azalır. İnsanlar, kendilerinin olan şeylere ortaklaşa sahip olunan şeylerden daha çok özen gösterirler; kamu mülkiyetini ancak kişisel olarak etkilendikleri (ondan bir şey bekledikleri) ölçüde kollarlar. Öteki nedenler bir yana, ona bir başkasının bakmakta olduğunu düşünmek, savsaklamalarına yol açar.[30]

Burada Aristoteles'in insanların özel olarak sahip oldukları şeylere ortak mülkiyetten daha çok özen gösterdiğini söylemesi doğru bir saptamadır. Kişinin sahip olduğu özel mülkiyeti diğer insanlardan sakınması ve onu bir başkasıyla paylaşmasındaki güçlük bu sakınmanın sonucudur. Platon, devletinde bu güçlükleri ortadan kaldırmak için özel mülkiyete yer vermemektedir. Ayrıca, ortak mülkiyetin olduğu bir düzende, düzen içinde yer alan bütün kişilerin bu mülklerden eşit yararlanacağı düşünülebilir mi? Ortak mülkiyetin olduğu yerde de ayrıcalıkların olması mümkün değil midir? Sadece ortak mülkiyetin yer aldığı bir devlette herkesin her şeyden aynı ölçüde yararlanacağı düşünülebilir mi? Tarihte bu şekilde yönetilen devletler açısından ele alındığında görüleceği gibi, bu devletlerde de iki uç noktayı bulmak mümkündür; bir yanda zenginler ve yokluğun sınırında fakirler. Tarihte bunun birçok örneğini görmek mümkündür. Bu açıdan bir devlette önemli olan malların ortak olması ya da olmamasından çok, o düzenin parçası olan bireylerin diğerleriyle ortak bir paydası olduğunun bilincine varmasıdır. Bu açıdan eğitim herhangi bir düzen için oldukça önemlidir. Platon ideal devletinde eğitime çok önem vermiştir ve o herkesi eğitime dâhil etmiştir. Platon'un devletteki eğitiminde bütün kötülükleri toplumdan çıkarmayı amaçlamıştır. O bu dünyada yer alan maddi tüm şeyler gibi mülkiyetten de uzak durulması gerektiğini savunmuştur.

Aristoteles'e göre bu Platon'un yanılgıya düştüğü diğer bir noktayı oluşturur. Platon eğitimin toplumu iyi kılacağı düşüncesinden hareket ederken, ters

[30] a.g.e, s.34

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yoldan gitmektedir. Çünkü Aristoteles'e göre "mülkiyet üstüne kurallar koymak, kişiliğin ve zekânın yolunda kullanılmamasının yerini alamaz."[31] Yani, Aristoteles Platon'un özel mülkü sınırlandırarak devleti kontrol etme düşüncesinin başarısız olacağını, sınırlamalar ve yasaklamalar yerine eğitim verilme yoluyla insanlara özel mülkü yasaklamadan da onları kontrol edebileceğini doğru yola sokabileceğini ima etmektedir. Ayrıca Aristoteles'e göre, Platon'un toplum düzeninde toplumun önemli bir sınıfını oluşturan koruyucuların mutlu olmaması, Platon'un ideal devletinin bir başka kusurudur. Ve toplumda büyük çoğunluk ya da bazı sınıflar mutlu değilse bütün toplum mutlu olamaz. Aristoteles'in burada Platon'a getirdiği eleştiri, Platon'un devlet yapıtında ele aldığı bir sorundur. Platon'un devlet yapıtında benzer soru Adeimantos tarafından Sokrates'e şu şekilde sorulur; "Peki ama, Sokrates biri çıkarda senin bu koruyucuları pek de mutlu yaşatmadığını söylerse ne dersin?"[32] Sokrates, burada yaptığı bir benzetmeyle Adeimantos'a şu şekilde yanıt verir:

> Bir heykeli boyarken biri çıkarda, vücudun en güzel yerlerine en güzel renklerini koymadığımızı, örneğin, yüzün en güzel yeri olan gözleri ne diye erguvana değil de karaya boyadığımızı sorarsa, ona şöyle diyebiliriz: Ne tuhaf adamsın! Sence güzel boyamak için gözü göz olmaktan çıkarmak mı gerek? Sen, heykelin her yerine en yakışan rengi koymaya, heykelin bütünüyle güzel olmasına bak. Koruyucular içinde, onları koruyucu olmaktan çıkartacak bir mutluluk istemez.[33]

Burada asıl üzerinde durulması gereken, koruyuculara en büyük mutluluğu sağlamak mı yoksa bütün şehri göz önünde tutup herkesin mutluluğunu sağlamak mı? Platon'a göre, kurulan düzene uyan koruyucular ve yardımcıları, kendilerini ve toplumda yer alan diğerlerini görevlerinde usta olmaya zorladıklarında bütün şehir gelişerek en iyi yönetime kavuşur. Ve böylece hem koruyucu sınıflar hem de toplumda yer alan diğer sınıflar tabiatın verdiği mutluluktan paylar alabilirler.

Platon'un topluma getirdiği bu eğitim ve yaşam ortaklığının ilk bakışta çekici ve insani görülebileceğini belirten Aristoteles, bunun toplumdaki kötülükleri ortadan kaldırabileceğini düşündürebileceğini söyler. Ancak, Aristoteles'e göre toplumda ortaya çıkan kötülükler ortaklaşa mülkiyetin olmamasından değil, insan

[31] a.g.e, s.39
[32] Platon, *Devlet*, s.99
[33] a.g.e, s.100

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kişiliğindeki kusurlardan kaynaklanır.[34]Aristoteles bunun gibi servet eşitliğinin sağlanmasının da toplumdaki hırsızlığı sona erdirmeyeceğini söyler. Çünkü Aristoteles'e göre mülkiyete karşı işlenilen suçların tek nedeni, yaşamın zorunlu gereksinimlerini karşılamak değildir. İnsanlar büyük suçları amaçlarının aşırılığı yüzünden işlerler, zorunlu gereksinimlerini karşılamak için değil. Aristoteles bunu şu şekilde ifade eder: "soğuktan korunmak için tiran olan bir kimseyi kim duymuş ki?"[35]

Aristoteles'in burada yaptığı saptamayı günümüzle ilişkisi üzerinden tartışırsak, soğuktan korunmak için tiran olan bir kimse olmasa da, tinerci olan birçok çocuğun var olduğunu söylenilebilir. Bugün toplumumuzda tinerci diye anılan çoğunluğu çocuk olmak üzere mülksüz bir kitle bulunmaktadır. Ve bunlar toplum için ciddi bir tehlike oluştururken, topluma birçok açıdan zarar vermektedirler. Onların işledikleri suçlar sadece hırsızlık değil, bir insanın canını almaya kadar gidebilmektedir. Bir insanın canını almak- ki söz konusu olan masum bir insandır- hiçte hafife alınacak bir suç değildir. Burada işlenen suçlar Aristoteles'in de belirttiği gibi sadece yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaktan kaynaklanan suçlar değildir. Yani bir gencin cep telefonunu elinden almak için onu trenden aşağı atan bir tinerci çocuğun bunu yapmaktaki tek nedeni, yaşamsal ihtiyacını gidermek için ihtiyaç duyduğu para değildir. Burada elinde telefon olan çocuğun sahip olduğu her şey tinerci çocuğun sahip olmadığıdır. Bu çocuğun giydiğinden, konuşmasına; sahip olduğu aileden, sahip olduğu sevgiye; aldığı eğitimden gittiği yere kadar her şeyi içine alan bir durumdur. Ve burada asıl belirleyici olan cep telefonu olan çocuğun toplum tarafından kabul görülmesidir. Oysa tinerci çocuk toplumda dışlanan taraftır. Burada tinerci çocuğun sahip olamadıklarına sahip olanlara karşı kıskançlığı, bütün bunlarla topluma öfkesi söz konusudur ve esas nedeni yaşamsal ihtiyaçlarının kimse tarafından karşılanmaması ve onların toplumdan dışlanmasıdır. Kısacası, bazılarının çok fazla özel mülkü varken, bazılarının mülksüz olması toplumda hırsızlık gibi, cinayet gibi suçların işlenmesine yol açar.

[34] Aristoteles,*Politika*, s.38
[35] a.g.e, s.47

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick, insanların haset duygusuna sahip olduklarını ve bu duygudan dolayı da insanların sahip olamadıkları bir şeye bir başkasının sahip olmamasını istediklerini belirtmektedir. İnsanın haset duygusunu tuhaflığına odaklanan Nozick, "Neden bazı insanlar, başkalarının iyiliğine veya talihli olmasına memnuniyet duymaktan ziyade onların belli bir boyutta daha iyi bir skor elde etmemesini tercih etmemektedir?" sorusunu sorar.[36] Kişinin bir başkasıyla kendini kıyaslamasıyla kendine saygısını belirlediği görüşünde olan Nozick, eşitlik ile kişinin kendine saygısı arasında bir ilişki kurulabileceğini söyler. Kişi bir işi ne kadar iyi yaptığını başkalarıyla kıyasla değerlendirir. Ve kendinden daha iyi olan kişilerin bu işi yapmamaları ya da kendinin sahip olamadıklarına sahip olmamalarını ister. Bu kişinin kendine saygısını korumasını sağlar. Nozick'e göre bu toplumda yer alan eşitsizliklerin neden sorun haline getirildiğinin bir açıklaması olabilir. Böylece daha önce kendileri gibi bir işçi olan kişinin yanında çalışmayan başlayan işçiler, sürekli olarak şu düşünceleri taşırlar: Neden ben değil? Niye ben sadece işçiyim? Yine aynı şekilde kendisinden daha varlıklı şeylere sahip olan insanların varlığı, bu şeylere sahip olmayan fakir insanlara, fakir insanlar olduklarını düşündürmeye başlatır. Nozick, insanların bu aşağılık duygusundan kurtulmak için toplumda değişiklik yapmaya gideceklerini, insanlar arasında ayırma yol açan bu boyutların önemini azaltmaya çalışacaklarını belirtir. Ancak, Nozick insanlar arasında ayrıma yol açan herhangi bir boyutun eşitlendiğini varsaydığımızda çözüme ulaşılacağı düşünülse de, bunu sağlanamayacağını iddia eder. Çünkü insanlar arasında olan herhangi bir boyut eşitlense bile, diğer nitelikler açısından farklılık olacak ve insanlar arasında haset duygularını çıkaracak bir başka boyut ortaya çıkacaktır. "Sözgelişi zenginlik gibi bir boyutun önemi azaltılırsa veya eşitlenirse, o zaman toplum genellikle başka bir boyutun en önemli boyut olduğuna karar verebilir, örneğin, estetik güzellik, estetik cazibe, zekâ, estetik yetenek, insanlar arası sempati düzeyi, orgazm kalitesi, vs. gibi ve böylece yukarda sözü edilen durum kendini yineler."[37] Ayrıca Nozick, daha üst skorda olan bir insana, diğer insanların haset etmemesi ve mutsuzluklarının azaltılması için üst skora sahip kişinin durumunu kötüleştirmek şeklinde bir müdahaleyi kabul etmez. Ona göre burada yapılması gereken şey, toplum içinde

[36] Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.308
[37] a.g.e, s.312

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yer alan boyutlara ortak bir ağırlık vermektense, farklı boyutlar ve ağırlıklar ortaya koymaktır. Böylece toplumda yer alan bireyler kendilerinin başarılı olabileceği ve bu başarıları başkaları tarafından önemli bulunabilecek farklı boyutları bulabilecekti.

Burada kişinin sahip olduğu haset duygusu üzerinde durulması ve kişinin kendinin sahip olmadığı şeylere bir başkasının sahip olmasını istememesinde haset duygusunun etkili olduğu doğruluk payı olan bir durumdur. Ancak, hasetlik duygusuna ilişkin tespitlerin bize toplum içinde yer alan eşitsizliklerin ve birçok şeyden mahrum kalan insanların durumunu açıklamada yetersiz olduğu düşünülebilir. Kişi ancak sahip olduğu şeyler üzerinden bir başkasıyla kıyasta bulunabilir. Peki, ya elinde bir başkasıyla kıyasta bulunabilecek bir şey yoksa? Burada yoksulluk içinde olan bir kişiyi ele alalım. Hiçbir şeye sahip olmayan bu kişi açlığın sınırlarında iken, içinde bulunduğu durum da sahip olacağı tek duygu hasetlik olmayacaktır. Öncelikli olarak açlığını giderme çabası içerisinde bulunan bu kişi bunu nasıl giderebileceği düşüncesinde olacaktır. İçinde bulunduğu durumdan kurtulmak için çözüm arayan kişi, yaşamsal ihtiyacını giderebilmek için değişik çözümlere başvuracaktır. Bu çözüm bir başkasından karnını doyuracak yemek ya da para istemek olabileceği gibi hırsızlıkta bu çözümler arasında yer alabilecektir. Ancak burada kişinin kendisinde olmayanı bir başkasından isterken ya da başkasına ait olanı izinsiz alarak kullanırken, içinde beliren duygu hasetlik duygusu değil, haklılık duygusu olacağı düşüncesidir. Çünkü o kişinin kendisi de içinde bulunduğu toplumun bir parçasıdır ve kendisinin de yaşamını devam ettirmesi için bir şeylere ihtiyacı vardı. Ve toplumda yer alan her kişi gibi onun da yaşamını devam ettirmeye hakkı vardır. Burada hiçbir şeye sahip olmayan bir kişinin birçok şeye sahip olan bir kişinin sahip olduklarını sorgulaması haset duygusuyla değil hak kavramıyla ilgiliydi. Birey toplumun en küçük parçası ise, toplum içinde yer alan bireylerden birinin ihtiyacı olandan çok daha fazla bir şeylere sahip olduğu ve diğer yanda yaşamsal ihtiyacını bile giderebilecek bir bireyin bu toplumda bulunması adil midir? Ve hiçbir şeye sahip olmayan birey, birçok şeye sahip olanları sorgularken haksız mıdır? Ayrıca eğer bir toplum bir bireyin yaşamsal ihtiyacını karşılamaması, o bireyi hırsızlık sonucunda bunu gerçekleştirmesi sonucunda toplumun bu kişiye ceza uygulama hakkı var mıdır?

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Bireyin yaşamsal ihtiyacını karşılamadığında toplum onu kendi dışına doğal yaşama itmektedir. Toplum dışına itilen kişi o toplumun yasalarından sorumlu tutulabilir mi?

Platon'un bireyden çok toplumsal yaşamdaki mutluluğu amaç edinmesinin nedeni de budur denilebilir. Toplumda her sınıfı kendi içinde bir bütün olarak ele almasıyla eşitliği[38] sağlamayı amaçlayan Platon, yaşamsal ihtiyaçların giderilmesini toplumun kuruluş amacı olarak ele alır. Toplumu yönetmeyi filozof krallara bırakan Platon, toplumda yer alan her kişinin kendinin sahip olduğu yetenekleri üzerinden sadece kendi işini yapmasıyla toplumda yer alan herkesi devletin bir parçası haline getirir. Tek tek bireyleri esas alarak erdeme ulaşmayı hedeflemek yerine, o toplumun bütünü üzerinden erdeme ulaşmayı amaçlamıştı. Çünkü toplum tek bir bireyin üstünde bir güçtü. Birey erdemli olsa bile erdemsiz bir toplum karşısında duramaz, bozulmalara uğrar. Bozulmasa bile sahip olduğu ilkeler toplumla uyuşmadığı için dışlanır. Platon, bunu kendi yaşam deneyiminde görmüştü ve çok sevdiği hocası Sokrates ahlakın taşıyıcısıyken, ahlaki ilkelerden uzak olan toplum tarafından yok edilmişti. Peki, Platon'un ideal devleti böyle bir düzeni sağlayabilir mi? Her ne kadar toplumda herkesi aynı eğitime dâhil etmeye çalışsa da her insan ona verileni aynı şekilde almayacaktır. İnsanların kişiliklerini belirleyen kendinden getirdikleri özellikleri mevcuttur ve her insan farklıdır. Diğer yandan, Platon'un ideal devletinin gerçekleşebileceğini ve bu toplumsal düzenin kurulabileceğini varsaysak bile, Platon'un yaptığı sınıfsal ayrımlar ve bireyler üzerindeki belirlenimler kabul edilebilir mi? Bu sorunun cevabı hayırdır. Çünkü Platon'un yaptığı bir insanın yaşamına yön vermek ve onun başka türlü yaşayabilme olanağını elinden almaktır. Ancak, bu eğitime tabi tutulan bütün bireylerin toplumdaki yerlerini yönetici güçler tarafından belirlemek anlamına gelmez. Toplumda böyle bir birlik anlayışı kabul görecek bir şey değildir.

[38] Burada Platon'un toplumdaki bireyleri eşitlemeye çalıştığı kastetmiyorum, kastettiğim onun bireylere eşit koşullar sağlamaya çalışmasıdır. Ancak, Platon'un toplumu sınıflara ayırması ile o her sınıfın kendi içinde eşit koşulları sağlamaya çalışmıştır diyebiliriz. Yavuz Adugit'a göre, Platon'un devletinin sınıf temelli bir devlet olması ve adaleti eşitlik olarak değil, hatta eşitsizlik olarak görmektedir. Bunun nedeni ona göre, Platon'un eşitlikçi teoriyi önemsememiş olmasıdır, çünkü Platon, kişilerin eşit olmadığına ilişkin argümanların, aynı zamanda eşitlikçi yaklaşımının yanlış olduğuna ilişkin argümanlar olduğunu biliyordu. Bkz. Yavuz Adugit, "Platon: kişinin kendi yapısını belirleme olanağı olarak özgürlük," İstanbul 2007, Felsefelogos, Bulut Yayınları, ss. 135-159

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

II. 3. Aristoteles ve Nozick'in Mülkiyet Anlayışlarının Karşılaştırılması

Aristoteles, Platon'un ortak mülkiyet anlayışına eleştiri getirip, toplumda çeşitliliği savunmasıyla Nozick'e yakın gibi dursa da, onun devlet tasarımı Nozick' ten farklı bir yolda ilerler.[39] Aristoteles, devlet tasarımında özel mülkiyete yer verir ve o da Nozick gibi özel mülkiyeti bireyin doğal hakkı olarak görür. Ancak Aristoteles devlette mülklerin bir noktaya kadar bir tutulması görüşünü savunmasıyla Nozick'ten tamamen ayrılır. Devletin de mülkiyet gibi doğal bir kurum olduğu görüşünde olan Aristoteles[40], devleti bir araya getiren parçalardan birinin de aile olduğu görüşüyle Nozick'ten ayrılır. Nozick devlet içerisinde bireyi tamamen kendi başına ele alır. Bireyin sahip oldukları sadece kendisine aittir ve birey bir başkasından sorumlu değildir. Aynı durumu Platon felsefesinde görmemiz de mümkündür. Platon'un aşırı birlik anlayışı ile her şeyi ortak ele alması aile kurumunu toplum içerisinde eritir. Aristoteles için ise aile mülkiyet konusunun başladığı yerdir diyebiliriz. Mülkiyet konusuna aile ekonomisinden başlayan Aristoteles'e göre; "mülk ailenin, mülk edinmede aile ekonomisinin bir parçasıdır; çünkü belirli bir düzeyde servet olmadan ne yaşamın kendisi ne de iyi yaşam olabilir."[41]Aristoteles'e göre, mülk bir kimsenin yaşamını olanaklı kılan araçlar toplamıdır ve kölelerde bu araçların içinde yer alır. Nozick'ten farklı olarak Aristoteles, doğal mülkiyet ve doğal olmayan mülkiyet ayrımına gider. Buna göre, geçim sağlamanın belli başlı yolarından olan, göçebelik, avcılık, tarımcılık, balıkçılık… vs ile geçim sağlama doğaya uygundur ve mülk edinmenin bir türüdür. Diğer yandan ticaret ve değiş tokuşa bağlı olarak mülk elde edilmesi, doğal mülkiyetten türemiş doğal olmayan mülk edinme biçimleridir. Ve ikisi arasındaki ayrımı ortaya koymak için şöyle bir örnek verir:

> Bir ayakkabı ya ayağa giymeye yarar ya da bir başka şeyle değiştirmeye. Her ikisi de ayakkabının kullanımlarıdır, çünkü o ayakkabıyı, bir ayakkabı isteyen birine verip

[39] Aristoteles'in devlet sözcüğüyle bahsettiği şey "site" dir. Aristoteles, poltik hayatın yalnızca kendi zamanındaki en yüksek formu olarak değil, aynı zamanda olabileceği en yüksek form olarak gördüğü, siteydi. David Ross, Aristoteles, 2002, Kabalcı Yayınevi, s.275

[40] David Ross'a göre, Aristoteles devleti doğal olarak betimlemekle onu, insan iradesinden bağımsız hale getirmeyi düşünmemektedir. Devletin oluşturulması ve sürdürülmesi, "yüreğin arzusuna daha yakın" olacak şekilde biçimlendirilebilir. Ama Aristoteles, devletin kaynağımı insanın kaprisinde değil, eşyanın doğasında bulması anlamında, doğal olduğunu ileri sürmektedir. Bkz. a.g.e, s.275

[41] Aristoteles, *Politika*, s.12

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

karşılığında para ya da yiyecek olan bir kimse bile, ayakkabıyı ayakkabı olarak kullanmamaktadır, çünkü ayakkabı asıl değiş tokuş amacıyla yapılmaz.[42]

Aristoteles buradan da para kazanma ve servet ayrımına gider. Ona göre asıl servet doğal mülkiyetle elde edilir ve sınırlıdır. Doğal olmayan diğer mülkiyetlerden olan para kazanma ve değiş tokuşla para kazanma diye adlandırılan diğer mülk anlayışı ortaya çıkmıştır. Aristoteles'e göre servet bir amaç değil, geçimini sağlamak için sadece bir araçtır ve sınırlıdır. Oysa para kazanmanın kendisi bir amaçtır ve sınırsızdır. Aristoteles servet ile para kazanmanın birbirleriyle karıştırıldıkları için insanların servet edinmenin sınırsız olduğu düşüncesine kapıldığını dile getirir.

Aristoteles'e göre para kazanmayla serveti birbirine karıştıran insanlar, para biriktirmeyi ev yönetiminin bir parçası sanırlar ve sınırsız para birikiminde bulunurlar. Bu durumda kişi bütün imkânlarını para artırma yolunda kullanır, ancak Aristoteles'e göre bu doğaya aykırıdır. Çünkü insanın sahip olduğu her şey para kazanmak için değildir. Örneğin cesaret, kendimizi güvende hissetmek içindir, para kazanmak için değil; askeri önderlik ya da hâkimliğin amaçları zafer ve sağlıktır. Fakat insanlar bütün bu nitelikleri para kazanmak amacıyla kullanırlar ve Aristoteles'e göre bu doğru değildir.

Nozick'e göre bir kişinin, meşru yollarla elde ettiği sürece, kişinin istediği kazancı elde etmesinde hiçbir sakınca yoktur. Ve bu kazanca devlet de dâhil olmak üzere hiçbir güç tarafından sınırlandırma getirilmemelidir. İnsanların farklı gelir kaynaklarından dolayı farklı gelirlere sahip olduğunu söyleyen Nozick, insanların bu gelirleri meşru yollarla kazanması durumunda istediği kişiye transfer edebileceğini de savunur.

Birey vardır ve özel mülkiyet hakkı vardır diyen Nozick gibi Aristoteles'te bireyin varlığını ve özel mülke hakkı olduğunu söyler ve felsefe tarihinde birey vardır ve özel mülke de hakkı vardır diyen ilk isim Aristoteles'tir. Ancak, devlette mülkiyet gibi doğal bir kurum olduğu görüşünde olan Aristoteles'e göre, devlet aileden ve bireyden önce gelir düşüncesiyle Nozick' ten ayrılır. Bunu bütün

[42] a.g.e, s.20

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

parçadan önce gelir düşüncesine dayandıran Aristoteles şöyle demektedir. "Bir birey nasıl bir parçası ayrıldığı zaman tümüyle kendine yeterli olmazsa o da tıpkı öteki parçalar gibi bütünle aynı ilişki içerisindedir, öyleyse tüm insanlar arasında onları bu ortaklığa sürükleyen doğal bir içgüdü vardır"[43] İnsanların eylemlerinde amaçladıklarının iyi olduğunu söyleyen Aristoteles'e göre devlet bize iyi bir yaşamı sağlayacak olan doğal yapıdır. Devlette amaçlanan iyilik Aristoteles'e göre adalettir. Bu adalet ise bütün topluluğun iyiliği için olandır. Doğru ilkenin bütün topluluğun iyiliği olduğunu savunan Aristoteles'e göre, bu iyi yaşamı bize verecek olan ilke "orta yol" dur. Bütün devletlerde toplumun şu üç kesimden oluştuğunu ifade eder: çok zenginler, çok yoksullar ve orta halliler. Aristoteles, ılımlılık ve orta bir durumun en iyisi olduğunu ve buna göre mal-mülk sahipliğinde de hepsinden iyisinin ortalama bir derece olacağı açıktır der.[44] Toplumda ki çok zenginler ve çok fakirler toplumun iki aşrı ucunu oluştururken, bu iki uç arasındaki uçurumun kendi içinde sakladığı sakıncalardan söz eder, Aristoteles. Buna göre, benzer ve eşit insanlardan oluşmayı amaçlayan, yani toplumun en geniş kesimini oluşturan devlet en iyi devlettir.

Aristoteles'in Nozick'ten ayrıldığı bir diğer nokta ise, vergilendirme konusudur. Aristoteles toplumda vatandaş sayılanların özgür olmaları ve vergi vermeleri gerektiğini vurgular. Oysa Nozick, belirli minimum şartlar dışında hiçbir şekilde devletin vergilendirmeye gitmesini kabul etmemektedir. Nozick' e göre, "emek sonucu elde edilen kazançların vergilendirilmesi ile zorla çalıştırma birbirleriyle ayrı anlama" gelir gibi düşünülse de aslında bunlar aynı şeydir.[45] Çünkü ona göre "n saatlik emeğin karşılığı olan kazancın alınması kişiden n saati almakla aynı şeydir; bu, kişiyi başka bir maksatla n saat çalışmaya zorlamak gibi bir şeydir."[46] Nozick, insanın belirli bir süre karşılıksız çalışmaya zorlanmasının, insanın ne yapacağına ve yaptığı şeyin insanın kendi kararları dışında neye hizmet edeceğine başkalarınca karar verilmesi anlamına geldiğini söylemektedir. Ona göre bir insanın emeği üzerinde karar verenler kısmi olarak o insanın sahibidir. Dolayısıyla, Nozick'e göre birey onayı dışında hiçbir şekilde vergilendirilemez ve

[43] a.g.e, s.10
[44] a.g.e, s.127
[45] Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.225
[46] a.g.e, s. 225

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

zorla çalıştırılamaz. Bireyin haklarını savunan Nozick bir bireyi başka bireyin durumundan sorumlu tutmaz ve ediniminde gözetilmesi gereken tek şeyin diğerlerinin durumunun kötüleştirilmemesi olduğunu iddia eder. Nozick herhangi bir şeyi sahiplenme durumunda, bu sahiplenmenin sonucunda durumları kötüleşecek olanlara sahiplerinin tazminat ödemesi durumunda, onların istedikleri şeye sahip olabileceklerini söyler. Nozick, böyle bir durumda tazminat ödenmemesi halinde "edinimle ilgili adalet ilkesinin" ihlal edilmiş olacağı gerekçesiyle sahiplenmenin meşru olmayacağını belirtir.

Burada Nozick'in ifade ettiği tazminat ödenmesi düşüncesinin sorunu çözmede yetersiz kaldığı söylenilebilir. Bir kişi sahip olduğu şeyi içinde bulunduğu kötü şartlardan dolayı bir başkasına verdiğinde ve tazminatını aldığında, ödenen tazminatın o kişinin sahip olduğu şeyin gerçek değerine tam olarak karşılık gediğini neye göre belirlenecektir? Ayrıca elinde sahip olduğu şeyi kişi tazminat karşılığında verse de, bu o insanın durumunun bir sonraki dönemde kötüleşmeyeceğini göstermez. Devletin bir başkasının durumunu düzeltme yükümlülüğüyle bireye vergilendirme getirmesine karşı olan Nozick, burada bir başkasının sahip olduğu şeye tazminat ödenerek sahip olunabileceğini söylerken, durumun devletin getirdiği vergilenmeyle paralellik gösterdiği düşüncesi savunulabilir. Çünkü bir toplumsal düzende genel dağılımda birileri kişi başına düşenden çok fazlasına sahip olduğu için, yoksulluğun sınırında olan birçok insan var. Burada insanların durumunu düzeltme değil de kötüleştirmemek durumunu göz önünde bulundurarak, devletin vergilendirmeye gitmesi Nozick perspektifinden bakıldığında adil hale gelmez mi?

Aristoteles'in "mülkiyet edinmenin bir türü olan geçim sağlama doğaya uygundur" görüşünü burada yeniden hatırlayalım. Aristoteles'e göre gerçek anlamdaki zenginlik bu mülkiyet kavramından oluşmaktaydı ve iyi bir yaşam için yeterli mali bağımsızlığı sağlayacak mülk zenginliğin sınırını teşkil etmekteydi. Zenginliğin bir araç olduğunu söyleyen Aristoteles, her zanaata ait araç gibi onun da sınırları olduğu görüşünü savunuyordu. Aristoteles'in mülkiyetin doğal belirlenimine ilişkin görüşünü şu şekilde yorumlanabilir. Doğada yaşayan insan doğal kaynakları kullanırken, doğa insanlara mülk edinme açısından doğal bir kaynak sunmaktadır. Ancak doğanın sunduğu kaynakların başlangıcı olduğu gibi

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

bir sonu da olacağından burada bir sınırlılık söz konusudur. Bu sınırlılık insanın sahip olacağı mülkiyete de aynı sınırlılık anlayışını getirir. Çünkü doğa, üzerinde yaşayan bütün canlılarındır. Nozick'in Lockecu bakış açısıyla savunduğu emeğin sahipsiz nesneleri sahiplenmede belirleyici olduğu kabul edilse bile, bu bir insanın sahip olacaklarının bir sınırı olmayacağı anlamına gelmemektedir. Bir insanın doğada sahip olduklarının sınırsız olması demek diğer insanların o şeyden o kadar mahrum olması anlamına gelmektedir. Bu da bir yanda aşırı lüks içinde yaşayan bireylerin diğer yandan yoksulluğun sınırlarında olan bireylerin varlığına işaret eder. Aynı şekilde bir yanda gelir düzeyi çok yüksek toplumlar oluşurken, diğer yanda daha insan olduklarından habersiz, yaşamı bir dilim ekmekten ibaret olan insanlardan oluşan toplumlarla karşı karşıyayız. İnsanın sahip oldukları üzerinde bir sınır olmasının getirdiği sonuç diğer insanların durumunun kötüleşmesidir ve kıt kaynaklar söz konusu olduğunda bu kaçınılmazdır. Bu açıdan bir toplum içerisinde vergilendirme olmalıdır. Özel mülkiyet, Aristoteles'in dile getirdiği açıdan ele aldığımızda gereklidir ve bunun toplumsal yaşamda zarar verici bir durum olduğu düşüncesi savunulabilir. Fakat, birey özel mülkiyetini toplumdan sakınmamalıdır; gerektiğinde onu diğer insanların ya da toplumun ihtiyaç duymasıyla onların hizmetine sunmalıdır. Ancak buna karar verecek olan yine bireyin kendisidir. Bu açıdan ahlaki ilkeler toplumsal düzenlemeler açısından önemlidir ve belirleyicidir. Bu belirlenim Platon düşüncesinde olduğu gibi evrensel ve zorunlu olmalıdır, keyfi değil.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

II. 4. S O N U Ç

Önceki sayfalarda Nozcik'in mülkiyet anlayışını devlet düzeninde tartışılmaya çalışıldı. Bu tartışmada Nozick'in karşısına felsefe tarihinin iki klasik düşünürü olan Platon ve Aristoteles'i koyuldu. Böylece Nozick'in aşırı bireyci devlet anlayışı minimal devleti, bir yandan Platon'un bireye değil, toplumun sınıflarına yer verdiği ideal devletiyle karşılaştırma olanağını bulurken, diğer yandan toplumda aile kavramını ön planda tutmasıyla ortaya farklı bir devlet anlayışı koyan Aristoteles'in devlet görüşleriyle karşılaştırıldı. Bu üç farklı devlet anlayışıyla, toplumda üç farklı mülkiyet değerlendirmesini de ortaya konulmuş oldu. Bu üç farklı mülkiyet ve devlet anlayışının nedenlerini görmek için klasik filozofların felsefi görüşlerine yer verildi. İlk bölümde Platon ile Nozick'in devlet anlayışlarını kıyaslarken, ikisinin başlangıç noktaları ahlak olsa da ahlakı kavrayış biçimlerinin farklı olduğunu gösterilmeye çalışıldı. Nozick sadece bireysel ahlakı ele alırken, ahlakı yan sınırlamalarla bir tutarak başkalarına ve devletin kişiye yapamayacakları şeyler olduğunu gösteren negatif hakların zeminini kurmaya çalışır. Platon ise, tam tersine ahlakın ancak toplumla mümkün olabileceği görüşünü savunur. Böylece karşımızda iki farklı devlet ve mülkiyet kavrayışı çıkmaktadır. Bir yanda Nozick'in bireyci devlet anlayışı ile özel mülkiyeti savunması ve özel mülkiyetin temeline koyduğu bireyin bütün haklarını içine alan özgürlük ilkesi. Platon'un bireylerin birbirine duyduğu ihtiyaçtan dolayı, bireylerin birlik olması ve buna bağlı olarak mülkiyetin, çocukların, kadınların ortak kullanımını ideal bulduğu, özgürlüğü ise maddiyattan kurtulmak olarak açıkladığı bir devlet şekli söz konusudur. Burada gösterilmeye çalışılan şey ahlakın mülkiyet üzerinde ne kadar belirleyici olduğudur. Buradan hareketle yöneldiğim konu ise devletteki birlik ve çokluk konusudur. Mülkiyet sorununun aynı zamanda bir "ben" "ben-değil" sorunu olduğu tezi etrafında ele alırken, tartışmaya Aristoteles'in Platon'a yönelik eleştirileri katıldı. Aristoteles'in devletin birlik değil, çokluk olması gerektiğine ilişkin görüşü ile Platon'a eleştiri getirirken, Nozick'e yakın olduğu belirtildi. Ancak, Aristoteles ne Nozick kadar sadece bireyin ne de Platon gibi sadece toplumun varlığı üzerinde değil, aile kavramı üzerinde durmasıyla mülkiyet anlayışını farklı bir boyutta tartışmamızı sağladı. Buna göre toplumda hem özel hem de kamu mülkü olmalıdır. Aristoteles'in Nozick'ten ayrılan noktaları üzerinden belirlenimler yapıldıktan sonra, mülkiyet üzerinden yaptığı ayrımı ele alındı. Aristoteles'in para kazanma ve servet ayrımı önemlidir, çünkü bu ayrım

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kişinin sahip olduğu mülkler üzerinde belirleyicidir. Aristoteles asıl servet doğal mülkiyetle elde edilir ve sınırlıdır görüşünden hareketle doğadaki her şeyin bir başlangıcı olduğu gibi bir sonu olmasından dolayı sınırlı olduğunu ve bu sınırlılığın insanın sahip olacağı mülkler üzerinde de belirleyici olacağı düşüncesine ulaşıldı. Özel mülkiyet insani bir ihtiyaç olarak savunulabilse de bunun bir sınırı olması gerektiği görüşüne ulaşıldı.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

III.
NOZİCK'İN ÖZEL MÜLKİYET KAVRAMI

Bir insanın sahip olduğu şeyleri içine alan mülkiyet sorunu toplumsal yaşam içerisindeki bireyin sahip olduğu haklarla doğrudan bağlantılıdır. Toplum ya da siyasi düzlem üzerinde kendi yaşamını kuran birey bazı haklara sahiptir diyebilmemiz için bu soruyu bilinç düzlemine çıkarıp, nesnel bir şekilde ortaya koyarak tartışmamız gerekmektedir. Kişinin sahip olduğu bütün hakları onun özel mülkiyeti içerisindedir diyebilir miyiz? Burada her şeyden önce cevaplanılması gereken soru; kurulu toplumsal düzenden bağımsız, pozitif hukuku belirleyecek olan ve ona öncelikli olacak doğal hukuk var mıdır? sorusu olur. Bu sorunun nesnel bir düzlemde ortaya konulup anlaşılır kılınabilmesinde tabiat hali teorileri oldukça önemlidir. Bu teoriler kişinin sahip olduğu hakların sınırlarını belirleme de aydınlatıcı olur. Aynı zamanda bu teoriler bize toplum içerisinde yaşayan bireylerin üzerinde bir üst-otorite olan devletin meşru temellerini sunar ve bireyin topluma karşı, toplumun bireye karşı yükümlülüklerini belirlemede yol gösterici olur.

Mülkiyet sorunu ile ilgili olarak kimi düşünürler ya da düşünce grupları bireyin haklarına öncelik veren tartışmalar yaparken, kimileri de toplumun bireyden daha öncelikli olduğu görüşünü savunur. Bireylerin haklarını kabul eden ve destekleyen düşünce akımlarından bir tanesi de liberalizm olmuştur. Genel anlamda bireyin haklarını toplumdan öncelikli tutan liberaller, bu hakların kapsamı konusunda kendi içlerinde ikiye bölünmüştür. Klasik liberalizm düşünürleri bireylerin haklarının negatif olduğu görüşünü savunurken Refah liberalizmi ise, pozitif hakları savunur.[47]

Klasik liberalizm içerisinde yer alan ve hakların pozitif değil negatif olduğu düşüncesine sahip olan düşünürlerden bir tanesi de Nozick'tir. Nozick, bireyin topluma karşı yükümlülüklerini oldukça sınırlı tutar. Nozick'e göre, haklar

[47] Bireye yüklenen haklar ile Liberalizm içinde ki görüşler ikiye ayrılır: Klasik liberalistler hakların negatif olduğunu savunurken, Refah liberalistler ise hakların negatif haklarla beraber bazı pozitif haklarında olduğunu savunur. Negatif haklar bireye yapamayacağı şeyleri söylemekle sınırlıyken, pozitif haklar bireye yapması gereken bazı sorumluluklar getirir. Bkz. Loren Lamasky, "İki Liberalizm Anlayışı", *Liberal Düşünce*, sayı 45-46, ss.27-57

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

bireylerin neler yapamayacağını belirler, onlara başkaları için neyi yapmaları gerektiği konusunda bir yük yükleyemez. Başka bir deyişle, bireyin toplumdaki yükümlülükleri, diğerlerine zarar vermemek ve onların yaşamlarına müdahale etmemektir.[48] Bunun dışındaki hakları kabul etmeyen Nozick'e göre, birey bir başkasına ya da topluma yardım etmekle yükümlü tutulamaz. Nozick'in düşünce sisteminde negatif hakların dışında hiçbir pozitif hakka yer yoktur. Pozitif hakların kişiye yüklenilmesinin adil olmadığı görüşünde olan Nozick, burada bireyin negatif haklarını koruma altına alan Minimal Devlet tasarımı ile karşımıza çıkar. Nozick'in konuda ayağını bastığı zemin bireylerin mülkiyetleri üzerinde meşru hakları vardır düşüncesidir.

Nozick'in mülkiyet anlayışının bireyin sahip olduğu haklarla ilişkisi bu bölümün ana konusunu oluşturmaktadır. Bu konu ekseni etrafında şu sorulara yanıt aranacaktır: Bireyin bütün hakları mülkiyet hakkının içerisinde yer alır mı? Mülkiyet hakkı bütün bireyleri kapsayan en temel hak mıdır? Mülkiyet hakkından daha öncelikli olan haklar var mıdır? Bireyin sadece negatif hakların doğurduğu görevlerle yükümlü olması yeterli midir? Pozitif haklar toplumsal yaşamda sınırlayıcı mıdır? Tüm bu soruları yanıtlayabilmek ve Nozick perspektifinden anlaşılır kılabilmek için, onun düşüncelerinin temelinde yer alan John Locke'un siyaset felsefesine yer verilmesi gerekmektedir. Nozick'in hem mülkiyet hakkı anlayışının hem de bireyin bu haklarını koruyacağını iddia ettiği minimal devlet anlayışının temelleri Locke'un doğal durum görüşü ve mülkiyet teorisi üzerine kuruludur. Nozick'in özel mülkiyet kuramını açıklığa kavuşturmak için başlanılacak nokta, Locke'un tabiat hali ve anlayışı olacaktır.

III. 1. Nozick'in Mülkiyet Anlayışında Locke Temellendirmesi

Toplumsal yaşamda bireyin bir şeye "o benimdir" diyebilmesi için onun üzerinde bir hak iddia edebilmesi gereklidir. Peki, bu olanaklı mıdır? Locke'a göre bu sorunun yanıtı olumludur, çünkü ona göre bizim doğal haklarımız vardır ve mülkiyet hakkı bir doğal haktır. Locke bireyin belli bir mülke sahip olmasının gerekçesini, nesnel bir şekilde ortaya koyabilmek için tabiat hali düşüncesine başvurur.

[48] -Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.13

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Locke'a göre, doğa durumunda herkes eşittir ve hiçbir toplum üstü otorite bulunmamaktadır.[49] Herkesin eşit olduğu bu durumda bireyler özgürdür. Locke, buradaki özgürlüğün herkesin her istediğini yaptığı bir durum olmadığını belirtir. Hiçbir birey kendi varlığını ve mülkiyetindeki herhangi bir şeyi ortadan kaldıracak bir özgürlüğe sahip değildir. Çünkü Locke'a göre doğa durumunda yer alan bir doğa yasası vardır. Ona göre bu yasayı insana açık-seçik bir şekilde veren akıldır.[50] Ve bu yasayı zorunlu hale getiren Tanrı'dır. Çünkü Locke'a göre insanlar onlara doğayı veren Tanrı'nın özel mülküdür. Buna göre, doğal yaşamdaki tek üst otorite Tanrı'dır ve eşit olan insanlar Tanrı'nın verdiklerine sahip çıkmalıdır. Locke'a göre böylece bütün insanlar, başkalarının haklarını çiğnemekten ve birbirlerine zarar vermekten alıkonulabilir ve insanların barış içinde yaşamasını ve korunmasını öngören doğa yasası gözetilir.[51] Locke hiçbir politik ya da sivil oluşumun, keyfi kurallara dayanmadığı görüşündedir; o sivil toplumun temeli olan kuralların doğa yasasına dayandığını ileri sürmektedir. Burada Locke'un karşısına çıkan soru şudur: doğa durumu kendi içinde insanları bir arada tutabilecek belirli bir düzen sağlayan bir yasayı kendiliğinden getiriyorsa ve insanlar burada eşit ve özgürseler bir üst-otoriteyi neden kabul etsinler?

Locke doğal durumun bir savaş durumu olduğu düşüncesinde olan Hobbes'un düşüncesine katılmaz. Ancak, o doğa durumunda insanların belirli haklara sahip olduğu görüşünde olsa da, bu durumun çok güvenli bir durum olmadığını da kabul eder.[52] Doğa durumunda yer alan insanlar başkalarından zarar görebilirler ve sahip oldukları şeyleri kaybedebilirler. Çünkü Locke'a göre doğa durumunda yasaları veren akıl, her insan tarafından kullanılamayabilir. Ve bu durum bireyler açısından tehlikeli bir durumdur. Savaş durumu olarak adlandırdığı bir duruma düşme tehlikesi insanların birleşmesini sağlayarak sivil bir toplum oluşturmasını sağlar.

---

[49] John Locke, *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*, Babil Yayıncılık, Ankara 2004 s.5

[50] Locke, tabiat kanunun bilgisine ulaşma yolunu diğer bilgi yollarından ayırır ve ona tabiat ışığı adını verir. Ancak, bu ışık insanları ödevlerini hatırlatan, onları gitmesi gereken doğru yola tereddütsüz sevkeden, doğuştan insanda bulunu bir ışık değildir. Tam tersine, o tabiat ışığıyla insanın bilebileceği şeylere, insanın doğuştan var olan yetilerini kullanması ile kimseye ihtiyacı olmadan ulaşabileceği bir gerçekliğin bulunduğunu kastetmektedir. Locke, *Tabiat Üzerine Denemeler*, İstanbul 1999, Paradigma Yayınları, s.25

[51] Locke, *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*, s.7

[52] Toku Neşet, *John Locke ve Siyaset Felsefesi*, Liberte Yayınları, Mart 2003, s.101

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Locke'a göre, insanlar kendi rızalarıyla yapmış oldukları bir sözleşmeyle sivil topluma geçerlerken, doğal durumda sahip oldukları bütün haklara hala sahiptirler. Sivil toplumda yer alan bireyler oluşturdukları toplum içerisinde karşılıklı olarak birbirlerinin özgürlüklerini, hayatlarını ve mallarını korumayı amaçlarlar. Başka bir deyişle bireyin sahip olduğu tüm hakları mülkiyet hakkı altında toplayan Locke için, insanların bir üst-otoriteyi kabul edip doğal yaşamı terk etmelerinin nedeni sahip oldukları mülklerin güvenliğidir.[53] Locke'a göre sivil topluma geçen bireylerin doğa durumunda sahip oldukları hakların ihlali söz konusu olduğunda, yani mülklerinin tehlikeye düşmesi durumunda, bireyler sivil toplumdan çıkma hakkına sahiptir.[54]

Sivil toplum Locke açısından bireyin yaşamına ve mülkiyetine yönelik tehditlerden korunup özgürleşmesi demekti. Locke için mülkiyet devletin kurulmasında oldukça önemli ve belirleyicidir. Bunu doğal durumda sahip olduğumuz haklar ve kurallarla temellendiren Locke, bu kuralları iki şeye bağlar: akıl ve Tanrı.[55] Locke doğal yaşamda bireyin özgür olduğunu söylerken, diğer yandan Tanrıya olan yükümlülüklerimizle yapmamız gereken üzerinde evrensel bir zorunluluğu ortaya koyuyor. Sivil topluma geçildiğinde Locke, Tanrıya ait bu zorunluluğu toplumsal üst-otoriteye vermektedir. Bu durumda sivil topluma geçişte bireyin sahip olduğu özgürlüğü ile toplumsal zorunluluğu nasıl bir arada yürütülebilir? Başka bir ifadeyle, bireyin sahip olduğu özgürlük ile topluma karşı yükümlülüğü nasıl bir araya getirilebilir? Locke'un toplumsal sözleşme düşüncesi ve mülkiyetle ilgili kararlarda bireyin rızasına yaptığı vurgu bu soruların yanıtları doğrultusunda bazı ipuçları verse de, tam olarak söz konusu uzlaşımın nasıl gerçekleşeceği çok belirgin değildir, onun siyaset felsefesinde. Bu sorulara apaçık

---

[53] a.g.e, s.6

[54] Öyleyse toplumu yönetenlerin iktidarı mutlak ve sınırsız olamaz. Eğer yöneticiler doğal hakları koruyacakları yerde çiğnemek durumunda düşerlerse, sözleşme bozulmuş demektir. Kadınları ve çocukları yurttaşlık haklarının dışında bırakan, çoğunluğun zorbalığa kayabileceğini düşünmemiş olduğunu düşünen yazar, Bertrand Russel'in Locke'a yaptığı eleştirisine yer verir: "Locke, yeter ölçüde düşünmeksizin çoğunluk ilkesine saplanmıştır… çoğunluğun tanrısal hakkı, eğer ileri noktalara kadar görürlerse, kralların tanrısal hakkı ölçüsünde titanca olabilir. Bkz. Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi,* Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları: 9, Ankara 1987,s.324

[55] Locke, *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, s.30

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

yanıtlar veren filozof pek çok açıdan Locke'un siyasi düşüncelerini paylaşan, onun ardılı sayılabilecek Nozick'tir.

Nozick'in minimal devlet ile sağlamaya çalıştığı şey budur. Nozick, insanın sahip olduğu özgürlükle bu özgürlüğü kısıtlamayan ya da en az şekilde kısıtlayan bir devlet yapısını ortaya koymaya çalışır. Minimal devlet, bireyin sahip olduğu mülkler üzerindeki özgürlüklerine hiçbir kısıtlama getirmeden onları birbirine zarar vermeyecek zorunlu düzlemde bir arada tutabilecek düzlemi sağlamış olur. Nozick, gerçekten minimal devletle bunu sağlayabilmekte midir? sorusunun yanıtı tartışmalıdır. Buradaki tartışma açısından bu soru henüz yanıt verebilecek bir soru değildir. Bu soruya yanıt bulunması için Nozick perspektifinden bireyin mülkleri üzerinde sahip olduğu haklar üzerinden tartışmaya devam edilmelidir.

III. 2. Nozick'in Özel Mülkiyet Hakkına Bakışı

Nozick'e göre "mülk elde etme ile ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi, o mülk üzerinde yetki sahibidir." Nozick açısından bu mülk edinmenin ilk maddesidir. "Sahipsiz şeylerin nasıl sahipleri olabildiği, sahipsiz şeylere birileri sahip olurken geçen süreç veya süreçler" nelerdir? sorularını içine alan bu gerçekliği Nozick, "elde etme ile ilgili adalet ilkesi" olarak adlandırır.[56] Nozick, burada, Locke'un mülk edinme teorisine yer vererek, konuyu açıklamaya çalışır. Locke'a göre, sahipsiz bir nesneye sahip olmanın koşulu emektir. Doğa durumunda bir insanın emeğinin kendisinin olduğunu söyleyen Locke, aynı zamanda insanın emeğini karıştırdığı şeyin de onun olduğu düşüncesini savunur. Şöyle demektedir Locke:

> Bir meşe ağacının altından aldığı meşe palamuduyla ya da ormandaki ağaçlardan topladığı elmalarla beslenen kişi, bu şeyleri kesin olarak kendine edinmiş bulunmaktadır. Hiç kimse, bu besinlerin, sadece bu kişinin olduğunu inkâr edemez. Şu halde şunu soruyorum: Bunlar ne zaman onun olmaya başlamıştır? Onları sindirdiği zaman mı? Yediğinde mi? Pişirirken mi? Eve getirdiği zaman mı? Topladığı zaman mı? Şu açıktır ki, eğer ilk toplama bunları onun yapmıyorsa, başka hiçbir şey, bunları onun yapamaz. Şöyle ki, emek, bunlarla müşterek anası

[56] Nozick, *Anarşi, Devle ve Ütopya*, s.204

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olan doğanın katmış olduğundan daha fazlasını katmış bulunmaktadır ve dolayısıyla bunlar kişinin doğal mülkiyeti haline gelmiştir.[57]

Bir kişinin ilk sahip olduğu nesneye emeğini karıştırdığında, o nesnenin tamamının kişinin mülkiyeti haline geldiğini söylemesi, Locke'un birçok açıdan eleştirildiği bir noktayı oluşturur. Bu eleştirilerden bir tanesi de Waldron tarafından yapılmaktadır. Waldron'a göre, emeğin karıştırılması düşüncesi bir kategori hatasına dayanmaktadır. Şöyle ki: "iki madde birbirleriyle karıştırabilir fakat insan eyleminin bir sonucu olan emekle karıştırılamaz".[58] Kişinin emek üzerinde bir hakkı olması kişiye o nesnenin tamamının sahibi olması hakkını vermez. Nozick de mülkiyet kuramının da Locke'un kişinin emek verdiği nesnenin tamamına sahip olması koşulunun bazı sorunlara yol açacağı görüşünü belirtir.

Nozick, Waldron gibi, burada "kişinin emeğini karıştırdığı şey üzerinden sağladığı ilave değere değil de, o şeyin tamamına sahip olmasını" sorgular.[59] Üzerinde emek harcanan nesnenin sınırlarını sorgulayan Nozick, şöyle devam eder: "sahip olduğum bir kutu domates suyunu denize döktüğümde, bu domates suyunun molekülleri denize eşit olarak yayıldığında denizin sahibi mi oluyorum? Yoksa domates suyunu aptalca bir şekilde israf etmiş mi oluyorum?"[60] Nozick, Locke'un sahipsiz bir nesneyi kişiye ait kılanın emek olduğu düşüncesini kabul etse de, kişinin emek verdiği şey üzerinde onun tamamını değil de ilave değerin kişinin hakkı olduğu görüşünü savunur. Böylece Locke'un kuramında eleştirilere neden olan şey mülk edinmede belirleyici olan emeğin, nesnenin tamamına değil, yalnızca emeği harcayan kişinin yarattığı artı değere sahip olma hakkının olduğu düşüncesidir.

Nozick, sahipsiz bir şeyi sahiplenmede ve onu ortak mülkiyet alanından uzaklaştırıp özel mülkiyet haline getirme de önemli olan şeyin, el koyulan sahipsiz nesnenin diğerlerinin durumunu kötüleştirip kötüleştirmediği olduğunu söylemektedir. Nozick burada Locke felsefesinde yer alan diğerleri için "yeterince ve

[57] Locke, *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*, s.27
[58] Jeremy Waldron, "A General Rıght to Property and Its Distributional Impolication," Ownership", Baruch A. Brody and George Sher (eds), *Social and Political Philosophy* (Orlandon Harcourt Brace, 1999, ss. 710-724
[59] Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.232
[60] a.g.e, s.232

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

aynı düzeyde" kalmış olması koşuluna yer verir. Locke, toprağın belirli bir parçasının ıslah edilmesinin, diğer insanların zararına olmadığını söyler, çünkü ona göre başkaları için yeterince ve aynı miktarda iyi toprak kalmıştır. Ve ihtiyacı olanlar bu toprak üzerinden ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumdadırlar.[61] Nozick, Locke'un yeterince ve aynı nitelikte kalmış olması koşulunu diğerlerinin durumunu kötüleştirmemesinin koşulu olarak yorumlamaktadır. Bunun ardından tartışmasına şu soruyu sorarak devam eder: "Sahiplenmeye ve kalıcı mülkiyete izin veren bir sistem, herhangi bir şeyi sahiplenemeyenin (çünkü işe yarayacak ve kullanılacak nesneler kalmamıştır) durumunu kötüleştirir mi?" [62]Özel mülkiyeti bireyin hakkı olarak gören Nozick, burada devreye farklı sosyal değerlendirmelerin gireceğini belirtir. Buna göre, özel mülkiyet üretim kaynaklarını onları en kârlı şekilde kullanabilecek kişilerin eline bırakarak, sosyal üretimi artırmayı sağlar. Ayrıca özel mülkiyet sisteminde insanlar üstlenmek istedikleri farklı model ve risk türleri konusunda karar vermelerini ortaya çıkarma imkânı bulur. Aynı zamanda insanları bazı kaynakları gelecekteki pazarlar için saklamaya yönlendirerek gelecek kuşakların haklarını korur ve kaynaklar yaratır. Nozick'in burada yer verdiği düşüncelerin çıkış noktasının yine Locke olduğu savunulabilir. Aşağıdaki alıntı bunu daha açık bir şekilde göstermektedir. Şöyle demektedir Locke:

> Kendisine emeğiyle toprak edinen kişi insanoğlunun ortak stokunu azaltmamış, tam tersine artırmıştır. Çünkü bir dönüm kuşatılmış ve işlenmiş topraktan üretilen insan yaşamına katkısı olan bu erzak (çok dar sınırlar içerisinde söylenirse), eşit zenginlikteki bir dönüm boş bırakılmış topraktan elde edilen üründen on kat daha fazladır. Dolayısıyla toprağı kuşatan ve doğaya bırakılmış yüz dönümlük topraktan sağlanabilecek yaşamın rahatlığını sağlayan bolluğun daha fazlasını on dönümden elde eden kişi, doğrusunu söylemek gerekirse, insanlığa doksan dönüm vermiştir. Çünkü bu kişinin emeği şimdi ona on dönümün üstünde toprağın erzakını sağlamaktadır.[63]

Locke burada toprak üzerinden kişinin özel mülk edinmesi ile yararlı hale geleceğini ve bu durumun diğer insanlar için zararlı değil yararlı olacağı görüşünü dile getirir. Nozick'in, Locke'un toprak üzerindeki bu görüşlerini, değişen yaşama biçimleriyle endüstriyel topluma göre uyarladığı söylenilebilir. Nozick, burada özel mülkiyetin

[61] John Locke, *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*, s.30
[62] Nozick, *Anarşi, Devle ve, Ütopya*, s.234
[63] Locke, *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*, s.34

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

gelecekteki pazarlar için ürünleri saklamaya yönlendirdiği görüşüyle gelecekteki insanları koruyacağını belirtir ve bu durum diğer insanlar için zararlı bir durum olmadığı gibi insanlığa da yararlıdır. Ancak, özel mülkiyetin sağladığı bu durumu ortak mülkiyet üzerinden ele alırsak, hangisinin bütün insanlara yönelik kaynakların saklanması açısından daha güvenilir bir yerde duracağı bir tartışma konusudur.

Bir kişinin insanlığa katkıda bulunması ya da erzak oranını artırması için ille de işlediği toprağın kendi mülkü mü olması gerekir? Ya da aynı şekilde üretim kaynaklarının kârlı bir şekilde kullanılması ve gelecek kuşaklara bırakılması için ille de birisinin ya da birilerinin özel mülkiyeti mi olmalıdır? Bu kaynaklar ortak olarak kullanıldığında değeri düşer mi? Değeri düşen bu kaynaklar gelecek kuşaklara bırakılamadan tükenip gider mi? Nozick'in ve Locke'un buradaki temellendirmeleri ile özel mülkiyetin ortak mülkiyetten daha kârlı olduğu görüşünü ikna edici bir şekilde savunulamayacağı düşüncesi belirginleşir. Diğer yandan şöyle de bir gerçek var ki, Locke perspektifinden bakıldığında geniş topraklar açısından toprağın boş bırakılmayıp ekilip biçilmesi karlı kabul edilebilir. Ancak aynı duruma Nozick perspektifinden bakıldığında, endüstriyel toplum açısından söz konusu olan durum aynı derece de karlı değildir ve toplumdaki insanlar açısından birçok sorunu doğurmaktadır. Boş alanlarda iş sahaları kurmak ve oradaki insanlara iş imkânları sunmak toplum için yararlıdır diyebiliriz. Ancak, gerçekten amaç bu şekilde iş sahası sağlamak olursa!

Bir toplumda özel iş alanlarının artması (günümüzde olduğu şekli) ile zamanla o toplumda yer alan bireylerin emeklerinin değerini düşürür. Ve zamanla toplumu kalkındırma ve insanlara iş alanı sağlama adı altında özel iş alanlarının artması bir süre sonunda insanları araç durumuna düşürmektedir. Bu durumda en merkezi soru; özel iş alanlarında çalışan insanlar emeğinin karşılığını alabilmekte midir? sorusu olur. Çünkü artık emeğin karşılığını bireye verecek olan toprak değil, bir başka insandır. Toprağa ne ekersek onu biçebiliriz, ancak endüstriyel toplumda (toprağa) ektiğimizi biçebilecek miyiz? Ya da (daha öncelikli soru) toplumun içinde yer alan kendi iş alanına sahip olmayan çoğu birey açısından ekebileceği bir alanı bulmak ne kadar olanaklıdır? sorusu olur. Endüstriyel toplumda bireyin emeğinin karşılığı bir ya da birkaç kişinin inisiyatifindedir ve bir insan, bir başka insanın

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

emeğinin karşılığını verirken toprak kadar adaletli olabilir mi? Burada bir adaletsizlik söz konusu ise, bireye bu adaleti sağlayacak olan biri ya da birileri var mıdır?

Günümüz açısından oldukça önemli olan yukarıdaki soruları yanıtlamadan önce bir örnekle konuyu daha açık bir hale getirilebilir. Gelirlerini tarımla sağlayan küçük bir kasaba halkını ele alalım. Bir gün şehirden bir ya da birkaç iş adamı kasabaya gelir ve onlara topraklarını satın almak istediklerini söyler. Ve satın aldıkları toprak karşılığında belirli bir miktarda para vereceklerini, bu toprakların üzerine çok kazanç getiren bir fabrika kuracaklarını ve kasaba halkının bu fabrikada yeni çalışma alanlarına sahip olacaklarını söylerler. Kasaba halkı oldukça cazip gelen bu teklifi kabul eder. Ancak, fabrikada çalışmaya başlayan kasaba halkına bir süre sonra çalışma şartları ağır gelmeye başlar. Fabrikada çalışırken harcadıkları emek, kendi topraklarında harcadıkları emeğe oranla çok daha fazla olmasına rağmen kazançları kendi topraklarından edindiklerinden daha azdır. Üstelik kendi topraklarında çalışırken çalışma saatlerini belirleyen kendileriydiler. İstedikleri zaman dinlenebilir, yemek yiyebilir, uyuyabilirlerdi. Fakat artık kendi üzerlerinde sahip oldukları tüm bu hakları çalışma saatlerinde kaybetmişlerdir. Çalışma saatlerinin fazla olması sonucunda artık kendilerine ve ailelerine ayıracak zamanları kalmayan kasaba halkı fabrikada çalışan makinelerden farksızdır. Değişen yaşam koşullarıyla, verdikleri emek karşılığında kıt kanaat geçinen kasaba halkı, bu durumun getirdiği stresle mutsuz ve her şeye tahammülsüzdür artık. Bütün bunlara ek olarak bir de bir süre sonra çalıştıkları fabrikanın kanserojen maddeler içeren kimyasal ürünler ürettiğini öğrendiklerini düşünelim. Kasaba halkının artık yaşamları da tehlike altındadır. Şimdi kasaba halkının önünde iki seçenek vardır; bunlardan ilki işten ayrılmak, ikincisi ise her şeye rağmen çalışmaya devam etmek. Ancak artık işten ayrılmak gibi bir şeyi gerçekleştirmek kasaba halkı için zordur. Çünkü artık kendilerine ait çalışabilecek toprakları yoktur. Hayatlarını sürdürmek için bütün koşulları kabul edip fabrikada çalışmaya devam etmek durumundadırlar. Şimdi kasaba halkının emeğine sahip olması gerekirken özel mülkiyet daha fazla üretime yol açıyor gerekçesiyle savunulabilir mi?

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick'e göre, burada kasaba halkının şikâyet etmek gibi bir hakkı söz konusu olamaz. Çünkü onlar mülklerini kendi istekleriyle sattılar. Bu durumda Nozick'e göre negatif haklar çerçevesinde kasaba halkının mülküne verilen herhangi bir zarar yoktur. Mülklerini alan fabrika sahipleri ile kendi istekleri doğrultusunda çalışmayı kabul eden kasaba halkının herhangi bir üst toplumsal kurulu yardımına çağırma hakkı olmadığı gibi, çalışanların standartlarını yükseltmek adı altında fabrika sahiplerine ya da hiçbir özel mülkiyet sahibine devlet tarafından kısıtlama getirilmemelidir. Böyle bir kısıtlama bireyin hakkına müdahaledir.

Nozick, burada devletin başkasının durumunu iyileştirme adı altında bireye müdahale etmesine izin vermezken, diğer yandan sermaye sahiplerinin başka bireylerin hayatları üzerinde belirleme de bulunmalarının önünü açmaktadır. Başka bir ifadeyle, o sivil toplumda yer alan bireyin mülkü üzerinde hiçbir kısıtlama getirilmemesini savunurken, özel mülke sahip kişilerin bu mülk üzerinde çalışacak bireylerin emeklerine dayalı haklarına kısıtlama getirmesini meşru saymaktadır.

Nozick'in, kişinin emeğine dayalı hakkını mülkiyet hakkı olarak ele alması Locke'un tabiat hali koşullarında geçerli olabilir; ancak endüstriyel toplumda kişinin mülkiyet hakkıyla emeğine olan hakkı aynı şey değildir. Endüstriyel toplumda kişi her emeğini kattığı şeyin sahibi değildir. Kişinin bir şeye sahip olması için o nesnenin sahipsiz olması gerekmektedir. Bu açıdan mülk edinmek için öncelikli olan şey emek değil, ilk görmedir. Endüstriyel toplumda herkes kendi işinin sahibi değildir. Bu durumda her insan emeğini başkalarının mülkleri üzerinde harcayıp onlara artı değer kazandırırken, birey harcadığı emeği de koruma altına alan bazı haklara sahip olmalıdır. Bu haklar belirli kişi ya da gruplar tarafından bireye verilen haklar değil, toplumdaki siyasi otorite tarafından bireye garanti edilen haklar olmalıdır.

Negatif haklar birey için gerekli olan haklardır, ancak günümüz koşullarında bireyler fiziksel varlıklarını sürdürebilmeleri için bu haklar her zaman yeterli haklar değildir. Birey ve toplum geliştikçe yaşam şartları değişmektedir ve bu açıdan günümüz şartları açısından sadece negatif haklarla sınırlı olan bir devlet anlayışı yeterli değildir. Bir toplum gelişirken bütün insanlar aynı derecede

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

gelişemeyeceği için, aklını kullanma da aynı yetkinlikte olmayacaktır. Her aklını kullanabilen yetkinliğe sahip kişi de adaletli olmayabilir. Toplumdaki hiçbir kesim sivil yasalarla risk altına atılmamalıdır. Bütün bireyler üzerinde yasalar ile belirli düzenlemeler getirilebilir ama, bu düzenlemeler toplumdaki güçlü kesimlerin çıkarlarını kollayan yasalardan ibaret olmamalıdır.

Bireyin haklarını belirleyen bir başka birey ya da bireyler olamaz. Bir bireyin haklarını belirleyen başka bireyse ve birey yaşamını sürdürmek için ona bağımlı haldeyse birey kendi üzerindeki haklarını o kişiye devretmiş demektir. Ayrıca, özel mülkü elinde bulunduran kişi, bulundurmayan kişiye göre üst bir durumdadır. Aralarında yapacakları anlaşma sermayesi elinde olanın lehine ve sermayesi olmayanın da aleyhine olacaktır. Özel mülke sahip olmayan her birey geçimini sağlamak için başka birinin mülkünde çalışmaya mecbur olacağından, emek hakkını savunacak bir yasanın çıkarılmaması, bireyin haklarının onun sahibi olan kişinin elinde olacağı anlamına gelir. Ve bunları elinde bulunduran kişiler toplumun güçlü kesimini oluştururken, bunlardan yoksun olanlar toplumun güçsüz kesimini oluşturacaktır. Güçsüz olan güçlüye boyun eğmek durumundadır, çünkü yaşamını sağlaması onun vereceği haklarla mümkündür. Bu durumdaki koşulları kabul eden kişi başkasının buyruğu altına girerken, kimse bu kişinin bunu özgür seçimiyle yaptığını savunamaz. Bir başkasının buyruğu altına giren insan onun kölesidir ve köleliğin olduğu bir yerde hak kavramı yoktur.

Rousseau kölelik ve hak kavramının birbirleriyle çeliştiğini söyler ve bu konuda şu önemli belirlenimlerde bulunur: Seninle öyle bir anlaşma yapıyorum ki (burada az önce verdiğim kasabada kurulan fabrika örneğini göz önünde tutarsak), hep senin zararına (çok çalışacaksın, emek harcayacaksın, öyle ki bir süre sonra kendi varlığını unutacaksın sadece yaptığın işe odaklanacaksın, yaşamın tehlikeye girebilecek, kanser riskin olabilecek, belki de ölebileceksin…), benim çıkarıma olacak (ama ben kazanacağım, işlerim büyüyecek, zenginliğim artacak…), ona keyfimin istediği sürece uyacağım (çünkü mülkiyet bende, dolayısıyla senin hakların da), sende buna benim keyfim istediği sürece uyacaksın (çünkü senin başka bir şansın yok, yaşamını devam ettirmen benim keyfiyetime bağlı, mülkün olmadığı için

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

emek üzerinde de hiçbir hakkın yok)[64] İşte Nozick'in düşünceleri temelinde olan tablonun buna benzer bir durum oluşturacağı düşünülebilir. Toplumdaki kurallar belirli kişilere hak vermek için değildir, bütün kişileri kurallar karşısında eşit kılmak içindir.

Bu açıdan Nozick'in karşısında duran refah liberalizmi[65], taraflarının ifade ettiği gibi bazı pozitif hakların toplumda olması gerektiği düşünülebilir. Kişinin yaşamını sağlaması onun emeğinden elde edeceği gelirle doğru orantılıdır. Bu durumda asgari ücret yasaları, maksimum çalışma saatleri, yemek molaları, hastalık durumunda çalışmama… gibi hakların devlet tarafından garanti altına alınması gerektiği düşüncesi savunulabilir.

.

Nozick'e göre, herhangi bir şeyi sahiplenme durumunda, bu sahiplenmenin sonucunda durumları kötüleşecek olanlara sahiplenenin tazminat ödememesi durumunda "edinimle ilgili adalet ilkesi" ihlal edilmiş olacaktır ve bu nedenle sahiplenme meşru olmayacaktır.[66] Nozick'in burada kişinin bir diğerine durumu kötüleşmesin diye tazminat ödemesi gerektiğini belirten telafi ilkesinin, aynı nedenden ötürü, yani bir kişinin sahip oldukları ile bir diğerinin durumunu kötüleştirmemesi için devletin vergilendirmeye gitmesi düşüncesinin aynı düzlem üzerinde yer aldığı düşüncesi savunulabilir.

Nozick, daha önce de belirttiğimiz gibi devletin vergilendirmeye gitmesini bazı belli durumlar hariç kabul etmemektedir. Şöyle demektedir Nozick; "emek sonucu elde edilen kazançların vergilendirilmesi ile zorla çalıştırma birbirleriyle ayrı anlama" gelir gibi düşünülse de aynı şeydir.[67] Çünkü ona göre "n saatlik emeğin karşılığı olan kazancın alınması kişiden n saati almakla aynı şeydir;

---

[64] Jean- Jacques Rousseau ,*Toplum Sözleşmesi*, İstanbul 2004, Devin Yayınları, s.32

[65] Refah liberalizmi hakların pozitif olduğuna iddia eder; buna göre, "bireylerin başkaları üzerinde pozitif hakları bulunduğunu ve bu pozitif iddiaların negatif iddialarla sadece ahlaki önemleri bakımından değil fakat meşrulaştırılmaları bakımından da aynı değerde olduklarını ileri sürer. Yani, bireylere müdahale edilmemesi gerektiğini hangi nedenlerle kabul ediyorsak, aynı nedenlerde bireylerin başkalarının yardımını hak ettiğini de kabul etmeliyiz" Bkz. Loren Lamasky, "İki Liberalizm Anlayışı", *Liberal Düşünce*, sayı 45-46, ss.27-57

[66] Robert Nozick, *Anarşi, Devlet, Ütopya*, s.236

[67] a.g.e, s.225

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

bu, kişiyi başka bir maksatla n saat çalışmaya zorlamak gibi bir şeydir."[68] Nozick, insanın belirli bir süre karşılıksız çalışmaya zorlanması halinde, bunun o insanın ne yapacağına ve yaptığı şeyin insanın kendi kararları dışında neye hizmet edeceğine karar verilmesi anlamına geldiğini söyler. Ona göre bir insanın emeği üzerinde karar verenler kısmi olarak o insanın sahibidir. Dolayısıyla, Nozick bireyin hiçbir şekilde vergilendirilemeyeceği ve zorla çalıştırılamayacağı doğrultusunda kesin tavrını ortaya koyar.

Özel mülkiyetin sağladığı işlerde çalışan insanların durumu Nozick'in yukarda karşı çıktığı durumdan farklı bir durumu ortaya çıkarmayacaktır, aslında. Herkes kendi iş imkânına sahip olmayacağından, çalışma ihtiyacında olan her insan ona çalışma imkânı sunan kişinin buyruğu altına girmek durumundadır. Burada, sorulması gereken soru şudur: özel mülkiyetin sunduğu olanaklarda çalışan insanların ne kadarı bu şekilde çalışıyor durumda olmanın kendi özgür tercihlerinin sonucu olduğunu söyleyebilir. Başka bir olanağa sahip olmadığı için, yaptığı işi istediği için değil zorunluluktan yapan çok sayıda insan bulunmaktadır. Ve ihtiyacı olduğu için, zorunluluktan emeğini satan insan üzerinde, emeğini sattığı kişi her zaman söz sahibidir.

Nozick, bir sahipsiz nesne stoku sınırlı ise, o nesneyi geliştiren kişiye o nesneye sahip olma hakkının verilemeyeceğini söyler. Çünkü o nesne sınırlı olduğundan ve başka insanların da ona ihtiyacı olabileceğinden, o nesneye sahip olmak diğerlerinin durumunu kötüleştirmek anlamına gelir. Ve bu durum Locke'un mülk edinme koşuluna ters düşmektedir. Dolayısıyla Nozick'e göre, " bir kişi çöldeki tek su kuyusunu sahiplenemez ve bu su için istediği fiyatı koyamaz.[69] Aynı şekilde, o bir kişinin elindeki su kuyusu dışında çöldeki tüm kuyular kuruduğu zaman da istediği fiyatı koyamayacağını söyler. Ancak, Nozick Locke'un mülk edinme koşulunun yalnızca felaket durumlarında özel mülkiyet hakkını geçersizleştirdiğini bilir. Ve, bu konuda şöyle der:

[68] a.g.e, s.225
[69] a.g.e, s.234

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

> Herhangi birinin diğerlerinin hayatlarını sürdürebilmesi için gerekli olan bir şeyin tümüne sahip olması, bu kişinin herhangi bir şeye sahiplenmesinin bazı insanları ana çizginin seviyesinden daha kötü bir seviyeye getirdiği (o anda ya da sonra) anlamına gelmez. Herhangi bir hastalığı etkili bir şekilde iyileştiren yeni bir madde üreten ve bu maddeye koyduğu bazı şartlar gerçekleşmediği taktirde satmayı reddeden bir tıp araştırmacısı, sahiplendiği bir şeyden mahrum ederek diğer insanların durumunu kötüleştiriyor anlamına gelmez. Diğerleri onun sahiplendiği aynı maddelere kolayca sahip olabilirler; araştırmacının kimyasal maddeler sahiplenmesi veya satın alması bu maddelerde kıtlığa neden olmadığına göre Locke koşulunu ihlal etmemiş demektir.[70]

Nozick burada bir araştırmacının birtakım kimyasal maddeleri sahiplenmesinin kıtlığa neden olmamasından hareketle, araştırmacının eylemlerinin Locke koşulunu ihlal etmediği görüşünü dile getirerek bunun bir sorun teşkil etmediğini söyler. Ancak, böyle bir durumun gerçek yaşamda Nozick'in iddia ettiği gibi bir sorun teşkil etmeyeceği söylenemez. Eğer bu madde, Nozick'in varsaydığı gibi herkes tarafından kolaylıkla bulunabilecek bir madde ise, ilaca talep olmayacaktır ve tıp araştırmacısı bu maddeden elde ettiği ilacı saklamak gibi bir girişimde bulunmak yerine onu ucuz yollarla da olsa elden çıkarmaya çalışacaktır. Ayrıca, varsayalım ki Nozick'in bir tıp araştırması için söylediği bütün tıp araştırmacıları için geçerli olsun. Gene varsayalım ki bu maddeyle elde edilecek ilaçlarla ihtiyacı olan pek çok ağır hasta var ve her bir tıp araştırmacısı farklı farklı nedenlerden ötürü ellerindeki ilaçları satmamaktadırlar. Bu durum pek çok hastanın durumunu kötüye götürmez mi? Hatta gerekli ilaç olmadığı için hastalar yaşamlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya gelebilirler. Bu durumda burada önemli olan şey bireylerin yaşam hakkı mı yoksa tıp araştırmacılarının mülkiyet hakkı mı?

Nozick Locke'ın başkasına yeterince ve iyi durumda kaynak bırakma koşulunun bir 'nihai durum ilkesi' olmadığını düşünmektedir. O sahiplenmeye yönelik eylemlerin diğer insanları ne şekilde etkilediğine belirli bir açıdan odaklanmaktadır, ortaya çıkan sonucun yapısına değil. Burada Nozick'in sahiplenmeye yönelik eylemlerin diğer insanları ne şekilde etkilediğine belirli bir açıdan odaklanmasının yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Ortaya çıkan sonuçların yapısı, nedenlerin bir sonucudur. Nedenler ise belli koşullar içinde ortaya

[70] a.g.e, ss.238-239

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

çıkar. İnsanların neye sahip olduğu geçmişte içinde bulundukları koşullarla belirlendiği için, ortaya çıkacak sonuçların yapısının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ayrıca, sonuç bireylerin gelir düzeyleri arasında uçurumların olduğu bir durum ise, bu mülkiyet hakkının başka sosyal idealler tarafından sınırlandırılmasını ahlaki açıdan gerektirebilir.

Buna ek olarak, bireyin ihtiyacının üstünde sahip olduğu her fazla mülk, mülk sahibi olmayan diğer bireylerin durumunun biraz daha kötüleşmesi sonucunu doğurabilir. Bunun önüne geçilebilmesi için toplumda sahip olunan mülklerin miktarı üzerine sınırlama getirilmelidir

Locke mülkiyetin sınırlı olması gerektiği düşüncesindedir. O insanlara kullanılmak için Tanrı tarafından verilen doğa da birinin dilediği kadar büyük miktarda mülke sahip olması gibi bir durumun kıtlık koşullarında söz konusu olamayacağını söylemektedir. Her kişi ancak bozulmayacağı ve kendi kullanacağı kadar mülkü edinmelidir. Locke herkes tüketebileceği kadar doğal bir kaynağa emeğini katıp onu kendine ait kıldığında herhangi bir kavga ve rekabet olmayacağını söyler. Ancak, o zamanla paranın kullanılmasıyla bu durumun artık geçerli olmadığını ve insanların tüketemedikleri ürünleri parayla ya da değerli şeylerle değiştirmesiyle artık sahip olduklarını çürütmeden servetlerini meşru bir şekilde geliştirme yolunu bulduklarını belirtir. İnsanların doğal ihtiyaçları dışındaki altın, gümüş, araba .. gibi şeylerin insan yaşamına yararının az olduğu görüşünde olan Locke'a göre, emek hala mülkiyet hakkını belirleyen yegane ölçüt olsa da, insanlar parayla birlikte yeryüzünü eşitsiz ve orantısız bölüşmenin de yolunu bulmuşlardır. Locke parayla birlikte gelen zenginlikle insanların yeryüzünü eşitsiz oranda bölmesinden rahatsızlık duysa da ona göre bu insanların özgür tercihlerinin bir sonucuydu ve bu yol meşru bir servet edinme yolu idi. Çünkü para insanların harcadıkları emek sonucunda elde ettikleri artı ürünün karşılığıydı. Nozick, açısından baktığımızda bu durum onun açısından hiçbir şekilde sorun teşkil etmez. Çünkü Nozick, toplumda paylaşımın eşit olmayacağı düşüncesindedir. İlk edinim açısından meşru olan her mülk, sahibi tarafından bir başkasına verilebilir, miras bırakılabilir. Ve sonuç bireylerin gelir ve servet düzeyleri arasında uçurumların olduğu bir durum olsa da, bireyler arasındaki bu mülk dağılımı adildir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick'in tarihselci adalet kuramının bir başka önemli ilkesi mülklerin bir kişiden bir başkasına transferi ile ilgilidir. Bir mülkün dağıtımının meşru yollarla bir başkasına geçmesinin yolu transferle ilgili adalet ilkesi ile belirlenir. Nozick bir dağıtımın adil olmasını o dağıtım düzenindeki mülkiyet haklarının tarihsel açıdan oluşumu ve gelişimine bağlar. Ayrıca, o bir ölçüte dayalı olarak önerilmiş olan tüm dağıtımsal adalet ilkelerinin kalıba sokulmuş ilkeler olduğunu vurgulayarak, bu ilkelere göre mülk bölüşümünün hem adil hem de bireysel özgürlüklere saygılı bir bölüşüm olamayacağını iddia eder.[71] Nozick'in yetkilenme adını verdiği kendi dağıtımcı adalet kuramı, tarihseldir ve herhangi bir kalıp içermemektedir. Nozick bir dağıtımcı kalıbı muhafaza etmenin abartılı bir bireycilik olduğunu söyler. Ayrıca bu kalıbı korumak için sürekli bireye müdahale edilmesi gerektiğini belirten Nozick, bunu onaylamaz. İnsanların farklı gelir kaynaklarından dolayı farklı gelirlere sahip olduğunu söyleyen Nozick, insanların bu gelirleri meşru yollarla kazanması durumunda istedikleri kişilere transfer edebileceklerini savunur. Burada konuyu daha iyi kavramak açısından Nozick'in verdiği örneğe yer vermek gerekir. Şöyle demektedir, Nozick:

> Şimdi farzedelim ki, Wiilt Chamberlein, basketbol takımlarının almak istediği ve peşinde koştuğu bir oyuncudur. (Yine farzedelim ki sözleşmeler bir yıl sürmekte ve oyuncular istedikleri gibi davranabilmektedir.) Bir takımla şöyle bir sözleşme imzalıyor: Kendi sahasında yapılacak her maçta satılan bilet başına yirmi beş sent alacaktır. Sezon başlıyor ve insanlar neşe ile maça geliyorlar. Biletlerini satın alıyorlar ve her defasında bilete ödedikleri paranın yirmi beş sentini üzerinde Chamberlein'in isminin olduğu özel bir kutuya atıyorlar. Farzedelim ki, bir sezon boyunca bir milyon kişi maçları izler ve Chamberlein 250.000 dolar kazanır.[72]

Nozick'e göre, eşit bir dağıtım düzeni olan D_1, in Chamberlein'nin kazancıyla bozulması, yeni dağıtım düzeni olan, D_2, nin adil olmaması sonucunu doğurmaz. Yeni dağıtım düzeni adildir, çünkü insanlar paralarını W. Chamberlein'e kendi

[71] Nozick, kalıba sokulmuş ilke ve dağıtımı şu şekilde açıklamaktadır: "eğer bir dağıtım ilkesi; bir dağıtımın, herhangi bir doğal boyuta, doğal boyutların ağırlıklı toplamına veya doğal boyutların sıralamasına göre farklılık gösterdiğini ifade ediyorsa, bu ilkeye kalıba sokulmuş bir ilke diyelim. Eğer bir dağıtım, kalıba sokulmuş bir ilke ile beraber anılıyorsa, bu dağıtıma kalıba sokulmuş dağıtım diyelim" Bkz. *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.210
[72] a.g.e, s.216

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

istekleriyle vermişlerdir. Nozick tartışmasına şu soruyu sorarak devam eder; "insanlar üzerinde hak sahibi oldukları kaynakları elden çıkarma yetkisine sahip iseler, bunu W. Chamberlein'e vermek veya onunla takas etmek yetkisine sahip değil midirler?"[73]

İlk bakışta W. Chamberlein' i izlemeye gidenlerin kendi rızalarıyla gittikleri ve paralarını yine kendi rızalarıyla ona transfer ettikleri için hiçbir adaletsizlik görülmemektedir. Ancak konuya bu açıdan değil de, farklı bir açıdan yaklaştığımızda Nozick' in yaklaşımı şu şekilde eleştirilebilir. Bir kişi birçok kişi üzerinden büyük bir gelire sahip olurken, bu toplumdaki gelir dağılımı açısından kişi başına düşen miktarda en alt seviye de olan kişi ile en üst seviyede olan kişi arasındaki farkın oldukça artmasına neden olmaktadır. Bu durum da toplumun genel tablosunu göz önünde bulundurduğumuzda bir yanda yoksulluk sınırında olan biri ya da birileri varken, diğer yandan biri ya da birilerinin toplumun büyük bir kesimi üzerinden böyle büyük bir kazanç elde etmesi söz konusu değildir. Burada Chamberlein'i besleyen ona kazancını veren toplumun üyeleridir. Peki, Chamberlein'in ürettiği nedir? Günümüzde aynı şekilde insanlar futbol fanatiğidir. Ve taraftarı oldukları takımları izlemek için para verirler. Bir futbol takımının sahip olduğu taraftar sayısı kadar kulübün geliri artmaktadır ve bu durum futbolcuların gelirlerine doğrudan yansımaktadır. Gelir düzeyleri her geçen gün yükselen futbolcuların ürettikleri ve topluma kattıkları nedir? Futbol fanatiği insanlar bu soru ekseni etrafında düşünmezler. Verdikleri paranın toplumdaki dağılımı etkilediğini görmezler. Bu Gerald Cohen'in Nozick'in Chamberlein argümanına eleştirisinin odak noktasıdır. Cohen'a göre, toplumdaki insanların parayı kimin aldığı konusunda ilgisiz kalmaları mantıksızdır. Bir kişinin Chamberlein'in oyununu izlemesi için 25 sent ödemesi ile bir kişinin Chamberlein'in oyununu izlerken 25 senti gönüllü transfer etmesinin mantıken aynı olmadığını söyler, Cohen. Cohen'e göre, Nozick'in sınırlanmamış özgürlük ilkesine göre(URL), herkesin yaptığı transferi gönüllü yapması gereklidir. Ancak Cohen, transfer yapan her bir kişinin yaptığı transferin sonuçlarını bilmeyeceği düşüncesindedir. Cohen böyle bir dağıtımın adil olması için herkesin

[73] a.g.e, s.217

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

burada yaptığı transferin nasıl sonuçlar çıkaracağının bilincinde olması gerektiğini belirtir.[74]

Nozick bu eleştiriye şöyle bir yanıtla karşı çıkabilir: bireyin elde ettiği kazanç onun emeğinin karşılığıdır ve onun bu kazancı bir başkasının durumunu onun arzu ve tercihlerine rağmen kötüleştirmemektedir. Ayrıca, burada birey elde ettiği kazancı meşru yollardan elde etmiştir. Dolayısıyla o kazanç bireyin kendi mülkiyet sınırları içerisindedir ve buna hiçbir şekilde dış müdahalede bulunulamaz. Asıl adaletsizlik bireyin kazancına müdahale edildiğinde olur.

Fakat bu yanıt tatmin edici görülmemektedir. Çünkü "gönüllü" lafı, gelirlerin toplumdaki dağılımlarını belirler. Toplumdaki dağıtımda alacağı miktarın azalacağını bilen bireyler, gönüllü bir şekilde 25 senti Chamberlein'a verirler miydi? Nozick'in göz ardı ettiği şey bir kişinin toplumun diğer bireyleri üzerinden elde ettiği fazla kazancın, toplumdaki diğer bireylerin elde edeceği kazancı etkilemesi ve onların özellikle az gelirli olan bireylerin, durumunun kötüleşmesine neden olabilmesidir. Ayrıca W. Chamberlein durumunda, birey elde ettiği kazancı toplumdaki diğer bireyler üzerinden elde ettiğinden bu kazanç için diğer bireylere ihtiyacı vardır; diğer bireylere olan bu ihtiyaç yine onu diğer bireylere karşı yükümlü kılmaktadır diyebiliriz. Çünkü Chamberlein'in ekonomik geliri toplumdaki bireylere bağlıdır. Buna ek olarak, burada şu soruyu sormak yerinde olacaktır: W. Chamberlein' ın elde ettiği kazanç onun emeğinin karşılığı mıdır? Yoksa onun kazancı gözde bir oyuncu olmasının sağladığı avantajlar ve popülerlik gibi nedenlerin sağladığı avantajların bir sonucu mudur? W. Chamberlein burada bu kazancı sağlarken onun harcadığı emek herhangi bir fabrikada günde 12 saat çalışan bir işçiden daha fazla mıdır? Eğer emekse sadece kişinin kazancını belirleyen, Chamberlein ile fabrika işçisinin sahip olduğu gelir arasında bir uçurum olmasını Nozick inandırıcı bir şekilde açıklayabilmekte midir? Burada Chamberlein'in emeğinden çok fazlasını harcayan ve topluma çok daha yararlı işler yapan bir birey (bir öğretmen, bir doktor gibi.) bu dağıtımı bir haksızlık olarak niteleyemez mi?

[74] Gerald Cohen, "Reevaluatring Liberty of Contract and Self- Ownership," Baruch A. Brody and George Sher (eds) *Social and Political Philosophy* (Orlandon Harcourt Brace, 1999), ss.677-93

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick perspektifinden buradaki durumda herhangi bir adaletsizlik yoktur. Herkes basketbolcu olabilir ve toplumdaki kimi insanlar diğerlerinden daha şanslı olabilir. Nozick'e göre, mülklerle ilgili adaletsizlik durumu, bir kişinin çalma, dolandırma, bir başkasının malına el koyma, ya da güç kullanarak karşısındakini rekabetten alıkoyma durumlarında ortaya çıkar. Ona göre, sadece bu türlü bir kazanç adil değildir.

Nozick ısrarla bireyin hakkını savunuyor ve onun sahip olduğu şeyleri emeğe dayandırıp onu korumaya çalışıyor gibi görünse de, onun asıl korumaya çalıştığı şeyin zenginlerin sahip olduğu sermaye olduğunu söylenilebilir. Çünkü Nozick, konuya kapitalizmin sermaye sahibi bireyi perspektifinden yaklaşmaktadır. Oysa her insanın elinde sahip olduğu bir sermaye yoktur. Aynı şekilde her insan belirli bir yeteneğe sahip olmayabilir (W.Chamberlein gibi). Ayrıca, yeteneği olsa bile her insan yeteneğini ortaya koyabileceği koşullar içinde midir? Bir ya da birden çok yeteneğe sahip olan pek çok insan yeteneklerini sergileyebileceği koşullar içinde bulunmadığından yaşamına herhangi bir vasfı olmayan bir işçi statüsüyle devam ediyor. Kendini gerçekleştiremediği için ne kendine ne de topluma bir yararı olmadan ölüp gidiyor. Burada yeteneği olan insanlar da sıfırdan başlayıp bu yetenekleriyle belirli bir noktaya gelip sermaye oluşturabilirler diye bir itirazda bulunabilir. Ancak bu düşünce kabul edilebilir olsa da bunu yapabilen kişi sayısı genele oranla oldukça azdır. Şimdi burada açıkça görülen şudur ki; gerçekten bireyin hakkı ve emeği savunulacaksa bu bütün bireyleri içine alan bir savunuş olmalıdır.

III. 3. Bireyin Sahip Olduğu Haklar Üzerine

Mülkiyet hakkı, insanın sahip olduğu bütün hakları içine alan temel bir hak mıdır? Yaşama hakkı, bireyin doğal olarak sahip olduğu bir haktır ve mülkiyet hakkından önce gelir. Locke açısından kişinin yaşam hakkı mülkiyet hakkı içerisinde yer alır: Kişi kendi bedeninin sahibidir. Ancak, mülkiyet hakkını çok geniş kapsamlı ele alan Nozick açısından mülk daha çok kişinin sahip olduğu sermayeye işaret etmektedir. Ayrıca, yaşam hakkı mülkiyet hakkını doğurmuştur. Dünyaya gelen insan önce sahip olduğu yaşamı devam ettirmek için, temel ihtiyaçları üzerinden mülk edinmeye başlamıştır. Daha sonra edindiği mülkiyet daha geniş bir anlama ulaşmıştır. Bu

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

durumda en temel hak mülkiyet hakkı değil, yaşam hakkıdır. D. D. Raphael'in şu düşünceleri bu açıdan geçerlidir;

> Hayatın temel ihtiyaçları karşılanmadığı sürece, kişi bir insan olma inisiyatifini (ki özgürlük haklarının korumaya yönelik olduğu şey budur) kullanamaz veya esasen o bir insan olarak kalamaz; ve eğer bir insan bunu kendisi için yapacak konumda değilse onun bu ihtiyaçlarını karşılamada, bir insan olarak, başkalarının yardımına bir hakkı olduğunu söylemek bana makul geliyor.[75]

Raphael'in bu görüşleri Nozick perspektifinden hiçbir şekilde kabul görmez. Nozick'e göre bir kişi sahip olduğu mülk üzerinde kendi emeğini harcadığından onu bir başkasına vermek yükümlülüğü altında değildir ve mülkünü başkasına verip vermemesi onun kendi kararına bırakılmalıdır. Karşısındaki insanın durumunun kötüleşmemesinden sorumlu olmadığı sürece bireye herhangi bir güç tarafından böyle bir sorumluluk yüklenmesi Nozick açısından meşru olmayacaktır.

Ne var ki, Nozick'in savunduğu görüşün geçerliliği hayli şüphe götürür. Bunu şu örnekte açıklayabiliriz. Bir A kişisinin sahipsiz bir elma ağacına rastladığını varsayalım. A kişisi ağaca çıkıp elmaları toplamaya başlar. Bir süre sonra oraya bir B kişisi gelir. Oldukça aç olan B, ağacın bir sahibi olduğu için (Nozick'in burada kişinin yalnızca emek verdiği şeyle ortaya çıkan ilave değere sahip olacağı koşulunu benimsediğini göz önünde tutmalıyız) ve bir ayağı doğuştan aksadığı için ağaca çıkamamaktadır. Ağaçta bulunan A kişisi, onu izleyen B'nin aç olduğunun farkındadır. Ancak, topladığı elmalar onundur. B'nin aç olmasının nedeni kendisi değildir; ayrıca B kendi emeğiyle karnını başka şekilde doyurabilir, Nozick'e göre. B kendisini hiçbir şekilde doyuramasa bile bu durumdan A hiçbir şekilde sorumlu değildir. Elmalarını neden onunla paylaşması gereksin ki? A'yı B'ye elma vermeye zorlamak, onu zorla çalıştırmak anlamına gelir ve bu Nozick'e göre meşru bir eylem olarak kabul edilemez. Ancak, bir süre sonra A'nın ağaçta elmaları yerken, ayağının kayması sonucu yere düştüğünü düşünelim. Düşme sonucu beli kırılan A kişisinin hiçbir şekilde kıpırdayamadığını ve acı içinde kıvrandığını varsayalım. A'ya bakan B kişisi şimdi ne yapmalıdır? Onun yardımına ihtiyacı olan A'ya yardım etmeli midir? Yoksa A'nın düşmesinde ve belinin kırılmasından B kişisi hiçbir şekilde sorumlu

[75] Lomasky, "İki Liberalizm Anlayışı", *Liberal Düşünce*, s.29

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olmadığı için yoluna devam mı etmelidir? Konuyu Nozick açısından değerlendirirsek, B yoluna devam etmelidir, çünkü A'nın durumunun kötüleşmesinde onun hiçbir etkisi yoktur. Nozick, bireyin mülkiyet hakkını korumaya çalışırken, mülkiyet hakkı adına mülkü olmayan bireylerin ve dolayısıyla toplumun yaşamını bir rastlantıya bırakmaktadır.

Proudhon'un "Ya toplumun kökü kurutulmalı ya da toplum mülkiyeti haklamalıdır."[76] düşüncesini burada hatırlarsak toplumun kökü kurutulamayacağına göre, toplum mülkiyeti haklanmalıdır O zaman Marks'ın ulaştığı sonuca gideriz; bütün bu sorunları aşmak için "özel mülkiyet kaldırılmalıdır"[77]. Böylece toplumda varolan ezilen ile ezen savaşımı son bulacaktır. Acaba gerçekten özel mülkiyetin kaldırılması bütün bu hak kavgalarına son verecek midir? Bu soruyu yanıtlamadan önce mülkiyet hakkının kaynağı konusu üzerinde durulması faydalı olacaktır.

Nozick'in de ifade ettiği gibi, mülkiyetin ortak olması gerektiği düşüncesine sahip olanlar "mülkiyetin kaynağı nedir?" sorusunu yanıtlamalıdır. Burada Proudhon'un düşüncelerine başvurmak yerinde olacaktır. Şöyle demektedir Proudhon:

> Mülkiyet doğal, mutlak, zamanaşımına bağlı olmayan ve başkasına mal edilemez bir haksa, ne demeye, her zaman, böyle ille de kaynağıyla uğraşılmıştır? Çünkü bu gene mülkiyeti belirten özelliklerden birdir. Doğal bir hakkın kaynağı, hey yüce Tanrı! Özgürlük, güvenlik ya da eşitlik haklarının kaynağını ise kim kurcaladı sanki? Bunlar bu yüzden bizim gibidirler: Bizimle doğar, yaşar ve ölürler. Durum, mülkiyet için, gerçekten bambaşkadır; yasa açısından, mal sahibi olmadan bile mülkiyet vardır, dam üstünde saksağan vur beline kazmayı gibi; henüz anasının karnına düşmeyen insan oğlu için, artık elden ayaktan kesilen seksenlik için vardır mülkiyet. Ve bununla birlikte, başsız ve sonsuz gibiye benzeyen bu olağanüstü ayrıcalıklara bakmadan, mülkiyetin nereden geldiği hiçbir zaman söylenemedi; mülkiyetin icazetli bilginleri henüz aksini diyora benziyorlar. Yalnız bir tek noktada anlaşıyor gibiler: Mülkiyet hakkının gerçekliği kaynağının gerçekliğinden gelir. Ama bu uygunluk herkesin gözünde onların kınanışını yaratan şeydir. Kaynak sorunu çözülmüş olmadan önce hakkı neden kabul ettiler?[78]

[76] Pierre Joseph Proudhon, Mülkiyet Nedir , 1998, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, s.93
[77] Marks-Engels, *Komünist Parti Manifestosu,* Sol yayınları, Ankara 1998, s.27

[78] Proudhon, Mülkiyet Nedir?, s.94

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

İster özel mülkiyeti kabul edelim ister kamu mülkiyetini ve aynı şekilde ister mülkiyetin doğal bir hak olduğunu kabul edelim ister sonradan kazanılmış toplumsal bir hak, şurası açıktır ki böyle bir hak vardır. Ve bu hakkın kaynağı olarak bireyin harcadığı emek belirleyicidir. Peki, varolan bir hakkı kabul etmemek gibi bir durumumuz olabilir mi? Bir anne doğurduğu bir çocuğu kabul etsin ya da etmesin onun annesidir. "Anne" kavramının içine farklı yerlerde farklı şekilde sıfatlar yerleştirilebilir ve değişik anlamlar yüklenebilir. Ama değişmeyen bir şey vardır, o da bir bebek ancak bir annenin varlığından gelmiş olmasıdır. Bu aşamadan sonra annenin çocuğunu kabul edip etmemesi önemli değildir. Çünkü hiçbir anne şunu değiştiremez; bu çocuk benden bir parça değildir, onun var olmasının kaynağı ben değilim. Başka bir deyişle onu ben üretmedim. Şimdi anne örneğine benzer bir şekilde mülkiyetin kaynağı konusunda farklı yorumlar getirilebilir, tartışmalar yapılabilir. Ama mülkiyet hakkı gibi bir hakkın olmadığını söylemek, gerçek toplumsal yaşamda bu hakkın olmadığı anlamına gelmez. Birey sahip olduğu hakkın, hak olduğunu, bu hakkın mülkiyet hakkı olduğunu bilmese de, toplum tarafından kabul görmüş haklara sahip olacaktır. Ayrıca Proudhon'un belirttiği gibi: " yasa açısından mal sahibi olmadan bile mülkiyet vardır" henüz annesinin karnına düşmeyen insan oğlu, belirli bir mülk sahibidir.[79] Henüz dünyaya gelmemiş bir çocuk mülk sahibidir, evet çünkü belirlenmiş bir düzenin içine doğar. Peki, aynı belirlenim eşitlik, özgürlük ve yaşam hakkı için de geçerli değil midir? Bu durum neden mülkiyet hakkına özgü olsun ki? Daha dünyaya gelmemiş bir çocuk köle sınıfında ki bir anne karnına düşecekse köle, işçi sınıfındaki bir annenin karnına düşecekse işçi, burjuva bir ailenin karnına düşecekse burjuva sıfatıyla doğacaktır. İşte onun eşitlik hakkından bu sınıfsal dağılım içinde söz edilebilir, ancak. Şimdi Amerikalı orta halli bir annenin, hatta en düşük gelire sahip bir annenin karnında dünyaya gelecek bir insan yavrusu ile Afrika da ki en düşük gelirli, belki de orta gelirli bir annenin karnına düşecek olan bir insan yavrusu için ne aynı eşitlik hakkından ne de aynı özgürlükten söz edebilir. Bütün bunlar mülkiyetin ortaya çıkardığı bir sonuç olarak görülecektir. Evet böyle olmasında mülkiyetin etkisi vardır, ama bu sınıflandırmayı mülkiyet tek başına yapmamıştır. İnsanlar mülkiyeti bu yönde kullanmışlardır. Çünkü mülkiyeti bir güç olarak kullanmaktadır insanoğlu. O zaman tek suçlu vardır: mülkiyet! O halde, toplum mülkiyeti yok etmelidir. Peki,

[79] Proudhon, *Mülkiyet Nedir?*, s.94

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

toplum mülkiyeti yok edince, aynı topraklarda yaşayan bir beyaz Amerikalı ile siyah Amerikalı eşit haklara sahip olabilecekler midir? Mülkiyetleri eşitlense ya da ortak olsa bile özgürlükleri, eşitlikleri, yaşam hakları bir olacak mıdır? Ya da bir kadın ile bir erkek eşit olabilecek midir? Sözde eşitliklerini aynı yetkinlikte özgür bir biçimde kullanabilecekler midir? Hayır! Çünkü kadının fiziki güçsüzlüğü ya da erkeğin daha güçlü olması durumu değişmeyecektir. Erkek de kadın üzerindeki otoritesini korumak ve gücünü bırakmamak için kadına karşı gücünü kullanacaktır. O halde mülkiyeti kaldırabileceğimiz gibi, ırkçılığı, cins ayrımcılığını da kaldırabilecek miyiz? Peki, bütün bunlar kalktığında insanlar kendilerini güçlü bir konuma getirecek yeni bir ayrım bulmayacaklar mıdır? Mesela daha yetenekli ve zeki biri düşünce gücü gelişmemiş ama güçlü bir insana boyun eğmeyecek midir? Gücü elinde bulunduran güçsüzü ezmeyecek midir? Böyle bir durum söz konusu olduğunda bir ülkedeki yetenekli kişileri ele geçirmek için ülkeler arasında bir yarış olası olmayacak mıdır? Eğer insanın içinde güce karşı bir yönelme varsa ve buyurmayı seviyorsa, bu insan şartların değişimine göre yeni güç edinimleri bulacaktır. Burada Proudhon'un "Ya toplumun kökü kurutulmalı ya da toplum mülkiyeti haklanmalıdır" düşüncesine yeniden yer verirsek, sadece mülkiyet hakkını kaldırmanın diğer hakları (eşitlik, özgürlük, yaşam hakkı gibi) kullanmamız açısından kesin bir çözüm getirmediği görüşüne ulaşabiliriz. O halde "toplumun kökü mü kurutulmalı"!

Proudhon, mülkiyetin tanımı üzerine şu yorumu yapar: "Roma hukuku mülkiyeti, hak nedeninin kapsadığı oranda, malı kullanmak ve maldan yararlanmak hakkı olarak tanımlar."[80] Proudhon burada ki yararlanma sözcüğünün çılgınca ve ahlaksızca kötüye kullanış olarak değil de, sırf mutlak hakkı açıkladığı düşüncesi öne sürülerek haklı gösterilmeye çalışıldığını belirtir. Ancak o, mülkiyet konusunda, kullanma ve kötüye kullanmanın birbirine karışacağını belirtir. Ve o mülkiyetin yasa olarak tanımı onun kötüye kullanımına yol açacaktır, demektir.[81] Proudhon, burada haklı bir belirlenim yapmaktadır. Ama onun yaptığı belirlenim yukarda ki tartışmamızda ki aynı noktaya gitmemizi sağlıyor: kötü kullanımı gerçekleştiren mülk sahibidir. Elinde sadece bir ağaçtan kopardığı bir dala sahip olan bir insan, o

[80] a.g.e, s.83
[81] a.g.e, s.83

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

dalı yoldan geçen bir adamın düşmesi için ayağının önüne atarsa, bu sahip olduğu dalı(mülkünü) kötü kullanmasıdır ve bunun tek nedeni kişinin kendisidir. Ayrıca mülkiyet gibi ortak ve özel diye bir ayrıma gidebileceğimiz bir şey daha vardır: bilinç. Kişi kolektif bir düşünceye sahip olduğu gibi, yeni özel düşüncelere sahip olabilir. Şimdi kişinin sahip olduğu düşünceleri kötüye kullanması kimin suç olarak burada görülmeli? Burada da düşünceleri mi ortadan kaldıracağız? Aynı durumu Nozick açısından düşündüğümüzde, özel düşüncelere sahip olan insan düşüncelerini insanların yararına sunmamalı mıdır? Kendisinden daha kötü konumda olan bir insana yardım etmemelidir. İhtiyacı olan bir insana. Kuramında ihtiyaç bir kalıp içerdiği için hiçbir şekilde onaylamayan Nozick'in burada hayır demesi büyük olasılıktır. O halde, Nozick neden yazdıklarını- örneğin *Anarşi, Devlet* ve Ütopya adlı yapıtını- bizimle paylaşmaktadır. Bu örnekten yola çıkarak şu sonuca ulaşmak mümkündür: "birey vardır" diyebilmek için, "toplum vardır"ı da kabul etmemiz gereklidir. O halde birey tek başına varolan sadece kendine sahiplik hakkına sahip bir varlık değildir. Ona haklarını veren toplumdur. Ne kolektiften düşünceden tamamen ayrı bir özel düşünce, ne de özel düşünceden tamamen ayrı bir kolektif düşünce olabilir. O halde ne toplumdan ayrı bir birey ne de bireyden ayrı bir toplum düşünülebilir. Ancak, burada altını çizmemiz gereken bir nokta vardır. Ortak mülkiyetin olduğu bir toplumda, diğer haklar eşitlenmese bile normal şartların altında bir insan olmayacaktır. Mülkler ortak olacağından herkes yaşamını belli bir standartta devam ettirebilecektir. Ancak, Nozick perspektifinden baktığımızda bu durum mümkün değildir. Mülksüz olan insanlar yaşam haklarına sahip olacak bir gelir kaynağını bulamayacaklardır ve bir bireyin diğerinin durumunu kötüleştirmediği halde ona yardım etmesi gibi bir durum söz konusu olamayacaktır. Ancak, toplumdaki dağılıma sınırlama getiren orta yolu sağlayan bir yönetimi insanlar seçebilirler. Ve toplumdaki en alt düzey ile en üst düzey arasındaki uçurumu kapatmak ve yoksulluk sorununu çözmek bu tamamen ortak mülkiyet ve tamamen özel mülkiyet arasındaki üçüncü bir yol ile mümkün olabilir. Ancak, bunun için bireyin kendini diğer insanlardan ve bireylerden sorumlu tutması gerekir.

Nozick perspektifinden bu konuyu ele alırsak, Nozick; dünyanın merkezine dolayısıyla toplumun merkezine "ben" kavramını koyar. Ancak, düşünülen "ben" olduğunda o "ben" sadece düşünenin kendisi olur. "Öteki" ne, "ben" varlığını ancak

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

bir nesne olarak verir. Ama nesne hep nesnedir, hiçbir zaman özne olmaz. Ve "ben" için nesne ancak kendi ihtiyaçlarını karşılamak için vardır ve sadece bir araçtır. Fakat düşünülen insan olduğundan ben, hem "ben" hem "insan;" "öteki" hem "öteki" hem "insan olduğundan, ikisi de insan denilen bütünün parçalarını oluşturacaktır. İkisi de ben-öteki ayrımı olmaksızın insan ve ikisi de özne olacağından düşünülmesi gereken şey insan olacaktır. Bu durumda her "ben" kendini düşündüğü kadar "öteki"ni de düşünecektir ve insan olduğu için kendini ötekinden ve toplumdan sorumlu hissedecek ve başkalarının kaderleriyle ilgilenip, olumsuz yaşam koşullarını değiştirmeye çalışacaktır.

Nozick'in düşünce şeklini kabul etmek insanları bir kabullenmişliğe ve boş vermişliğe götürür. Yani, açlar, aç; işsizler, işsiz; sakatlar, sakat olarak bırakılmalıdır. Eğer öyle olmalarında bir sorumluluğumuz yoksa. Öyleler ve bu durum bireyin sorumluluğunda değildir. Birey olarak haklara sahip olmamız ancak sahip olduğumuz mülkler ile doğru orantılıdır, insan olmamızla değil.

İyi ve ahlaksal olan şeyi aynı şey olarak gören Feuerbach'e göre iyi sadece başkası için iyi ise iyidir.[82] Bu noktadan hareketle bunu sağlamanın nasıl olanaklı olabileceğini sorar. Feuerbach: "Nasıl olur da bencil bir mutluluk dürtüsüne sahip olan insan, başkalarına karşı sorumlulukları olduğunu kabul edebilir?[83] Feauerbach'a göre, bunun yanıtı doğadadır: "Doğa iki karşıt mutluluk dürtüsü oluşturmuştur, insan bir başkasının mutluluk dürtüsünü yanıtlamadan, kendi mutluluk dürtüsünü tatmin edemez. Bu temel olarak bir erkek ve bir dişi mutluluk dürtüsünün varlığını görmektir."[84] İnsanın daha ana rahminde bir başkasına bağlı olduğu görüşünde olan Feuerbach, yaşam için gerekli olanları daha baştan bir başkasıyla paylaşmak zorunda olduğunu hatırlatır: "Her kim ki başkasına karşı olan yükümlülüğünü tanımazsa, aile ve toplum yaşamının dışına düşer".[85]

Nozick'in kuramında bireyin başkalarıyla ilişkilerini düzenleyen bir ahlaka yer vardır, ancak Nozick'in ahlak anlayışı da negatif haklarla sınırlıdır, diyebiliriz.

[82] Sinan Özbek, Feuerbach'ta Mutluluk Ahlakı, *Felsefelogos*, Etki Yayınları, 1997, ss.39-47
[83] a.g.e, ss.39-47
[84] a.g.e, ss.39-47
[85] a.g.e, ss.39-47

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick, insanların eylemlerine getirilebilecek yan sınırlamalar olduğunu söyler. "Diğer insanların hakları, sizin eylemlerinize gelecek sınırları belirler."[86] Ancak, Nozick bir bireyi bir başkasının mutluluğu ya da iyiliğinden sorumlu tutmaz.[87] Nozick'in ahlaki belirlenimi kişinin sahip olduğu özgürlüğüyle aynıdır. Ve her ikisinde belirleyici olan da negatif haklardır. Bireylere ancak yapamayacaklarını belirtir; yapacaklarını değil.

[86] Nozick, *Anarşi Devlet ve Ütopya*, s.35

[87] Hayek'e göre, eğer bir kimsenin hukuki ödevleri, grup dışındakiler, hatta yabancılar dahil olmak üzere herkese karşı aynı olacaksa, komşuya ve arkadaşa hukuk yoluyla uygulanabilir olmaktan çıkarılmalıdır. Hayek'e göre ahlaki sosyalizmle bu sağlanabilir. Ona göre, ahlakın ilerlemesinin, başkalarına karşı olan özel yükümlülüklerin azaltılmasına yol açması gerektiği ilk bakışta paradoksal görülebilir; yine de, herkese eşit davranılması ilkesinin- ki bu muhtemelen barış için tek şanstır- acı çektiği görülenlere özel yardımdan daha da önemli olduğuna inanan herkesin bunu istemesi gerekir. Ancak, Hayek ahlaki sosyalizmin açık topluma uygulanamayacağını belirtir. Ona göre, ahlaki sosyalizm açık toplumlar için zararlı bile olabilir. Çünkü, aynı iş alanında çalışanların birbirleriyle rekabet etmekten kaçınmaları yol açar. Bkz. Friedrich A. Hayek, *Kanun, Yaşama Faaliyeti ve Özgrülük*, Kültür Yayınları, 1995, s. 127

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

III. 4. S O N U Ç

Burada Nozick'in özel mülkiyet anlayışını hak kavramı üzerinden ortaya konulmaya çalışıldı. Nozick bir nesne üzerinde yetki sahibi olma düşüncesinin temelini Locke'tan aldığı için Locke felsefesine yer verildi. Locke'a göre, sahipsiz bir nesneyi sahiplenmenin koşulu emektir. Kişi emeğini karıştırdığı şeyin sahibidir. Ancak, Locke'un bu görüşü eleştirilmiştir. Burada özellikle Waldron'un eleştirisine yer verildi. Waldron kişinin emeğini bir nesneye karıştırmasının o nesnenin tamamına sahip olması için yetersiz olduğu görüşündeydi. Bu eleştiriyi Nozick kendi kuramında giderir ve kişinin emeğini kattığı şeyin tamamının değil sadece elde ettiği ilave değer üzerinde yetki sahibi olacağını söyler. Nozick, kıtlık sorununu aşmak için sahipsiz bir nesneyi sahiplenmede koşulun bir başkasının durumunu kötüleştirmemek olduğunu belirtir. Bir başkasının durumunu kötüleştirme durumunda o kişiye tazminat ödenmesi gerektiğini savunur. Nozick'in telafi ilkesi diye adlandırdığı bu ilkenin aynı zamanda devletin vergilendirmeye gitmesini Nozick perspektifinden meşru hale getirildiği gösterilmeye çalışıldı. Locke'un emek kavramının bugünkü endüstriyel toplumda herkesin bir sermayeye ve dolayısıyla kendi iş alanına sahip olmaması nedeniyle, günümüzdeki özel mülkiyet hakkını açıklamakta yetersiz olduğu üzerinde duruldu. Özel sektörde çalışan bireylerin emeklerinin karşılığını alamadıkları tartışıldı. Ayrıca, Nozick'in herkese özgürlük ve eşit fırsatlar sunan yetkilendirme kuramının yetersiz olduğu ve gerçek hayatta hiç de öyle olmadığı gösterilmeye çalışıldı. Burada Cohen'in Nozick'e yaptığı eleştiriye yer verildi. Nozick, Chamberlein örneğiyle mülk edinmeye sınırlandırma getirilemeyeceğini ve kişinin adil bir şekilde emek üzerinden elde ettiği mülkün bir başkasına transferinin de adil olacağını ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak, burada yapılan transfer Nozick tarafından "gönüllü" olarak adlandırılırken, Cohen'e göre, kişilerin bu transferleri yaparken, yaptıkları transferlerin sonuçları üzerinde bilgi sahibi olmadıkları için gönüllü ve bu türden transferler adil bir dağıtım için yeterli değildir. Son bölümde, mülkiyet hakkının sadece mülkü olanların haklarını içerdiğini ve bu hakkın kullanımının diğer haklar, özellikle yaşama hakkına ters düşebileceği gösterilmeye çalışıldı. Burada ki sorunun mülkiyetin varlığı değil, insanların yaptığı "ben" "ben-değil" ayrımı olduğu ortaya konulmaya çalışıldı. Bu durumda insanların bütün

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

haklarını eşit bir biçimde kullanabilmesi için, çözümün mülkiyetin kaldırılması olmadığı belirttildi. Bunun için bireylerin toplumdaki diğer bireylerin iyiliğini de korumasını esas alan bir ahlak ilkesine gerek olduğu düşüncesi savunuldu. Bu Feuerbach'ın ifade ettiği gibi; "Ben sadece ve Sen'den dolayı ve Sen'inle birlikte Ben'im" gibi bir ahlaki dayanak olmalıdır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

IV.
NOZİCK'İN MÜLKİYET DAĞILIMINDAKİ ADALET ANLAYIŞI

Nozick'in mülkiyet kavramını ortaya koyabilmemiz için onu adalet kavramı ile birlikte ele almamız gerekmektedir. Özellikle mülklerin toplumdaki dağılımı nasıl olmalıdır? sorusunun yanıtlı adalet kavramını açıklığa kavuşturmada belirleyici bir öneme sahiptir. Toplumsal sistemin üzerine kurulu olduğu genel adalet anlayışı ile birlikte özellikle sosyal adalet modern çağlarda ön plana çıkmış olan önemli bir tartışma konusudur. Toplumun bir üyesi olan bireylerin sahip oldukları hakları, özgürlükleri, eşitlikleri konu alan sosyal adalet açısından mülklerin toplumdaki dağılımı oldukça önemlidir. Diğer bir deyişle, sosyal adalet, toplumsal yaşamda bireysel hakların ve mülklerin ve mülklerin bölüşümünü kendine konu edinir ve Nozcik'in mülkiyet kavramını anlamada önemli bir role sahiptir.

Nozick'in 1974 yılında yayımlanan *Anarşi, Devlet, Ütopya* adlı eseri toplumda adaletin ve mülklerin dağılımında adil bir dağıtımın nasıl olması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Nozick'in yetkilendirme adını verdiği dağıtımcı adalet kuramının ana konusu toplumsal fayda değil, bireysel haklar ve özellikle özel mülkiyet hakkıdır. Nozick'in toplumsal adalet anlayışı negatif haklar ya da özgürlüklerin esas olduğu düşüncesine dayanır ve bu özgürlüklerin pozitif haklar adına sınırlandırmasına kısıtladığı şiddetle karşı çıkar. Nozick bu düşünceleriyle sosyal adalet anlayışını benimseyen ve buna göre toplumdaki gelir, mülk ve yüklerin bölüşümünün ancak eşit bir bölüşümle adil bir hale getirilebileceğini savunan birçok düşünürü karşısında yer alır. Nozick'in karşısında yer aldığı ve negatif haklara pozitif talepler eklenmesi gerektiği düşüncesiyle yeni bir kuram geliştiren en önemli filozoflardan biri adalet kuramı John Rawls'tur. Nozick'in mülklerin dağılımında belirleyici olan adalet anlayışını Rawls ile karşılaştırmadan yeterince açıklığa kavuşturulamaz. Rawls'un yanında Nozick'in adalet kavramı üzerinden tartışılacak bir diğer isim ise toplumdaki adaletin sağlanmasının tek yolu "özel mülkiyetin kaldırılmasıdır" diyen Karl Marks'tır. Ayrıca, gerek mülklerin dağılımını gerekse kişinin mülk edinmesine olanak veren ve günümüzde oldukça belirleyici olan yetenek kavramının bireylerin emeğinin

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

karşılığını almasında esas alınmasını savunanların bu görüşlerinin gerçekçiliği tartışılmaya çalışılacaktır. Tartışmaya başlamadan önce Nozick'in genel adalet anlayışının ortaya konulması gerekmektedir.

IV. 1. Nozick'in Adalet Anlayışına Genel Bir Bakış

Nozcik'in özel mülkiyet anlayışı ve bölüşüm adalet kuramı aşağıda belirtilen üç ilkeye dayanır. Bu üç maddeden başka hiçbir dağıtımcı adalet kuramını kabul etmeyen Nozick, kendi kuramına yetkilendirme adını verir. Nozick'e göre mülklerle ilgili adalet konusunu adil bir şekilde içine alan üç madde şöyledir:

> 1-Bir mülkü, elde etme ile ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi, o mülk üzerinde yetki sahibidir.
>
> 2-Bir mülkü o mülk üzerinde yetki sahibi olan başka birinden, transferle ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi o mülk üzerinde yetki sahibidir.
>
> 3- 1. ve 2. koşulları yerine getirmediği müddetçe hiç kimse bir mülk üzerinde yetki sahibi olamaz.[88]

Nozick'in adalet kuramının zemininde olan düşünce John Lock'a aittir. Mülklerle ilgili adalet konusunun ilk maddesi Locke'un edinme teorisine dayanır.[89] Nozick'e göre, bir kişinin sahipsiz bir nesneyi sahiplenmesi meşru ise, o kişiden başka bir kişiye transfer etmesi de adildir. Başka bir deyişle, bireyin kendi şahsına geçirdiği mülk, elde etme ile ilgili adalet ilkesine göre meşru ise, o mülkün değişik şekillerde (miras, hediye vs.) bir başka kişiye geçişinde ki adalet, yani transferle ilgili adalet ilkesi korunur.[90] Nozick'in elde etme ile ilgili adalet ilkesi ve transferle ilgili adalet ilkesinin ihlali, mülklerle ilgili üçüncü adalet ilkesinin konusunu oluşturur. Bu madde mülklerle ilgili adaletsizliğin düzeltilmesi ilkesidir[91]. Nozick, elde etme ve transfer ilkelerine göre edinilen mülklerin yanında haksız kazançların da olduğunu belirtir. Bunlar bir kişinin diğerinden bir şeyleri çalarak, dolandırarak ya da sahip olduğu güç ile başkasının rekabet etmesine engel olma gibi durumlarda ortaya çıkan şeylerdir. Nozick'e göre, bunların hiçbiri bir mülkün bir insandan diğerine izin

[88] Robert Nozick, *Anarşi, Devlet, Ütopya,* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s.205
[89] a. g.e, s.204
[90] a.g.e, s.205
[91] a.g.e, s.207

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

verilebilir geçişleri değildir. Nozick, mülklerle ilgili adaletsizlik durumunda bu ilkelerin düzeltilmesi gerektiğini söyler. Ona göre, önceki durumlarla ilgili tarihi bilgilerden, bu durumlarda yer alan adaletsizliklerden ve geçmişten günümüze kadar devam eden bu adaletsizliklere ilişkin bilgilerden yararlanarak, toplumdaki mülk sahiplerine uygulanabilir. Nozcik'e göre bir dağıtımdan önemli olan ilk edinme koşulunun adil olup olmamasıdır. Bu açıdan dağıtımcı adalet kuramı tarihsel olmalıdır. Nozick'in her şeyden önce bir dağıtımda önemli olan ilk edinme koşulunun adil olup olmamasıdır. Bu açıdan dağıtımcı adalet kuramı tarihsel olmalıdır. Nozick, hiçbir kalıp içeren adalet kuramını kabul etmez. Ona göre bir dağıtımcı kalıbı muhafaza etmek abartılı bir bireyciliktir.[92] Hiçbir genel amaca ve genel kalıba gerek olmadığı görüşünde olan Nozick, dağıtımcı adalet ilkesinin "Herkesten tercih ettiklerine göre, herkese tercih edildiklerine göre" şeklinde tanımlar.[93]

IV. 2. Nozick ve Rawls'un Adalet Anlayışlarının Karşılaştırılması

Her birey sahip olduğu yetenek, yetiştiği ortam ve hayata bakışı ve istekleri doğrultusunda birbirinden ayrılır. Birbirinden ayrılan bireyler benzerliklerinden hareketle ortak bir payda oluştururlar. Bu payda toplumsal yapı içerisinde belirli sınıfları oluşturur. Toplumsal düzenin içindeki bu sınıfsal ayrımın en belirleyici özelliği ekonomiye dayanır. Başka bir deyişle, sınıfsal ayrımlar bireylerin toplumsal ürününün dağıtımında aldıkları paylara dayanır. Burada beliren soru "toplumsal yaşamda adil bir dağıtım nasıl olmalıdır? sorusu olur. Diğer bir soru ise "genel adalet anlayışının yanında bireylerin sosyal durumlarını eşitlemek için sosyal adalet kuramlarına gerek var mıdır?" sorusudur. Adalet kuramları bir toplumun hukuk sistemiyle yakın ilişki içerisindedir. Bu açıdan adalet ya da sosyal adalet kuramları bireye yüklenecek yükümlülükleri de belirler.

Nozick ve Rawls hemen hemen aynı dönemlerde toplumda adaletin ve adil düzenin nasıl olması gerektiği sorununu kendilerine konu edinmişlerdir. Nozick ve Rawls özgürlük ve haklar konusunu 20. yüzyılın ikinci yarısında yeniden felsefi

[92] a.g.e, s.223
[93] a.g.e, s.216

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

tartışmalarını gündemine taşımışlardır.[94] Her iki filozof aynı dönemde aynı konuları liberal bir perspektifte ele alsa da, onlar liberalizm içinde birbirinden farklı iki ayrı görüşün temsilcileridir. Nozick düşünceleriyle klasik liberalizm içinde yer alır ve düşünceleri daha çok sağ kanat liberteryanizme politikasına yakındır. Rawls ise, bireyin özgürlüğü için eşitlik kavramını ön plana çıkarır. Bunun için refah devletinin gerekliliğini savunan, sosyal demokrasiye daha yakın olan modern liberalizm düşünürlerinden birisidir. Görüldüğü üzere, iki filozofu liberal başlığı altında değerlendirsek bile onlar liberal düşünce içerisinde birbirlerinin karşısında yer alır.

1971 yılında yayınlanan ***Bir Adalet Kuramı (A Theory of Justice)*** yapıtında Rawls insan haklarının eşitlenmesi için, yeni bir sosyal adalet kuramı ile karşımıza çıkar. Rawls'un adalet anlayışının merkezinde duran düşünce şudur: "Bütün toplumsal temel çıkarlar- özgürlük ve fırsat, gelir ve servet kendine saygının temelleri- bu çıkarlardan birinin ya da hepsinin eşit olmayan dağılımı en az gözetilenin yararına olmadıkça, eşit dağıtılmalıdır"[95] Ancak, Rawls'un bu düşüncesinde yer alan öğelerin birbirleriyle çatışmaması gereklidir. Bunun için Rawls yöntem bakımından öncelik sırasına göre şu üç adalet ilkesini savunur:

> 1.ilke: Her kişi, herkes için özgürlük tanınmasını öngören benzer bir sistemle uyumlu, eşit temel özgürlüklere sahip olmayı öngören en geniş çaplı bütüncül sistemden eşit düzeyde yararlanma hakkına sahiptir.
> 2.İlke:Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler,
> a- En az avantajlı durumda olanın en fazla yararına olmalıdır.
> b- Herkese açık olan toplumsal mevki ve pozisyonlar adil fırsat eşitliği koşuluna bağlı olarak düzenlenmelidir.[96]

Rawls bu ilkeleri eş değerde tutmaz, öncelik sırasına göre düzenler. Buna göre;

> Birinci öncelik kuralı :Adalet ilkeleri yöntemsel bir sıralamaya sahip olacak, bireysel özgürlükler ekonomik yararın yeniden bölüşümü için değil ancak özgürlük adına kısıtlanabilecektir.
> İkinci öncelik kuralı: Adaletin 2. ilkesinin yöntem bakımından verimlilik ilkesi ve avantajların toplamını en üst düzeye çıkarılması ilkesinden önce gelir.[97]

---

[94] a.g.e, s.9
[95] John Rawls, *A tetheory of Justice*, Harvard University Press, 1971, s.303
[96] a.g.e, s.302

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Bu ilkeler Rawls'a göre çıkarların önceliğini belirtir ve çatışmalarını önler.

Rawls, Nozick'in adalet kuramının da öncülüğünü yapan Locke gibi toplum sözleşmesi kuramını benimsemiştir. Ancak bununla birlikte o kendinden önce yer alan toplumsal sözleşme kuramlarını genelleştiren ve daha yüksek bir soyutlama düzeyine taşıyan bir adalet kuramı sunmaya çalışır. Rawls'un başlangıç durumu adını verdiği toplum sözleşme öncesi durum bir yandan doğal durum düşüncesine benzerlik gösterirken, diğer yandan ondan farklı bir konumda yer alır. Çünkü Rawls, doğal durumda eşitlik olmadığına inanır.[98] Doğanın insanlara adaletsiz davrandığı görüşünde olan Rawls bu eşitliksizliklerin başlangıç durumunda insanlar arasında varolduğuna inanır ve bunu bilgisizlik peçesi düşüncesiyle önlemeyi hedefler. Burada doğal ya da toplumsal koşulların sağladığı avantajlardan soyutlanarak, eşit koşullarla yaşama başlamış olacaktır. Böylece başlangıç durumu bireylere başlangıç noktalarında aynı bilgisizliği sağlar ve bireyler bir bilgisizlik peçesinin ardından ilkelerini seçerler. Şöyle der Rawls:

> Adalet ilkeleri bir bilgisizlik peçesi ardından seçilir. Bu, ilkelerin seçiminde hiç kimsenin doğal şans ya da toplumsal şartlardan dolayı avantajlı ya da dezavantajlı olmamasını sağlar. Herkes benzer bir şekilde konumlandırılmış olduğundan ve hiç kimse kendi durumunun yararına olan ilkeleri bilemeyeceğinden, adalet ilkeleri adil bir anlaşma ve pazarlığın sonucudur.[99]

Rawls'a göre, insanların başlangıç noktasında kabul edeceği ilkeler iki tanedir. Bunlardan ilki, temel hak ve görevlerin verilmesinde eşitliği gerektirir. İkincisi ise, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin, ancak herkese ve özellikle toplumdaki en az avantajlı kimselere yarar sağlaması halinde adil olacağı düşüncesine dayanır.[100]

Rawls hiç kimse doğal yetenek ya da toplumsal konum olarak daha iyi bir başlangıç noktasında yer almayı hak etmediğinden bu farklılıkların giderilmesi gerektiğini ileri sürer. Buna göre, toplumsal düzendeki temel yapı, bireyler arasında

---

[97] a.g.e, s.303
[98] a.g.e, s.11
[99] a.g.e, s.12
[100] a.g.e, s.14

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

bulunan farklılıkları en az şanslı olanın yararına olacak şekilde yeniden düzenlenebilir. Rawls'a göre bunu sağlamak için en iyi seçenek fark ilkesidir.[101]
Rawls ise, kuramındaki ikinci ilkenin (a) fıkrasına farklılık ilkesi adını verir. Bu ilkenin (b) fıkrasında ise, etkili olan ekonomik dağılımın zemininde olan fırsat eşitliği sorununu ele alır, Rawls. Fırsat eşitliğinin toplumsal ya da doğal şansın etkisiyle sıkıntılı bir durum içerisinde bulunanların olumsuz koşullarını ortadan kaldırmayacağından hareketle adil fırsat eşitliği ilkesini toplumsal gelir ve zenginliğin dağılımda payımıza düşenin belirlenmesinde esas alınması gerektiğini vurgular.

Nozick ise Rawls'un bu görüşlerini çeşitli açılardan eleştirir. Nozick, ilk olarak bireylerin orijinal durumda ya da başlangıç durumunda bireylerin neden farklılık ilkesini seçeceklerini sorgular. Doğal durumda yer alan bireyler neden bireylerden ziyade toplumdaki gruplara odaklanan bir ilkeyi tercih etmelidirler?[102] sorunu Rawls şöyle yanıtlar:

> Herkesin iyiliği, o olmadığı taktirde hiç kimsenin tatmin edici bir yarara sahip olamayacağı bir işbirliği sistemine bağlı olduğu için, avantajların dağıtımının konumları daha kötü olanlarda dahil olmak üzere herkesin işbirliğine istekli olarak girmesine yol açacak şekilde olması gerekir. Fakat bunun olabilmesi için mantıklı şartlar önerilmesi gerekir. Sözü edilen iki ilke, işe yarar bir düzenin herkesin refahı için gerekli bir şart olduğu durumlarda, daha çok gelir elde edenlerin ve sosyal konum olarak daha talihli olanların, diğerleriyle işbirliğine istekli olduğu izlenimi bırakmaktadır.[103]

Nozick, Rawls'ın düşüncelerine göre farklılık ilkesinin daha kötü durumda olanların işbirliğine istekli olacağına dayanan şartlar getiren bu anlaşmanın adil olup olmadığını sorgular. Sosyal işbirliğine bakıldığında bu anlaşma da Rawls'un kuramına göre hem iyi konumda hem de kötü konumda olanlar açısından simetri vardır ve her iki tarafta kazançlıdır. Ancak Nozick, farklılık ilkesine göre durumu ele aldığımızda burada simetri değil asimetrik bir kazanç olduğunu belirtir. Nozick Rawls'un kuramını ortaya koyduğu tabloyu şu şekilde ifade eder:

---

[101] a.g.e, s.102
[102] Nozick, *Anarşi, Devlet, Ütopya*, 2000, s.249
[103] Rawls, *A Theory of Justice*, s. 15

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

> Bakın, iyi konumdakiler; bizimle işbirliği yaparak kazanıyorsunuz. Eğer işbirliğimizi istiyorsanız, bizim mantıklı şartlarımızı kabul edeceksiniz. Şartlarımız şöyle: Ancak olabildiğince çok kazanırsak sizinle işbirliğine gireriz. Yani, aramızdaki işbirliğinin şartlarının bize maksimal hisseyi vermesi gerekir. Eğer bize daha fazla verilmeye çalışılırsa, sonuçta daha az kazanacağız.[104]

Nozick, burada iyi konumdaki kişilerin çıkarlarına yönelik şartların insafsız olduğunu vurgulamakta ve neden kötü tarafın çıkarlarını koruyan şartların aynı görünmediğini sorgulamaktadır. O, Rawls'ın kötü konumdakilerin daha az aldıkları için şikayet etmelerine çok fazla önem verdiğini belirtir. Ancak, iyi konumda olan bir kişiye bu şartları önerme cüreti gösterilse bile, iyi konumdaki bir kişi neden bu şartları dikkate almalıdır? Nozick, Rawls'ın iyi konumdakilerin şartları neden kabul etmesi gerektiği argümanına yer verir. Varsayalım ki, A ve B iki gruptan iki temsilci olup, A daha iyi konumda olan biri olsun. Burada,

> Zor olan şey A' nın şikayet etmek için hiçbir gerekçesinin olmadığını göstermektir. Belki de kazanabileceğinden daha azını kazanmaya zorlanıyor. Çünkü onun daha çok kazanması, B' nin zarar etmesine neden olacaktır. Bu durumda, iyi konumdaki kişiye ne söylenebilir? Öncelikle, her ikisinin de iyiliği için bir toplumsal işbirliği sistemi gerekir. Bu olmazsa hiç kimse iyi bir hayat süremez. İkinci olarak, herkesin gönüllü olarak işbirliğine girmesini isteyebiliriz. Fakat bunun için sistemin şartlarının makul olması gerekir. O halde, farklılık ilkesi, daha iyi konumda olanların ya da sosyal şartları itibariyle daha talihli olanların, herhangi bir işe yarar düzenlemenin herkesin iyiliği için gerekli bir şart olduğu durumlarda diğer insanların kendileriyle işbirliği yapmasını bekleyebilecekleri hakça bir sistem getiriyor gibi görünmektedir.[105]

Nozick, burada Rawls'un söylediği hiçbir şeyi yeterli bulmaz. Ona göre, yukarda Rawls'un kullandığı "o halde" sözü bize iyi konumda olan insanların diğer insanlarla işbirliğine girmesini kabul edeceği düşüncesi vermez. Bu, sadece Rawls'un kendi problemini dile getirmektedir. Burada hangi şartlar mantıklıdır? sorusunun cevaplanmadığı görüşünde olan Nozick, Rawls tarafından mantıklı bulunan ilkelerin, bu ilkeleri mantıklı bulmayan kişileri ikna edici bir açıklama içermediğini belirtir. Rawls önerdiği farklılık ilkesinin iyi konumdakilere yapacağını düşündüğü önerinin bir başka sistemden yapılacak öneriden farkını ortaya koymuyor,

[104] Robert Nozick, s.254
[105] a.g.e, s.255

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick'e göre.[106] Dolayısıyla, Rawls'un bu argümanı bize B'nin alabileceğinden daha çok alması için, A'nın daha iyi konumdayken, daha az kazanç sağlaması durumunda şikayet etmemesi için hiçbir nedeni olamayacağını gösterememektedir. Çünkü A'nın şikayet etmek için gerekçeleri vardır. Nozick, burada daha kötü konumda olan kişiler tarafından sunulan şartların adil olamayacağını düşünür.

Nozick, eğer birtakım şeyler kutsal yemek gibi gökyüzünden düşseydi ve bu şeyler üzerinde kimsenin özel bir hakkı olmasaydı, o zaman Rawls'ın görüşleri kabul edilebilirdi demektedir.[107] Kimin neyi alacağına karar vermek için bir bilgisizlik peçesi arkasında bir araya gelen ve kişilerin sahip olabilecekleri özel yetkiler konusunda hiçbir şey bilmeyen insanlar, her şeyin kutsal yemek gibi paylaştırılmasını isteyeceklerdir.[108] Ancak, Nozick bu durumun insanların ürettikleri şeyleri paylaştırmada uygun bir sistem olmadığını belirtmektedir. O, bu düşüncesini verdiği şu örnekle betimlemeye çalışır:

> Farzedelim ki bir grup öğrenci bir yıl boyunca çalışmışlar, sınavlara girmişler ve henüz bilmedikleri 0'la 100 arasında notlar almışlardır. Bu öğrenciler şimdi bir araya geliyorlar ve birbirlerinin hangi notu aldıkları konusunda en ufak fikirleri yok. Kendilerinden notları aralarında dağıtmaları ve bu notların toplamını öğretmenlerinin verdiği notların toplamını öğretmenlerinin verdiği notların toplamına denk getirmeleri isteniyor. İlk olarak, farzedelim ki belli bir not vereceklerdir. Burada birbirlerini tehdit etme yeteneklerine belli sınırlamalar getirilirse, belki de herkesin aynı notu almasına, herkesin notunun toplam notun kişi sayısına bölünmesi sonucu ortaya çıkan not olmasına rıza göstereceklerdir. Ayrıca toplandıkları yerdeki ilan panosuna YETKİLENMELER başlığı altında herkesin isminin ve öğretmenin verdiği notlarla aynı notların bulunduğu bir listenin asılmış olduğunu farzedelim. Fakat bu dağıtıma da sınavda başarısız olanlar rıza göstermeyeceklerdir. "Yetkilenmenin" ne anlama geldiğini bilseler bile, öğretmenin yaptığı paylaştırmaya neden rıza göstersinler ki? Buna rıza göstermek için kendileriyle ilgili ne gibi bir sebepleri olabilir ki?[109]

Nozick'e göre böyle bir eşitlikçi dağıtım tarihsel değildir ve insanların adaletin neyi gerektirdiğini tartışmaması için adil görünen tarihsel kısma yer verilmemektedir. Tarihsel ilke altında notlar zekanın tabiatına, gelişimine, insanların

[106] a.g.e, s.256
[107] a.g.e, s.258
[108] a.g.e, s.259
[109] a.g.e, s.259-260

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

harcadıkları emeklere, rastlantı gibi öğelere dayanır. İlk durumdaki insanlar bunların hiçbirini bilemeyeceği için tarihsel bir adalet ilkesi seçemezler. İlk durumda bir bilgisizlik peçesinin ardında olan insanlar ancak nihai durum ilkeleri üzerinden karar vermekle sınırlı olur. Bu durumda Nozick'e göre, Rawls'un sunduğu kuram içerisinde yetkilenme ve dağıtımcı adaletin tarihsel kavramını ortaya koymak da yetersizdir. Dolayısıyla Nozick, eğer tarihsel yetkilenme ilkeleri temel alınacaksa, yani, elde etme, transfer etme ve düzeltme ilkeleri baz alınacaksa, bunu Rawls'un kuramında belirleyici olan nihai durum ilkelerinin uygulanmasından faydalanacak kesimlerin bu ilkelerle çatışmaları durumunu ortaya çıkaracağını iddia edecektir.

Rawls'un başlangıç durumu dediği durumda bütün insanların doğal ya da toplumsal koşulların sağladığı avantajlardan soyutladığı varsayılmaktadır. Bilgisizlik peçesi arkasında yaşama başlayacak bireyler eşit koşullarda adalet ilkelerini seçerler.[110] Kimse hangi yeteneğe ya da özelliklere sahip olduğunu bilmemektedir. Böylece herkes, toplumdaki statülerden herhangi birinde yer alabileceği için, kendisi için isteyeceği her şeyi herkes için isteyecektir. Bir doğal durum tasarımı gerçek hayatla uyuşmadığı için eleştirilebilir. Toplumda yer alan 3 kişiyi ele alalım: bunlar A, B ve C kişileri olsun. Bilgisizlik peçesi ardında yeteneklerinden habersiz bir şekilde seçim yapan A kişisinin tornavidacı, B kişisinin müzik öğretmeni, C kişisinin ise tüccar olduğunu düşünelim. A, B ve C kişileri zaman ilerledikçe ve deneyim sahibi oldukça kendilerinde bir şeylerin farkına varırlar. Tornavidacı olan A kişisi, müzik öğretmeni olan B kişisini gördükçe kendisinin müziğe yetkin olduğunu düşünmeye başlar ve ellerine asıl uygun olan şeyin piyano çalmak olduğunu fark eder. Ve içinde müziğe karşı bir istek uyanır. Benzer şekilde müzik öğretmeni olan B kişisi, müzik öğretme isteği olmadığını fark eder ve kendisinde pazarlama yeteneğinin fazla olduğunu ve aslında uygun olduğu mesleğin ticaret olduğunu fark eder. Aynı şekilde toplumda yer alan büyük çoğunluk için bu durumu düşündüğümüzde, yani kendilerine uygun olan mesleklerin farkına varmaya başladıklarında, toplumda ortaya nasıl bir sonuç çıkacaktır? İnsanlardan toplumsal

[110] Tarafların adalet ilkelerini seçerken sahip oldukları bir diğer motivasyon öğesi, adalet duygusudur. Yani orijinal pozisyonlardakiler "bir adalet duygusuna sahiptirler ve bu olgu, onlar arasında kamusal olarak bilinir"; ve Rawls'a göre "ortak bir adalet duygusu olmadan, yurttaş dostluğu varolamaz". Bu duyu adil olanı kabul etme duygusudur; yani yetişkin her bireyin sahip olduğu bir "adil alanı tanıma" duygusudur. Solmaz Zelyüt Hünler, İki Adalet Arasında, Vadi Yayınları, 1997, s.42

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

konumlarını çekip alabilsek bile doğal olan kendi içlerinden gelişim gösteren yetenekleri nasıl çekip alacağız? İnsanların içinde olan yetenekleri çekip almayız ancak onları bastırabiliriz. Ama nereye kadar? Toplumun geneline uyguladığımız bu baskılar bir başka şekilde ortaya çıkmaz mı? Ayrıca bu bilgisizlik için de insanların yaptığı seçimleri yönlendirmek için bilen birisinin olması gerekli değil midir? Bilgisizlik peçesi ardından, bilmediği şeyler üzerinde seçim yapan insanların yaptığı seçimlerin hem kendi hem de başkaları için iyi olacağı nereden bilebilir ki?

Varsayalım ki, bilgisizlik peçesi arkasında eşit konumda olan bireyler seçim yaparlar ve herkes her şey olabileceği için bir başkasının yerine kendini koyar ve toplumu oluşturan bütün bireylerin iyiliği olan şeyi ister. Kişilerin seçimlerini yaptıktan sonra ve bilgisizlik peçesi kaldırıldıktan sonra toplumdaki statüleri netleşmeye başlar. Ve sorun da bundan sonra başlar. Böyle bir toplumda A kişisi, B'den daha fazla kazanç elde ettiğinde kazancını neden toplumun en kötü konumunda olan kişiyle paylaşmalıdır? Burada kötü durumdaki kişi A kişisine, başlangıç durumunda hepimiz eşittik ve sen benim yaptığım seçimleri yapabilirdin ve benim yerimde, yani kötü konumda olabilirdin dediğini düşünelim. A kişisi burada, evet kötü konumda olabilirdim ama olmadım ve şimdi iyi konumdayım ve kendi emeğimle kazandığımı neden bir başkasıyla paylaşmalıyım? diye sorabilir. Ve A kişisi şöyle devam edebilir; sen benim yolumu seçseydin kendi kazancını paylaşır mıydın? Bu soruya toplumda kötü konumda yer alan bir kişi nasıl bir cevap verirdi? Kötü konumda olan kişinin, kötü konumda olduğu için bu soruya "evet paylaşırdım" yanıtını verme olasılığı çok yüksektir. Ancak, hiç kötü konumda olmayan bir kişi, kötü durumda olmanın ne demek olduğunu bilemeyecektir. Kötü konumda olanın durumunu anlayamayacağı için onunla kazancını eşitlemeyi niçin kabul etsin? Bu noktada kötü konumda olanlar hangi zemine dayanarak adaletsizlik olduğu gerekçesiyle başlangıç durumuna dönmeyi isteyebilecektir? Ya da iyi konumda olanlardan mülklerini eşitlemelerini? Rawls'un kuramında bu noktaya verilen net bir yanıt yoktur. Dolayısıyla burada bir boşluk söz konusudur.

Nozik, Rawls'ın bu boşluğunun farkındadır. O, Locke'un toplum sözleşmesinde yer alan birey anlayışını benimser ve Kant'ın ahlaki eşitliğimizi izah için kullandığı insanlara kendinde bir amaçmış gibi davranılması gerektiği

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

düşüncesine dayanarak Rawls'un adalet kuramını eleştirir. Nozick, bu zeminlerle kendi kuramının sağlamlığının farkındadır. Buna göre, Locke'cu zemin bireyin özgürlüğünü vurgularken, özel mülkiyet hakkının dayanağını da oluşturur. Bireyin emeğini karıştırdığı şey ona aittir, Locke'a göre ve Nozick'te bu anlayışı benimser. Kant'ın insanları kendinde bir amaç oldukları düşüncesini alan Nozick bu ilkeden yola çıkarak, "bireylerin hakları vardır. Hiç kimsenin veya hiçbir grubun (haklarını ihlal etmeden) onlara yapamayacağı şeyler vardır" düşüncelerini savunur. Bu düşünce bireylerin aslında kendi başlarına bir amaç olduğunu, kendileri istemediği taktirde, kendilerinden başka bir amaç uğruna feda edilemeyeceklerini ve kullanılamayacaklarını gösterir.[111]

IV. 3. Nozick'in Yetkilenme Teorisinin Eleştirisi

Nozick, Rawls'a eleştiri getirirken, bu en başta Rawls'un kuramı tarihselci olmayıp nihai durum ilkelerine dayandığı ve belirli bir kalıp içerdiği içindir. Böylece Nozick'e göre, yetkilenme kuramının öngördüğü adalete mülkle ilgili Rawls'cu bir toplum düzeninde ulaşılamamaktadır. Peki, Nozick'in yetkilenme adını verdiği, tarihsel ve kalıp içermeyen kuramı adaletli bir dağıtımı sağlamak için yeterli ilkeleri sunmakta mıdır? Bu soruyu yanıtlamak için bu ilkelerin ortaya koyacağı tablonun ele alınması gerekmektedir. Nozick'in tarif ettiği toplumu bir örnekle canlandırmaya çalışırken, onun Rawls'un kuramı üzerinden daha önce yer verilen bir sınıfta alınan notların dağılımı örneği burada kullanılabilir.

Farzedelim ki bir grup öğrenci bir yıl boyunca ders çalıştı ve sınavlara girecek. Sınıf mevcudu 30 kişi olan bu sınıfta, sınava girecek öğrencilerden bir tanesi olan A öğrencisi, çok zeki olmasına ve çok çalışmış olmasına rağmen sınavdaki soruları yanıtlamak için gerekli olan bir kalemi bulunmamaktadır. Öğretmeninden herhangi bir kalem talep etme hakkına sahip olmayan A öğrencisi, hiçbir soruyu yanıtlayamayacağından dolayı, cevapları kusursuz yanıtlayacak bilgi birikimine sahip olmasına rağmen 0 alacaktır. A'nın sınıftaki öğrencilerden bir tanesi olan B'nin yedek olarak bulundurduğu kalemini kalemi istediğini ve A'nın B'nin durumunu fark ettiğini ve A öğrencisine şöyle dediğini düşünelim: A senin kaleminin olmaması

[111] a.g.e, s.21

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

benim suçum değil; bu sınavdan senin sıfır almanın ve durumunun kötüleşmesinin tek nedeni kendi kalemine sahip çıkamayan ve onu kaybeden sensin. Bu durumda sana herhangi bir yardımda bulunma gibi bir yükümlülüğüm yok. Ben iki kaleme sahibim ve sana yedekte bulunan ikinci kalemimi verebilirim. Ancak, verdiğim kalem (sermaye) karşılığında, sınavda aldığın notun, yani emeğinin yarısını alırım. Bu sınavın sonucunda A öğrencisinin soruları tam yapıp 100 puan aldığını düşünelim. B öğrencisinin ise, sınavdan 70 aldığını varsayalım. B öğrencisi, A öğrencisinin aldığı puanın yarısını verdiği kalemin karşılığında aldığında sonuç şu şekilde olur. A öğrencisi 50 puan alırken, B öğrencisi A öğrencisinden aldığı puanla birlikte toplamda 120 puanın sahibi olur. Sınıftaki puanlama 100 üzerinden olması gerekirken, en alt puanla en üst puan arasındaki denge bozulur ve bundan sınıftaki bütün öğrenciler etkilenir. Çünkü 120 puana B öğrencisinden başka hiç kimse ulaşamaz. Çünkü B'den başka hiç kimse iki kaleme sahip değildir. Ve sınıftaki bütün öğrencilerden sorumlu olan öğretmenin buna hiçbir şekilde müdahale etmeye hakkı yoktur. Bu durum sınıfın genelinin durumunu kötüleştirirken, en büyük zararı kalemi olmayan öğrenci görecektir. Ancak, aynı örneği biraz daha genişlettiğimizde ve sınıfta kalemi olmayan kişilerin sayısını arttırdığımızda sonuç sınıfın genelini daha çok etkileyecektir ve kötüye götürecektir. Şöyle ki; 50 kişilik bir sınıf düşünelim, sınava girmek üzere olan öğrencilerden 35 tanesinin hiç kalemi bulunmamaktadır. 10 öğrencinin sadece kendilerine yetecek olan bir kalemi bulunmaktadır. 2 öğrencinin 2 kalemi ve 2 öğrencinin de 3 kalemi bulunmaktadır. Geride kalan bir öğrenci ise 36 kaleme sahiptir. Bu öğrencilerden birer tane kaleme sahip olan öğrenciler sınava kendi kalemleriyle gireceklerdir. 2' şer ve 3'er kaleme sahip olan öğrenciler ise kendilerinin alacağı bir kalemin dışındaki kalemleri aldıkları notların bir kısmının ya da yarısının kendilerine verilmesi şartıyla onlara verebileceklerini söylüyorlar. 36 kaleme sahip olan öğrenci ise kendine alacağı bir kalem dışındaki 35 kalemi sınıfta kalemsiz kalan 35 kişiye aldıkları notların yarısını almak şartıyla verebileceğini söylüyor. Sınıfta kalemsiz kalan öğrenciler ise bu şartları kabul etmek zorundadırlar, çünkü kendilerine kalan 10 puan bile olsa bu 0 almaktan daha karlıdır. Şimdi öğrencilerin sınavdan aldıkları not çizelgesi YETENEKLER adı altında asıldığında sınıftaki kalemi olmayan ve kalemini de bir başkasından alan öğrencinin 0 aldığını düşünelim, sınıfta en çok kaleme sahip olan kişi sınavdan 80 alır. Ancak, kendi notunun dışında sınıfta dağıttığı kalemlerin

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

karşılığında diğer öğrencilerden de notlarının yarısını alacak ve bu notların toplamı da kendi notuna eklenecektir. Kalem verdiği 35 öğrenciden, 2 tanesinin 40, 10 tanesinin 50, 6 tanesinin 60, 4 tanesinin 70, 8 tanesinin 90 ve 5 tanesinin de 100 notunu aldığını varsayalım. Sınıfta en fazla kaleme sahip olan öğrenci sınıfın en yüksek notuna sahip olur. Bu not 1268'dir. Sınıftaki en düşük not 0 iken, en yükse not 1268 olduğunda aradaki uçurum kapatılamaz bir uçurumdur. Şimdi burada belirleyici olan yetenekler ya da emek mi yoksa sermaye sahibi olmak mı? Diyelim ki, bu kalemleri bu öğrencinin ilk elde etmesi de adil değildi, onları çaldı, gasp etti ya da daha farklı haksız bir yöntemle elde etti. Nozick'in üçüncü adalet ilkesi gereği mülklerin edinimi ya da transferinde adaletsiz bir durumun olması halinde bunun düzeltilmesi gerekir. Ancak, bunun nasıl yapılacağı konusu yeterince değildir. Ayrıca, adaletsiz bir şekilde mülk sahibi olan her bireyi geçmişe dönerek tespit etmek ne kadar olanaklıdır? Bu olanaklı olsa bile aradan ne kadar uzun bir süre geçmiş ise bunun ispatını yapmak o kadar zorlaşır. Kaldı ki böyle bir ispatı yapmak olanaklı olsa bile, bugün elindeki mülkü meşru bir şekilde transfer yoluyla edinen bir kişi, geçmişte kendi dışında birisinden bu mülkü ilk edinimde yaptığı adaletsizliğin sonuçlarını neden kabul edip, kendisi bunu bedelini ödesin. Buna ek olarak, burada kalemi olan öğrencilerin kalemi olmayanları etkilemediği onların durumunu kötüleştirmediği söylenebilir mi? Evet, belki kalemsiz öğrencileri kalemi olmamasının nedeni kalemi olan öğrenci değil; ama kalemi olması gerekenden çok daha fazla olduğu için kalemi olan öğrenci sınıfın standart puanını yükselttiği için bu sınıfta artık geçme notu 100 olamaz. Ve buna öğretmen hiçbir müdahale etmeyecekse, öğretmenin o sınıfta hiçbir söz hakkı olmayacaksa, öğretmen asli görevlerinden birinden mahrum edinmiş olmayacak mı?[112] Sınıftaki tüm öğrencilerden sorumlu olan öğretmen sınıftaki yetenekli bir öğrencinin emeğinin bir başkası tarafından alınmasına göz mü yummalıdır? Bir diğer önemli sorun ise, sınıfta ihtiyacından çok kaleme sahip olan öğrenci not ortalamasını çok yükselttiği için en düşük notu alan öğrencinin ne kadar emek harcarsa harcasın, kalemi olmadığı için kendisine yetecek notu alamayacak olmamasıdır.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Bu tablo tüm öğrenciler açısından bakıldığında ne kadar adildir? Bu tabloda öğrencilerin başarılarını belirleyen onların yetenekleri ya da öğrencinin harcadığı emek midir yoksa öğrencilerin sahip olduğu kalem yani mülkiyet mi? Bu sınıftaki öğrencilerin mezun olduğunu ve bunlar arasında herhangi bir şirketin eleman alımı için tercih yaptığını varsaydığımızda, tercih edilen öğrenci hangisi olacaktır? En yetenekli, en çok emek harcayan öğrenci. Bu öğrenci bu tabloya göre en yüksek puanı olan öğrencidir. Peki, bu gerçekten yetenekli olan ve daha fazla emek harcayan öğrenciler açısından bir haksızlık değil midir? Şimdi buradaki kalemsiz olan öğrenciler, kalemi birden fazla olan öğrenciler için araç değil midir?

Nozick'in yetkilenme kuramının "herkesten tercih ettiklerine göre, herkese tercih edildiklerine göre" ilkesini ele alındığında, Nozick'in iddiasının aksine, kişinin tercih etmesini ve tercih edilmesini belirleyen bir kalıp ya da kalıplar grubu burada söz konusu olan şeydir. Bu kalıpları belirleyen de kişinin mülkiyeti ya da ekonomik kazancıdır. Tercih edilme ve tercih etme şeklinde olan bu kalıpta, tercih edilme tercih etmeden önce gelir. Günümüz açısından da bir tercih değil tercihler kalıbına göre yaşamaktayız. Ama tercih etmiyor, tercih edilmeler arasında bir tercihte bulunuyoruz. Bu tercihlerin tek bir kalıp içermemesi bir kalıp içermediği anlamına gelmemektedir. Bu şu örnekle daha açık bir hale getirebilir. Varsayalım ki X şirketi bir eleman alacaktır ve tercih ettiği elemanda aradığı özellikleri şu şekilde sıralar;

1- Çok iyi derecede x ya da x,y dillerini bilen(_ler tercih edilir)
2- X diploması olan (- lar tercih edilir)
3- X sınıfı sürücü belgesi olan (-lar tercih edilir)
4- Prezantable (Dış görüşüne önem verenler tercih edilir)
5- İkna gücü kuvvetli olan, insan ilişkilerinde başarılı olan (-lar tercih edilir)
6- Kendine güvenen (- ler tercih edilir)

A kişisi bu işte çalışmayı tercih ediyor, ama iş verenler tarafından tercih edilmiyor. Çünkü burada ki özelliklere sahip değildir. Şimdi bu kişinin burada sayılan özelliklere sahip olmaması kimsenin suçu değildir. Kişi zamanında gerekli olacak çalışmayı yapıp bu sertifikaları alsaydı bu şirket tarafından tercih edilecekti. Ancak, diğer yandan kişinin tercih edilen eleman listesinde sayılan sertifikalara ya da

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

özelliklere sahip olması belirli bir eğitimi görmesi halinde mümkün olacak bir şeydir. Kişinin bu eğitimleri görmesi için belirli bir ekonomik kazancı olması gerekmektedir. Kişinin x, y ya da z dilini öğrenebilmesi, belirli bir eğitim görüp kendi branşına sahip olabilmesi, bilgisayar ya da ehliyet sertifikalarına sahip olabilmesi için belirli bir kazancı ya da belirli bir kazanca sahip olan ailesinin olması gerekir ve ancak bütün bunlara sahip olan bir insan kendine güvenen insandır. Bunlara sahip olamayan insan, bu kalıplara uymadığı için tercih edilemeyen insandır. Olayı bir başka açıdan ve daha basit bir düzleme indirirsek; yaşadığı semtteki A restaurantına gitmeyi tercih eden bir kişi, orada yemek yiyecek parayı çalışıp kazanmış olmasına rağmen o restauranta girememektedir. Neden? Çünkü o restaurant kapısında bulunan korumalar tarafından, içeriye girmek isteyen kişinin cebinde parası olsa bile tercih edilmemektedir. Nedeni, kılık kıyafetidir. Varsayalım ki A'nın kıyafet alacak parası yok. Restaurantın önündeki korumalar tarafından içeri girebilecekler arasında tercih edilmeyen kişi, aslında restaurantın sahibi tarafından ve onun da daha gerisinde olan neden restaurantın diğer müşterileri tarafından tercih edilmemesidir. Tüm bunların arka planını oluşturan asıl neden kişinin sahip olduğu kazanç ya da gelir; sahip olduğu mülkün miktarının yetersiz olmasıdır.

Serbest ticaretin başlamasıyla önce kişilerin ürettikleri ya da sahip oldukları sermayeler yarıştırılırken, şimdi bireyler birbirleriyle yarışıyorlar. İnsanları bu yarışa iten kalıp "Herkesten tercih ettiklerine göre ve herkese tercih edildiklerine göre" ilkesidir. Peki, insanları birbirleriyle yarışa sürükleyen bu ilke de insan amaç mı yoksa yalnızca bir araç mı? İnsanlar ancak hoşlandıkları şeylere duydukları ilgiler doğrultusunda, o alana yönelerek yeteneklerini geliştirirler. Ancak Nozick'in sunduğu sistemde bu olanaklı değildir. Herkes aynı şeylere yönelirken, bu sadece bir zorunluluktur. Çünkü kişinin para kazanmaya yani tercih edilmeye ihtiyacı vardır.

Eğitim noktasına geri dönersek, kişinin yeteneklerinin gelişimi aldığı eğitimle orantılıdır. Toplumumuz açısından bu konuyu ele aldığımızda, bugün herkesin tercih ettiği eğitimi alması ne kadar mümkün? Eğitimin özel ve kamu olarak ayrılması adil mi? Özel okullarda verilen eğitim devlet okullarında ki eğitimden daha fazladır.[113]

[113] Drucker, bilgi toplumu içinde ve bilgi toplumu için yapılan eğitimim sosyal bir amacı olması gerektiğini vurgular. Ona göre, gerekli olan eğitim sistemi açık bir sistem olmalıdır. Öğrenimi ileri

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Ve özel okulu tercih edebilmek için, o okulun talep ettiği eğitim harcamalarını ödeyecek durumda olamayan ama o okula gitmek isteyen öğrenci ya da çocuğunu o okula vermek isteyen velinin tercihine kim karşılık verir? Özel okula gidebilen öğrenciler zaten belirli bir mülke sahip olan ailelerin çocuklarıdır. Ve daha iyi bir eğitim alıp ilerde iş yaşantısında tercih edilecek olan yine onlardır. Daha 7 yaşında birbirleriyle yarışa sokulan çocuklardan sermayesi olmayan çocuğun sermayesi olan çocukla aynı derecede kendini geliştirebilmesi için kaç kat emek harcaması gereklidir? Bir toplumda eğitimin özel ve kamu olarak ayrılması ve özel bir sektör haline gelmesi ne kadar adildir?

Görüldüğü üzere Nozick'in herkesten tercih ettiğine göre herkese tercih edildiğine göre ilkesi adaleti sağlamak açısından yeterli değildir. Mülksüz olanlar, kendilerine tercih hakkı vermeyen bu adalet ilksini neden kabul etmelidirler? Nozick, Rawls'u neden toplumdaki kazançları eşitlemek için iyi konumdaki kişinin kötü konumda olana kendi kazancından vermeyi kabul etmesi gerektiğinin cevabı yok diyerek eleştirir. Ancak kendi adalet ilkesi olan "herkesten tercih ettiğine göre ve herkese tercih edildiğine göre ilkesi, tercih etme hakkının çoğunluğunu mülkü olanlara ya da belirli bir ekonomik kazanca sahip olanlara veriyorsa, neden mülkü ya da belirli bir kazanca sahip olmayan kişiler kendilerine tercih hakkı vermeyen bu sistemi kabul etmelidirler? sorusunun cevabı yoktur. Oysa, Nozick diğer yandan şu görüşü benimser;

> İnsanların beceri ve yetenekleri özgür bir toplum için bir servettir. Toplumdaki diğer insanlar bunların varlığından menfaat elde ederler, çünkü bunlar başka yerde değil de toplumun içindedir. Yaşam, daha büyük yetenek ve çabanın daha çok kazanca

düzeyde olanlarla "öbür yarı" arasındaki çizgiyi geçilmesi mümkün olmayan bir engel haline getirmemelidir. Kökenleri, varlık durumları ya da önceki öğrenimleri ne olursa olsun, yeterli ve başarılı kimseler için eğitim yolu ve eğitim aracıyla toplum içinde yükselme yolu açık olmalıdır. Bu konuda bazı belirtilerin olduğunu söyleyen Drucker, Japonya'daki eğitim sistemini örnek verir. Buna göre: Japonya'daki öğretmenlerden sınıflarında gelecek vaat eden çocuklara dikkat etmeleri ve bu çocukları akademik yönden yeterli biçimde yetiştirerek, onların ilkokuldan ortaokula, ortaokuldan liseye ve liseden de üniversiteye geçmelerini sağlamak istenir. (Bkz. Peter F. Drucker, Yeni Gerçekler, Kültür Yayınları, 1994 Ankara, s.247) Ancak, Drucker'ın bu görüşleri yeteneksiz öğrenciler yetenekli öğrenciler kadar önem verilmeyen bir eğitim sistemi olmadığı için eleştirilebilir. Bu durumda maddi eşitsizlikler ortadan kaldırılsa da doğal eşitsizlik söz konusudur. Özellikle bu durum Rawls perspektifinden eşitsiz bir durumdur.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

> neden olduğu, bunun da başkalarının, kaybetmesi gerektiği anlamına geldiği bir sabit-toplam oyunu değil, başkalarına da menfaat sağlar."[114]

Bir diğer açıdan Nozick yeniden bireyler arasındaki farklılıklar için neden gerekçe göstermek zorunda olduğumuzu sorgular. Şöyle der;

> Ben herhangi bir sinemaya gidersem (yanındakine değil de) 2 sinema sahibine yapmış olduğum farklı muamelenin haklı gerekçesini göstermek zorunda mıyım? Canımın bu sinemalardan birine gitmek istememsi yeterli değil midir? Muamelede ki farklılıklar için haklı gerekçe gösterilmesi gereği çağdaş değil midir? Burada geçici hevese göre muamelede bulunma yetkisi olmaksızın herkese karşı merkezi bir muamele süreci söz konusudur. Öte yandan, özgür bir toplumdaki dağıtımın büyük bir bölümü hükümetin eylemleri sonucu ortaya çıkmaz. Ve aynı zamanda, mahalli bireysel takasların sonuçlarının bertaraf edilmesindeki başarısızlık da 'devlet eylemini' oluşturmaz. Belli bir muamelede bulunacak tek bir şey yok ise ve herkese istediği gibi edinçlerini başkalarına vermeye yetkili ise, muamelede ki farklılıkların haklı gerekçelerinin gösterilmesiyle ilgili kuralın neden kapsamlı bir uygulama alanı olması gerektiğinin düşünüldüğü açık değildir. Bireyler arasındaki farklılıklar için neden haklı gerekçeler gösterilmektedir?[115]

Nozik, iki sinemadan birini tercih etmemizi açıklama gereğinin olmadığını söylerken, burada iki sinemalardan hiçbirine paramız olmadığı için gidememiz gibi alternatiflerle hiç ilgilenmez. Bu tercih meselesini iki sinema yerine iki kişi arasına taşıdığımızı ve X işyeri sahibinin iki kişiden birini seçtiğini seçilmeyen kişinin ise hep tercih edilmeyen tarafta olduğu bir durumu düşünelim. Seçilmeyen kişi daimi yaşamını neden kıtlık koşullarında geçirmelidir? sorusu hiç sorgulanmamaktadır. Bir kişinin yeteneği bir toplum için servetse, bir kişinin yeteneğini kullanamaması o kişiden önce toplumun sorgulaması gereken bir durum değil midir? Ülkemizde işsizlik oranı yüzde 19, işsiz sayısı 5.5 milyon kişidir. Bu oran ülkemizdeki yeteneksiz sayısının oranı mıdır yoksa toplumun kazanacağı servetten bir kayıp mıdır?[116]

---

[114] Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.294

[115] a.g.e, s.287-8

[116] **Ankara Ticaret Odası'nın (ATO) belirlemelerine göre, bu yılın ilk çeyreğinde Türkiye'deki gerçek işsizlik oranı yüzde 19 olurken, işsiz sayısı ise 5.5 milyon oldu.**
www.haberturk.com/haber.asp?id=24012&cat=130&dt=2007/05/22 - 43k -

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick, bir kişinin ekstra iş yapması durumunda ortaya çıkacak eşitsizliklerin hangi temele dayandırılarak yasaklanabileceğini verdiği şu örnekte açıklar:

> (D_1 içinde) sahip olduğum bazı kişisel eşyalarımı eritiyorum ve bu maddeden bir makine yapıyorum. Size veya başkalarına makinenin krankını çevirmeniz karşılığında haftada bir felsefe dersi teklif ediyorum. Makinenin elde ettiğim ürünleri başka şeylerle takas ediyorum, vs. (makine tarafından kullanılan hammadde bana D_1 içinde kendisine tahsis edilenin üzerinde karşılık olarak veriliyor.) Her insan D_1 içinde kendisine tahsis edilenin üzerinde kazanmak için katılımda bulunabilir. Hatta bazı insanlar sosyalist endüstrideki işlerini bırakıp tam gün bu özel sektörde çalışabilir.[117]

Her insanın sahip olduğu yeteneklerin farklı olması, doğadan gelen bir eşitsizliktir. Hiçbir özel yeteneğe sahip olmayan bir insanın, bu durumu herhangi bir yeteneğe sahip olan bir insanın sorumlu tutulabileceği bir şey değildir. Dolayısıyla, Nozick gibi yetenekleri olan bir insanın yetenekleri kullanması ve bu yetenekleriyle kendi isteklerini karşılaması en doğal hakkıdır denilebilir. Ancak, diğer yandan söz konusu olan ve göz ardı edilemeyecek bir durum daha vardır. Diyelim ki X, n sayıda işte çalışıyor ya da n sayıda iş alanına sahip. Bu durumda X; sadece bir işte çalışan Y'den, n-1 kadar fazla bir işe sahiptir. Hiçbir işte çalışmayan ya da iş alanına sahip olmayan Z için ise X, n sayısı kadar fazla iş imkanına sahiptir. Ve bu X'in, iş kıtlığı koşullarında Z'nin iş bulma imkanının önünde bir engel teşkil etmesi olasılığını doğurur. Diyelim X kişisi ile Z kişisi aynı yerde yaşayan iki kişidir, X kişisi 3 işte çalışıyor ancak Z işsizdir. Z, X'in yaptığı işi yapabilir ancak X' in onun işini yapması nedeniyle işsiz kalır. Z'nin yaşadığı yerde X gibi birden çok işte çalışan kişilerin oranı arttıkça Z gibilerin işsizlik oranı da artar. Ayrıca, X'in ekstra istekleri için birden çok işte çalışması, Z'nin sadece temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı bir kıtlık durumu ortaya çıkarabilir. Bu durum X'in Z'nin bu durumunu kötüleştirmesi anlamına gelir. Bu açıdan ele aldığımızda bu durum Nozick açısından bile, sahip olunan şey başkasının durumunu kötüleştirdiği gerekçesiyle kabul edilemez olur. Öyleyse burada yine Nozick perspektifinden şunu söylemek mümkün hale gelir; birden çok işte çalışan ya da iş alanına sahip olan bir kişi, o işte çalışabilecek bir

[117] a.g.e, s.218

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

diğer insanın elinden bu imkanı aldığı ve onun durumunu kötüleştirdiği için, ekstra işlere sahip olan insanların işsiz olanlara bir tazminat ödemesi gerekmektedir. Bu tazminat tek tek bireylere yapılamayacağından, devlete yapılmalıdır. Bu da devletin belirli bir gelir düzeyi üzerindeki insanlara, bir başkasının durumunu düzeltmek değil, bir başkasının durumunu kötüleştirmemek adı altında vergilendirmeye gitmesi demektir. Nozick, perspektifinden bu sonuca ulaşılabilir. Ancak bu sonuca varmadan önce araştırmamız gereken bir konu özel mülkiyetin kaldırılması toplumun yararı açısından daha mı iyi olur? sorusudur?

IV. 4. Nozick ile Marks'ın Anlayışlarının Karşılaştırması

Marks'ın felsefesinin kendi içinde bir adalet teorisi içerip içermediği tartışmalı bir konudur. Kimi düşünürlere göre Marks'ın kuramı bir adalet anlayışı içermemektedir. Çünkü Marks'a göre adalet burjuvazim tarafından belirlenen bir terimdir ve bu anlayış çerçevesinde kapitalist bir düzen adil bir düzendir. Bunun için Marks yeni bir adalet kuramı geliştirmeyi değil, adalet kavramına gerek duymayacak bir sistemle onu aşmayı hedeflemiştir. Diğer yandan kimi düşünürler ise, Marks'ın kuramında açık bir şekilde ortaya konulmasa da belirli bir adalet kavramına göre kapitalizm eleştirisinde bulunduğu görüşündedirler. Dolayısıyla, bu düşünceler Marksizmin kendi içinde bazı adalet ilkelerini geliştirilebileceği düşüncesini paylaşırlar.[118] Burada birbirinden farklı bu iki düşünce açısından Marks'ın kuramı 1- Özel mülkiyetin kaldırılması ile adil bir düzeye ulaşılır mı? Ve 2- Marksizmin kendi içinde barındırdığı düşünülen adalet toplumdaki adaleti sağlamak için yeterli midir? soruları etrafında tartışmaya çalışılacaktır.

Marks, Rawls gibi bazı filozofların aksine, bireyler arasındaki eşitliğin sağlanması için kaynakların eşitlenmesi gerektiği üzerinde değil, bu eşitliği sağlanmanın nasıl olacağı üzerinde durur. Ve bunun nasıl yapılacağının cevabı Marks perspektifinden tek bir cümle ile özetlenebilir: "Özel mülkiyetin kaldırılması."[119]

---

[118] Ferda Keskin, "Çağdaş Marsizmde Adalet Tartışmaları", Boğaziçi Yayınevi, İstanbul 2005, ss.1-27

[119] Marks-Engels, *Komünist Parti Manifestosu,* Sol yayınları, Ankara 1998, s.27

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Marks'a göre, başlangıcından günümüze kadar toplumların tarihi sınıf savaşımları tarihidir. Bu sınıf savaşımların taraflarını ezen ve ezilen şeklinde açıklayan Marks, kendi çağının savaşının iki sınıf arasındaki savaş olduğunu belirtir: burjuvazi ve proletarya.[120] Marks'a göre, burjuvazi insanlar için değerli olan ne varsa yok etti ve burjuvazinin bireyin özgürlüğü olarak ele aldığı şey sadece ticaret özgürlüğüydü. Ona göre, burjuvazi mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırarak merkezileştirmiştir.[121] Ve saygın olan bütün meslek sahiplerini ücretli emekli durumuna getirmiş orta sınıfı yok etmiştir. O burjuvazinin mülkiyetten sadece burjuvaziye ait olan özel mülkü anladığını ve özgürlükten de sadece burjuva sınıfına ait olan bir hak anlayışı olduğunu düşünmektedir. Ve adalet de Marks için burjuvazinin ürettiği bir terimden başka bir şey değildir. Marks, doğal adaletten söz etmenin saçma olduğu görüşündedir. Çünkü üretimi yürütenlerin arasında geçen işlemlerin adaleti, üretim ilişkilerine dayanır ona göre. Dolayısıyla, Marks, burjuva düzende yer alan bölüşümün emekçi ile kapitalist arasındaki ücret ilişkisi olduğunu ve bunun, kapitalistin emekçiden sürekli artı değer aldığı bir süreç olduğunu belirtir.

Özel mülkiyeti savunan Nozick'in özgürlük anlayışına dayanan ve yetkilendirme adını verdiği adalet anlayışı, Marks açısından sermayeyi elinde bulunduran burjuvazinin serbest ticaret özgürlüğüne dayalı, işçinin ise burjuvaziye bağımlı olduğu bir adalettir. Şöyle der Marks: Burjuva toplumda, sermaye, bağımsız ve bireyseldir.[122] Oysa çalışan kişinin ne bağımsızlığı ne de bireyselliği vardır. Ve bu durumun kaldırılmasına burjuvazi bireyselliğin ve özgürlüğün kaldırılması diyor! Ve haklı da, söz konusu olan, kuşkusuz burjuva bireyselliğinin, burjuva bağımsızlığının veya burjuva özgürlüğünün ortadan kaldırılmasıdır. Özgürlük ile kastedilen, mevcut burjuva üretimi ilişkileri içerisinde, serbest ticaret, serbest alım ve satımdır.[123]

---

[120] a.g.e, s.10
[121] a.g.e, s.15
[122] Marks'ın özel mülkiyet sistemine eleştirisinde ki bir noktayı da "yabancılaşma" anlayışı oluşturur. Buna göre, " insanlar, (1) içinde yaşamak ve çalışmak durumunda oldukları zararlı koşullar(yani fiziksel ve zihinsel sağlıklarına, kendi insani potansiyellerini ve-genel- de- gelişme yeteneklerini gerçekleştirme potansiyellerine zararlı) ve (2) kendi yaşam ve iş koşulları üzerinde denetim eksikliği nedeniyle bu toplumsal sisteme yabancılaşırlar". Bkz. R. G. Peffer, *Marksizim, Ahlak ve Toplumsal Adale*t, Ayrıntı Yayınları, 2000,s.61
[123] a.g.e, s.29

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick, amacı bireyin özgülüğüne müdahaleyi engelleme olarak ele aldığı minimal devlet anlayışında, insanların araç değil amaç olduğu görüşünü savunur. Ve Nozick, Marksist teoride yer alan sömürü olgusunu üretim araçlarına ulaşamayan işçilere atıfta bulunarak açıklayan Marksist teorisinin işçilerin emeklerini kapitalistlere satmak zorunda oldukları görüşünü onaylamaz. Çünkü Nozick'e göre, işçilerin sermaye sahibi ile ilişkide bulunmaya zorlanmadığı bir toplumda işçilerin sömürüsü olmaz.[124] Ayrıca Nozick, toplum genişleyebilen bir üretim süreçleri sektörüne sahipse, ve çalışmak isteyen herkes bunu yapabiliyorsa, bunun emekçilerin sömürülmesini ortadan kaldırmada yeterli olacağı görüşündedir. Nozick, kamu sektörünün yanında özel sektör var ise, ve işçiler burada çalışmayı- daha yüksek gelir elde ettikleri için- istiyorlarsa burada sömürüden bahsedemeyiz, demektedir Çünkü burada hiçbir zorlama yoktur.[125] Nozick, sömürü üzerine görüşlerini şu şekilde ifade eder:

> Varsayalım ki; özel sektör gelişme eğilimindedir ve kamu sektörü gittikçe zayıflamaktadır. Varsayalım ki, gittikçe daha fazla sayıda işçi özel sektörde çalışmayı tercih etmektedir. Özel sektördeki ücretler kamu sektöründekinden daha fazladır ve sürekli olarak artmaktadır. Şimdi varsayalım ki bir süre sonra bu zayıf kamu sektörü tamamen tükenmiş bir hale gelsin ve belki de bütünüyle kaybolsun. Bunun doğal bir sonucu olarak özel sektörde bir değişiklik olacak mıdır? Sömürü teorisi, önemli bir değişiklik olacağını söylemektedir. Bu ifade inandırıcılıktan oldukça uzaktır. Özel sektörde ücretlerin seviyesinde veya yukarı doğru hareketinde bir değişiklik olmadığında, o zamana kadar sömürülmeyen özel sektör işçileri şimdi mi sömürülüyor oluyorlar? Her ne kadar kamu sektörünün kaybolmuş olduğunu bilmeseler ve bunu pek dikkat etmemiş olsalar bile, şimdi özel sektörde çalışmaya, çalışmak için bir sermaye sahibinin yanına gitmeye zorlanmış mı oluyorlar?[126]

Nozick bir toplumda sermaye sahibi olan yatırımcıların sınıfsal çıkarlara göre değil, kişisel çıkarlarına göre hareket ettikleri görüşünü benimser. Ve Nozick'e göre, kendi işini kurmak toplumdaki herkesin yapabileceği bir şeydir. Toplumun çalışanların kişisel para rezervleri olduğu gibi işçilerin de emeklilik fonlarında para rezervleri bulunduğunu belirten Nozick, bu işçilerin birleşebileceklerini ve yatırımda bulunarak sermayelerini işçi kontrolündeki fabrikalarda kullanabileceklerini söyler.

[124] Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.323
[125] a.g.e, s.323
[126] a.g.e, ss.323-24

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Peki neden işçiler bu girişimde bulunmazlar ve neden radikaller ve sosyal demokratlar işçileri buna teşvik etmez? sorularını sorar.

Nozick, işçilerin kar getiren fırsatları tespit edecek ve fırsatları değerlendirecek şirketleri kurmak için gerekli yeteneğe sahip olmasalar bile, kendileri için şirketi kuracak ve daha sonra yetkiyi işçilere devredecek bir girişimci bulabileceklerini söyler. Neden işçiler bunu yapmazlar? Nozick'e göre, bunun nedeni yeni bir şirketin kurumunda ki risktir. Nozick, riske girmek istemeyen insanların, risklere katlanan ve kazananlardan ödül almayı hak ettiklerini düşündüklerini belirtir. Oysa, aynı kişilerin risklere katlanıp zarar edenlerin zararlarını paylaşarak onlara yardımcı olmak konusunda kendilerini yükümlü hissetmediklerini söyler.

Marks gibi Nozick de bir devletin kişisel amaçlar için ekonomik menfaatler doğrultusunda gayri meşru kullanımını onaylamaz. Bazı insanların siyasal güce susamış ve diğer insanlara hükmetmeyle tatmin olduğunu kabul eder. Ancak, Nozick'in bu insanlarda ya da devlet de onaylamadığı şey Marks'tan tamamen farklı bir şekilde zenginin malından alarak toplumda kötü durumda olanlara verilmesidir. Nozick'e göre devletin ya da hiçbir siyasi gücün bir kişinin özel mülkiyetinden bir bölümünü ya da tamamını alıp bir başka insana verme gibi bir yetkisi yoktur. Birey böyle bir şeyle yükümlü tutulamaz. Nozcik'e göre bunu ortadan kaldıracak olan şey minimal devlettir. Makul ölçüde bilinçli bir vatandaşlıkla birleşen minimal devlet, güç ve ekonomik menfaat isteyenler tarafından devletin kullanılma ya da ele geçirilme olasılıklarını en başarılı bir şekilde azaltacak olan sistemdir. Çünkü böyle bir el konma minimal devlette minimal ölçüde arzulanabilecek bir şey olacaktır. Ve Nozcik'e göre adaleti sağlayacak olan minimal devlettir, ona göre:

> Minimal devlet bizi başkaları tarafından araç, vasıta, malzeme veya kaynak olarak göstermemektedir. Bize bireysel hakları olan ve bir onura sahip kişiler olarak muamele eder. Haklarımıza saygı göstererek bize saygı göstermiş olur. Aynı saygısızlığa sahip diğer bireylerin gönüllü işbirliğiyle, bize, bireysel olarak seçtiğimiz biriyle beraber, kendi yaşamımızı tercih etme ve amaçlarımızı ve kendimizle ilgili düşüncelerimizi gerçekleştirme olanağı verir.[127]

[127] a.g.e, s.414

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Nozick'in kuramı daha önce üzerinde durduğum noktalarda eleştirilebilir. Ancak, diğer yandan özgürlük kavramını kuramına esas almasıyla kuramının pek çok insanın bireylerin onayını alabilecek bir zemini vardır. Nozick'in kuramının eleştiriye en açık yanı şudur: o hakları sadece negatif haklarla sınırlı tutarak toplumdaki bireyleri arasında devletin hiçbir şekilde yoksulların durumunu iyileştirmek için vergilendirmeye gidemeyeceği görüşündedir. Öte yandan Nozick'in bir başkasının durumunu mülk edinenlerin kötüleştirmesi durumunda tazminat ödemeleri gerektiği koşulu bize devletin vergilendirmeye gitme zeminini verir. Bireyin sahip olduğu mülklerin miktarına diğerlerinin durumunu kötüleştirmesi durumunda sınırlama getirilmesi koşulu, Nozick'in teorisini kendisinin düşündüğünden daha fazla yeniden dağıtımcı bir adalet kuramı yapar. Nozick'in savunduğu dağıtımcı adalet kuramının yetkilendirme kuramı Marks'ın ortadan kaldırılması gerektiğini düşündüğü bir kuramdır. Nozick'in minimal devleti kapitalizmin yaşaması için yeterli zemini kendi içinde barındırırken, Marks, kapitalizmin bir gün yıkılarak, adalet sorunları üzerindeki tartışmalarının tamamen ortadan kalkacağını bilir. Ona göre, bunu sağlayacak olan yönetim şekli, kapitalizmi yaşatan özel mülkiyetin kaldırılmasını amaç edinen komünizmdir. Marks perspektifinden kapitalizmi –dolayısıyla minimal devleti de- kaldıracak olan şey: modern işçi sınıfıydı. Peki, modern işçi sınıfı neden burjuvaziyi ortadan kaldırmalıydı? Çünkü emekleri sömürülmekteydi. Marks, işçinin iş-gücünü, yani harcadığı emeğin, kapitalistlere sattığı bir mal olduğu düşüncesindedir.[128] Burada yeni bir soru belirir: "Peki, işçi emeğini niçin satar?" Mars buna şu şekilde yanıt verir: "yaşamak için".[129] İşçinin emeğini ortaya koymasının, ona has hayati bir faaliyet olduğu görüşünde olan Marks'a göre: "İşte gerekli geçim araçlarını sağlamak için bir üçüncü kişiye sattığı bu faaliyettir. Demek ki onun hayati faaliyeti, yaşayabilmesi için bir araçtır. O yaşamak için çalışır, emek onun hayatının bir kısmı değildir, olsa olsa hayatını bir harcamadır."[130] Kapitalizme işçileri amaç değil, araç

[128] Marks, "eğer işçilere, ücretinin ne kadara geliyor diye sorulsa şöyle cevap vereceklerdi: Kimi "bir günlük çalışma karşılığında patronundan 1 mark" kimide " 2 mark alıyorum" diyeceğini belirtir. Ona göre, bu, kapitalistlerin işçilerin emeğini parayla satın almaktır. Ancak, Marks bunun görünüşte böyle olacağını belirterek, kapitalistin işçinin iş-gücünü satın aldığı aynı para tutarıyla, örn. 2 markla 2 kilo şeker satın alabileceğini söyler. Marks, buradan şu çıkarıma ulaşır: "Demek ki, iş gücü bir maldır. Tıpkı şeker gibi…" Bkz. Karl Marks, *Ücretli Emek ve Sermaye*, Sol Yayınları, 1966, ss.22-23

[129] a.g.e, s.25
[130] a.g.e, s.25

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

durumuna soktuğu için karşı çıkar. Nozick ile Marks'ın felsefeleri birbirinin tamamen karşısında yer alırken, başlangıç noktaları aynıdır denilebilir. Başka bir deyişle Nozick'in kişinin sahip olduğu mülklere dokunulmaması ve kimseye yardım etme zorunluluğunda tutulmaması gerektiğini ifade etmesinde ki temel düşünce ile Marks'ın işçilerin emeklerinin sömürüye uğratılamayacağı düşüncesi aynı düşünceye dayanır, insanların araç değil amaç olduğu düşüncesine. Nozick, bu sebepten dolayı devletin ve bireyin kendinden başka hiçbir gücün ona müdahale edemeyeceğini ve böyle bir müdahalenin adil olmayacağını savunurken, Marks toplumda sermayeyi elinde bulunduran sınıfa müdahale edilmesi gerektiğini ve özel mülkiyeti kaldırarak buradaki adalet sorunlarının aşılması gerektiği düşüncesini savunur. Peki, Marks perspektifinden bu olanaklı mıdır? Bu sorunun yanıtı olumludur. Tarihin sınıflar savaşımı tarihi olarak niteleyen Marks'a göre, tarihte devrimci rol oynayan burjuvazinin feodalizmi yıktığı gibi onları yıkacak olan kendilerinin var ettiği bugünkü toplumun devrimci tek sınıfı olan, işçiler sınıfıdır. Ona göre, kendini kapitalistlere parça parça satmak zorunda bırakılan bu emekçiler, bir gün bir araya gelerek burjuvaziyi yok edeceklerdi ve yönetimi kendi ellerine alacaktı. Dolayısıyla, Marks devrimci olarak nitelendirdiği işçilere şöyle seslenir: "BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİN!"[131] Peki, bu mümkün müdür? Başka bir deyişle işçi sınıfı kapitalizmi yenebilecek miydi?

Bugün hala kapitalizm devam etmektedir. Neden hala kapitalizm devam ederken, Marks'ın düşünceleri gerçekleşmemiştir. Ya da kurulan komünizm sistemler yıkıma uğramıştır? Marks'ın düşüncelerinin gerçekleşmemesini bazı düşünürler, Marks'ın herhangi bir adalet ya da ahlak ilkesine yer vermemesi olarak gösterir. Will Kymlicka bu konuyla ilgili şöyle der; "Marks, komünizmde hayatın 'toplumsal bir hayat, komünist bireylerinde toplumsal bireyler olacağı görüşündedir. Ancak doğal bir çıkarlar uyumu yaşanacağını, böyle bir uyum yaratmayı hedeflememiz gerektiğini söylemez."[132] Herhangi bir ahlak anlayışına ya da adalet ilkesine yer vermeyen Marks, diğer yandan mülkiyetin ortak olması gerektiği görüşünü savunurken, ortaya şöyle bir soru çıkar: Birey sahip olduğu mülkü toplumla neden bölüşmelidir? Başak bir deyişle, ben neden bir başka insandan

[131] Marks- Engels, Komünist Parti Manifestosu, s.55
[132] Will Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.241

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

sorumluyum? Ya da böyle bir sorumluluğum var mıdır? Marks toplumdaki bütün ilişkileri bir meta olarak görür ve özel mülkiyetin kaldırılmasıyla ilgili olarak şunları söyler:

> Kapitalist olmak, üretimde yalnızca salt kişisel değil, toplumsal bir konuma da sahip olmaktır. Sermaye kolektif bir üründür, ve ancak bir çok üyenin birleşik etkinliğiyle, hatta son tahlilde, ancak toplumun tüm üyelerini, birleşik etkinliğiyle harekete geçirilebilir. Demek ki, sermaye kişisel değil, toplumsal bir güçtür. Öyleyse, sermayeyi ortak mülkiyete toplumun tüm üyelerinin mülkiyetine dönüştürmekle, kişisel mülkiyet toplumsal mülkiyete dönüştürülmüş olmaz. Değişen yalnızca mülkiyetin toplumsal karakteridir. Mülkiyet, sınıf karakterini yitirir. (…) emeğe gelelim: ücretli emeğin ortalama fiyatı asgari ücrettir, yani emekçiyi bir emekçi olarak yaşatmak için zorunlı olan geçim araçları miktarıdır. Demekki, ücretli emekçinin kendi emeği aracılığı ile mülk edindiği şey, kendi yaşamını kıt kanat sürdürmeye ve yeniden üretmeye ancak yeter. Biz emek ürünlerinin bu kişisel mülk edinilmesini, insan yaşamının devamı ve yeniden üretimi için yapılan ve başkalarının emeğine komuta etmeye elveren hiçbir artık değer bırakmayan bir mülk edinmeyi hiçbir biçimde kaldırmak niyetinde değiliz. Bizim ortadan kaldırmak istediğimiz tek şey, içerisinde emekçinin salt sermayeyi arttırmak için yaşadığı ve yaşamını ancak egemen sınıfın çıkarının gerektirdiği ölçüde izin verilen bu mülk edinmenin sefil karakteridir.[133]

Diğer yandan burada şöyle bir durum söz konusu değil midir? Tarihi ezen ve ezilenlerin diye açıklayan Marks, şu soruya da net bir yanıt verememektedir: komünizmde işçi sınıfının burjuvaziye üstün gelmesi ile güçlü olacak taraf bu kez işçi sınıfı olmayacak mıdır? Eğer burjuvazi mülkünü kendi istemiyle toplumla bölüşmediyse, burjuvazinin yıkımından sonra da toplumda birbirine karşı kutuplarda yer alan insanları ve sınıflar oluşmayacak mıdır? Özel mülkiyetin kaldırılması, demokrasi açısından toplumun çoğunluğunun kabul edebileceği bir ortak düşünceyi gerektirir. Marks, burjuvaziye eleştiri getirirken,burjuvazinin toplumdaki saygın olan meslek sahiplerini de işçi pozisyonuna getirdiğini ve orta sınıfı yok ettiğini söyler.[134]

---

[133] Marks- Engels, Komünist Parti Manifestosu, ss. 28-29

[134] Wallerstein, Marks'ın 19. yüzyılda, sermayenin merkezileşmesi gibi, sınıfların kutuplaşmasının da zamanla artacağını ve nihayet sadece bir burjuvaziyle (azınlık), bir proletaryanın (çoğunluk) kalacağını ön görmüştü. Marks'ın bu görüşlerinde haklı olduğunu belirten Wallerstein, orta sınıfın yok olması ile birlikte, 2.Dünya Savaşı'ndan bu yana yeni bir katmanın ortaya çıktığı sosyologların işaret ettiği bir nokta olduğunu söyler. Ona göre, eski orta sınıf'ın yitmekte olduğu ve "yeni bir orta sınıf" ın ortaya çıkmakta olduğu artık herkes tarafından bilinen bir şeydir. Wallerstein, bu yeni orta sınıf ile kastedilenin, üniversite eğitimiyle kazandıkları becerileri dolayısıyla şirket yapılarındaki yönetimsel ya da yarı yönetimsel konumlarda bulunan ücretli uzmanların büyüyen katmaları olduğunu

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Ancak, bugün toplumumuzdaki doktorlar açısından konuyu ele alırsak, pek çok doktor kamu hastaneleri dışında, özel muayenelerinden asıl parayı kazanmaktadır, küçük esnaf ve toplumdaki bu tür meslek sahipleri özel mülkiyetin kaldırılmasını onaylarlar mı?

Marks, burjuvazinin bir kesiminin işçi sınıfının durumunu iyileştirmeye çalıştığı, dernekler kurup, hayır işleri örgütleyerek, sistemin devamlılığını garantilemeye çalıştığını görüşündedir. Bunların hepsi burjuva toplumunun devamını sağlamak içindir. O bunu şu cümlelerle belirtir: "Serbest ticaret işçi sınıfının çıkarı için. Koruyucu gümrükler: işçi sınıfının çıkarı için. Cezaevi reformu: işçi sınıfının çıkarı için. Burjuva sosyalizmin son sözü ve ciddi olarak söylediği tek söz işte budur. Burjuva sosyalizmi şu sözlerle özetleniyor: burjuva bir burjuvadır- işçi sınıfının çıkarı için."[135]

Kymlicka'nın bu konudaki görüşlerine yer vermek bu noktada aydınlatıcı olacaktır. O Marksistlerin:

> sosyalist ve komünist idealler uygulanacaksa, bu ideallerin ahlak bakımından meşru ve izlenmeye değer olduğuna insanları inandırmak gerektiği görüşündedir. Birçok işçi (kapitalist düzende) iyice yoksullaşmak şöyle dursun, yaşam düzeylerinin yükseldiğine tanık olmuştur: dolayısıyla sıklıkla kapitalizme sıkı sıkıya bağlı partilere oy verirler. Sosyalist partiler başarılı olacaksa, sosyalist bir toplumun neden bugün gördüğümüz refah devleti kapitalizmine tercih edilir olduğuna ilişkin- ileri sürmelidir. Çağdaş analitik Marksizm'in yaptığı çalışmaların büyük bölümünde bu tür normatif tezler geliştirmekle ilgilenmişlerdir. [136]

Kimi düşünürlere göre Marks'ın kuramında komünizmin ileriki aşamasında ortaya çıkacak adaletin kusurlarına ortadan kaldıracak formüle ulaşabilir. Bu, "herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyaçlarına göre" formülüdür.[137] Marks, komünizmin ileri aşamasında komünizm öncesi toplumun kusurlarını ortadan kaldıracak ilke olarak: "herkesten yeteneğine göre, herkese [ihtiyaçlarına] göre"

---

söyler. Bunlar; mühendisler, hukuk ve sağlık uzmanları, pazarlama uzmanları, bilgisayar analizcileri vb. (Bkz. Immanuel Wallerstein, *Irk Ulus Sınıf, Metis Yayınları*, İstanbul, 2000, s. 176

[135] Marks- Engels, Komünist Parti Manifestosu , s.49

[136] Will Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, s.262

[137] Ferda Keskin, Çağdaş Marksizm Adalet Tartışmaları, İstanbul 2005, ss.11-27

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ilkesinin uygulanabileceğini söyler. O eşit hak düşüncesinin bu ilkeyi yakaladığını düşünmemektedir. Bunun nedenini Marks şu şekilde dile getirir:

> Bir insan fiziksel ve zihinsel olarak başka birinden üstündür ve dolayısıyla aynı zaman içinde daha fazla emek arz eder ya da daha uzun süre çalışabilir; ve emek, bir ölçü olarak hizmet görmesi için, süresi ya da yoğunluğuna göre tanımlanmalıdır, aksi taktirde bir ölçü standardı olmaktan çıkar. Bu eşit hak, eşit olmayan emek için eşit olmayan bir haktır. Hiçbir sınıf farklılığını kabul etmez, çünkü herkes başka herkes gibi sadece işçidir; fakat örtük bir şekilde, eşit olmayan bireysel yeteneği ve dolayısıyla üretken kapasiteyi doğal ayrıcalık olarak kabul eder. Bu nedenle, her hak gibi, içeriği bakımından bir eşitsizlik hakkıdır. Hak doğası gereği, ancak eşit bir standardı uygulamasında söz konusu olabilir; fakat eşit olmayan bireyler, eşit bir görüş noktasına getirildikleri, sadece tek bir yanlarıyla alındıkları, örneğin bu örnekte sadece işçi sayıldıkları ve onlarda başka her şey göz ardı edilerek fazlası görülmediği sürece, eşit bir standartla ölçülebilirler. Dahası, bir işçi evlidir, başka biri değildir; birinin ötekinden daha fazla çocuğu vardır vb. demek ki, eşit bir emek performansıyla ve dolayısıyla toplumsal tüketim fonda eşit bir payla birlikte, aslında biri diğerinden daha fazlasını alacaktır, biri diğerinden daha zengin olacaktır vb. Bütün bu kusurlardan sakınmak için, [hakkın] eşit olmak yerine eşitsiz [olması gerekirdi].[138]

Marks'ın adalet sorununu aşacak formül olarak sunduğu "herkesten yeteneğine göre, herkese[ihtiyaçlarına] göre ilkesi, Nozick'in bunun karşıtı bir adalet ilkesi olarak bize anımsatmaktadır; "herkesten tercih ettiklerine göre, herkese tercih edildiklerine göre" İnsanların aynı olanakları sahip olmadığı için Nozick'in bu ilkesini eleştirirken, özel mülkiyetin kalkmasıyla bu ilke toplumdaki adaleti sağlayabilecek bir ilke haline gelir mi? Birbirinden farklı yeteneklere sahip insanlar arasında bir ayrımın olması söz konusu olabilir mi? Bir başka deyişle yetenekler toplumda yeni bir sınıf ayrımına yol açabilir mi? Toplumun değişim göstermesi ile yetenekli insanlar üst sınıf olurken, alt sınıf olan yeteneksizleri buyrukları altına alması gibi bir durum ortaya çıkabilir mi? Bu sorunun yanıtı Nozick'e göre olumludur. Çünkü ona göre "Bir şeyi ne kadar iyi yaptığımızı değerlendirmek için başkalarınınki ile, başkalarının ne yapabildikleri ile kıyaslamaktayız."[139] Nozick'e göre, toplumdaki bazı yeteneklerin önemli olduğu konusunda genel bir görüşe varıldığında, toplumdaki sıralamaya göre daha düşük konumda olan bir kişi

[138] Karl Marx, "Critique of the Gotha Programme" in Engene Komenba(ed.) The Partable Karl Marx, (New York: Penquin Books, 1983), ss. 533-556
[139] Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, s.309

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

kendisinden yüksek olanlar karşısında aşağılık duygusuna kapılabilir. Bu durumda Nozick'e göre şu açıkça görülebilir:

> Eğer insanlar bazı boyutlarda başarısız oldukları için aşağılık duygusuna kapılıyorlarsa ve sonra da eğer bu boyutların önemi azaltılırsa veya bu boyutlardaki skorlar eşitlenirse, artık aşağılık duygusuna kapılmayacaklardır. ("Elbette ki!") Aşağılık duygusuna kapılmalarının temel nedeni ortadan kaldırılmış olur.. Fakat bu durumda da, elimine edilenlerin yerine(başka kişiler üzerinde) aynı etkilere sahip başka boyutlar devreye girebilir. Sözgelişi zenginlik gibi bir boyutun önemi azaltılırsa veya eşitlenirse, o zaman toplum genellikle başka bir boyutum en önemli boyut olduğuna karar verebilir, örneğin, estetik güzellik, estetik cazibe, zeka, estetik yetenek, insanlar arasındaki sempati düzeyi, orgazm kalitesi, vs. gibi ve böylece yukarıda sözü edilen durum kendini yineler. [140]

Rawls kuramında doğal yetenekleri haksızlık olarak görür ve başlangıç durumuna göre herkesin eşit olduğu bir sözleşmeyi kabul edildiğini düşünür. Ve toplumdaki eşitsizliklerin toplumun en dezavantajlı kişinin yararına olacak şekilde düzenlenmesinin adil olduğunu düşünür. Marks, Nozick ve Rawls'tan tamamen farklı bir noktada durarak, eşitlik, adalet ya da özgürlük terimlerinin sınıfsal terimler olduğunu ve bunların sadece burjuva sınıfına hitap ettiğini görüşündedir. Ve getirdiği çözüm özel mülkiyetin kaldırılmasıdır. Ancak, Marks'ın kuramı mülkü olanların mülkünü neden toplumla paylaşması gerektiğine açıklık getirmede problemlidir görüşü savunulmaya açıktır.

[140] a.g.e, s.312

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

V. 5. Sonuç

Burada Nozick'in mülkiyetin dağılımında adaleti sağlayan yetkilendirme kuramına yer verilirken, onun kuramını iki filozofla karşılaştırarak tartışıldı: Rawls ve Marks. Önce Nozick'le aynı dönemde yaşayan Rawls'un düşünceleriyle adalet anlayışına yer verildi. Rawls'a göre toplumda adil bir dağılımın olması için, toplumda yer alan bütün bireylerin doğal yetenekleri ve toplum statüleri eşitlenmelidir. Başlangıç durumunda toplumdaki bütün bireyler bir bilgisizlik peçesi ardından toplumdaki yerlerini seçerler. Rawls'a göre, böylece bireylerin toplumsal ve doğal statüleri eşitlenirken, bireyler hangi konumu seçeceklerini bilmedikleri için, kendileri için iyi olanı istedikleri gibi toplumdaki herkes için de aynı şekilde iyi olanı isteyeceklerdir. Rawls'un doğal durum dediği başlangıç durumu onun ikinci tezinin birinci maddesi olan farklılık ilkesinin dayanağını oluşturur. Farklılık adını verdiği adalet ilkesinde Rawls, adil bir dağıtımın olması için toplumdaki dağılımın en az gelirli insana göre olması gerektiğini düşünür. Buna göre Rawls, bir kişinin diğerinden daha fazla kazancını toplumdaki en alt konumdaki kişinin gelir durumunu iyileştirecekse onaylar. Nozick'in tarihsel ve kalıp içermeyen adalet kuramına yer vererek, burada Rawls'a getirdiği eleştirileri belirlemeye çalışıldı. Buna göre, Rawsl'un başlangıç noktasında bilgisiz olduğu varsayılan insanların daha adil olan yetkilendirme kuramını seçemeyeceklerini belirten Nozick, gerçekte en adil olan kuramın yetkilendirme kuramı olduğunu iddia eder. Diğer yandan Nozick, toplumdaki dağılımın en alt kişiye göre belirlenmesini kabul etmez ve Rawls'un kuramında "neden kişi kendi mülkünü bir başkasına vermelidir?" sorusunun tatmin edici bir yanıtı olmadığını belirtir. Bireyin sahip olduğu özgürlüğe müdahaleyi gerektireceğinden, kişinin mülküne müdahale ile yapılacak bir eşitleme girişimini Nozick tarafından asla kabul görmez. Bireyin kendi üzerinde sahip olduğu düşüncesi ve insanların araç değil amaç olması gerektiğini, dolayısıyla bir başkasına yardımla yükümlü tutulamayacağı görüşüyle Nozick, Rawls'ın kuramını kabul etmez. Buradan sonra ki kısımda Nozick'in karşısına koyulan isim Marks'tır. Marks'ın adaletini iki açıdan ele alınıp tartışılmaya çalışıldı. Bunlardan iki adalet ilkesi değil, adalet

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ilkesine gerek kalmayacak bir toplumu oluşturma düşüncesinde olan Marks'ın devlet anlayışıdır. Komünizm dediği bu anlayış, özel mülkiyete yer vermemesiyle Nozick'in devlet anlayışının tam karşısında yer alır. Burada Nozick'in bireyin mülkü üzerinde sahiplik hakkı olduğu için kimse müdahale edemez görüşü karşısında, Marks'ın neden kişilerin özel mülklerinden vazgeçmeleri gerektiği sorusunun yanıtı olmadığı belirtildi. Marks'ın devlet anlayışını eleştirerek, bir adalet ilkesi gereklidir görüşünde birleşen kimi düşünürler Marks'ın kuramından bir adalet ilkesine ulaşılabileceğini düşünürler. Bu ilke, "herkese ihtiyacına göre ve herkesten yeteneğine göre" ilkesidir. Daha sonra mülkiyetin kaldırılmasıyla bu ilkenin toplumda adaleti sağlamada yeterli olabileceği konusu üzerinde duruldu. Mülkiyetin kaldırılması ile Marks'ın adalet ilkesinin toplumdaki sınıfsal bölünmeyi aşmayı sağlayacak bir ilkeye sahip olmadığı üzerinde duruldu. Marks'ın kuramının ahlaki bir ilke içermediğinden dolayı ve toplumdaki her şeyi bir meta olarak ele almasıyla, kişinin mülkünü neden toplumla ya da bir başkasıyla paylaşması gereklidir? sorusuna kesin bir yanıtı olmamasıyla eleştirilere açık olduğunu gösterilmeye çalışıldı.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

V. SONUÇ

Önceki sayfalarda Nozick'in özel mülkiyet anlayışını eleştirel bir bakış açısıyla, farklı bağlamlarda tartışıldı. İlk önce Nozick'in mülkiyet anlayışını devlet düzeninde ele alındı ve bu bölümde Nozick'in görüşlerini felsefe tarihinin iki klasik düşünürü olan Platon ve Aristoteles'in devlet ve özel mülkiyet anlayışlarıyla karşılaştırıldı. Daha sonra, Nozick'in mülkiyet anlayışını doğal hak ve emek anlayışı etrafında ele alınıp tartışıldı. Bu tartışmada Nozick'in emek ve hak kavramının zeminini hazırlayan Locke ile birlikte Proudhon'un felsefeleri üzerinde duruldu. Son olarak, Nozick'in mülklerin toplumdaki adil dağılımına ilişkin görüşleri üzerinde duruldu ve özellikle adalet, eşitlik ve özgürlük kavramları etrafında ele alınırken, Rawls ve Marks'ın adalet ve özel mülkiyet anlayışları tartışılmaya çalışıldı.

Birinci bölümde yer alan tartışmada, Nozick'in Platon ve Aristoteles'in devlet anlayışlarının birbirinden farklı olması ile, üç farklı devlet anlayışı ve bununla birlikte üç farklı mülkiyet anlayışı ortaya konuldu. Platon'un toplumsal çıkarın öncelikli olması gerektiği düşüncesinin karşısında Nozick'in bireyi bir başkasına karşı yükümlü saymayan bireyci görüşü ortaya konulmaya çalışıldı. Ve Aristoteles'in bireyin özel mülkiyete sahip olmasının doğal hakkı olduğuna ilişkin doğal olmayan mülkiyet dediği ticaret üzerinden doğan para biriktirmenin sınırlanması gerektiği düşüncesini ele alarak, onun bu konudaki görüşlerini Nozick'in görüşleriyle karşılaştırıldı. İnsanın araç değil amaç olması gerektiği görüşüyle bireye müdahale edilmesine karşı, Aristoteles'in asıl amacın doğal mülkten doğan servet olduğu ve doğal olmayan, yani ticaret üzerinden para biriktirme yoluna gidilmesinin insanı araç durumuna düşürdüğüne ilişkin görüşünü konulabilir. Başka bir deyişle, kendine sahipliği mülkle bir tutan Nozick'in bir insanın sahip olabileceği mülke sınırlama getirilmemesine ilişkin görüşü, Aristoteles perspektifiyle düşünüldüğünde insanın kendi üzerindeki sahiplik hakkını para biriktirmeye araç durumuna getirmektedir. Oysa doğal kaynakların sınırlı olması, her bireyin sahip olduğu mülkün de sınırlı olması gerektiği sonucuna bizi ulaştırabilir. Çünkü bir kişinin gereğinden çok sahip

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

olduğu bir şey diğer kişinin elde edeceği mülkü sınırlar. Eğer özgürlük bir başkasına zarar verilmemesi ve kendi sınırını belirlemek ise, kişi kendi mülkünün sınırını bir başkasını kötü duruma düşürecek şekilde genişletmemelidir.

Nozick, kişinin sahip oldukları üzerindeki sınırını bir başkasının durumunu kötüleştirmemek olarak belirler. Bir başkasının durumunu kötüleştirmesi durumunda, kişinin durumu kötüleşen kişiye tazminat ödemesi gerektiğini söyler. Ancak, bu durumun kıtlık koşulunda geçerli olacağını dile getirmesiyle, Nozick başkasının durumunu kötüleştirme diyeceğimiz alanı daraltır. Diğer yandan kişinin sahip olduğu şey üzerinde yetki sahibi olduğunu söyleyen Nozick'e göre, kişi sahip olduğu şeyleri satıp-satmama, bir başkasına verip vermemede de aynı yetkiye sahiptir. Çünkü Nozick'e göre kişi sahip olduğu şeyler üzerinde meşru haklara sahiptir. Bu sahiplik ilkesini Locke'un felsefesinden alan Nozick, kişinin sahip olacağı şey üzerinde belirleyici olanın emek olduğunu söyler. Buradan emek-hak kavramı üzerinde tartışmamızı devam ettirirken, Locke'un sunduğu zeminden hareket eden Nozick felsefesinin eksik yanlarını ortaya çıkarmaya çalışıldı. Nozick'in kuramına önemli eleştiri Locke'un bir toprak parçasına karıştırılan emek kavramına dayalı özel mülkiyet kuramının bugünün endüstriyel toplumdaki emek kavramını ve her bireyin özel mülk hakkını açıklamada yetersiz olduğudur. Çünkü endüstriyel toplumda bireyler Locke'un ele aldığı geniş topraklara sahip değilken, her bireyin kendi emeği ile sahipleneceği için sahipsiz bir elma ağacı bulması oldukça zorlaşmıştır artık. Mülkiyet sorununa ilişkin Nozick'in görüşlerinin, tartışma yarattığı bir diğer konu haklar üzerinedir. Kişinin mülkiyet hakkı onun diğer haklarını da koruma altına alabilir mi? sorusu bu bağlamda önemlidir. Burada mülkiyet hakkının kişinin yaşama, eşitlik ve özgürlük hakları üzerinde oldukça belirli olsa da kişinin bütün haklarını garanti altına alamadığı görüşü ortaya konulmaya çalışıldı. Nozick'in bir kişiyi bir başkasına yardım etmekle yükümlü tutmaması ve mülkiyeti sınırlandırmaması ile birçok insanın yaşama hakkının dahi çiğnenmesine kuramının izin verdiği düşüncesine ulaşılabilir. Burada beliren soru insanın hakları ve özellikle eşitlik açısından sosyal adaletin bir toplumda gerekli olup olmadığı sorusudur.

Liberalizm içinde yer alan ve kişinin negatif haklarının yanında bazı pozitif hakları olduğu düşüncesine sahip olan refah liberalizmi savunucusu Rawls'un

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

düşünceleri bu konu etrafında Nozick'in görüşleri ile birlikte ele alındı. Rawls toplumdaki eşitsizliği gidermek amacıyla bireylerin sahip olduğu doğal ve toplumsal statülerini eşitlemek için başlangıç noktasında bütün bireylerin aynı bilgisizlik peçesi ardında seçecekleri bir dağıtım ilkesini savunur. Bu ilkenin ayaklarından biri olan fark ilkesi ile bireyin sahip olduğu gelirin toplumun en kötü durumundaki kişiye göre düzenlemesi gerektiğini iddia eden Rawls, bu yolla toplumda eşitliğin sağlanacağı görüşündedir. Böylece toplumdaki mülk adil bir şekilde bölüştürülmüş olacaktır. Bu görüşü asla onaylamayan Nozick, eşitlik sağlanması için bireylere müdahale edilmemesi gerektiğini söyler. Ve ona göre bireyin özgürlük hakkı en temel hak olduğundan eşitlik kişinin özgürlük hakkına müdahaledir. Kişinin ilk edinimde adil bir şekilde elde ettiği mülkü istediği kişiye transfer etmesini de adil gören Nozick, her bireyin elde etme ve transfer etme hakkına aynı şekilde sahip olduğunu ifade eder. Ancak, Nozick'in kuramının burada eleştiriye açık olan noktası yetkilenme kuramının mülklerle ilgili üçüncü maddesini oluşturan mülk edinmede adaletsizliğin düzeltilmesi ilkesidir. Nozick'in tarihselci adalet kuramına göre bir mülkün ilk edinimde adaletsiz bir şekilde elde edilmesi daha sonraki aşamalarda da adaletsiz bir dağıtımı ortaya çıkaracaktır. Çözüm olarak bu mülklerin tespit edilip yeniden dağıtımını gösteren Nozick, bunun nasıl yapılacağı ile ilgili yeterli bir açıklama getirmez. Bir mülkün bir kişi tarafından adaletsiz bir şekilde elde edildiğini ortaya koymak tarihsel bilgi gerektirdiğinden oldukça güçtür, özellikle de Minimal bir devlet yapısında. Ayrıca bir mülkün bir kişi tarafından adaletsiz bir şekilde elde edildiğinin ortaya konulması Nozick'in adalet kuramına göre yeni bir dağıtımı gerektirir. Bu noktada sorulması gereken bir soru, böyle bir yeniden dağıtım acaba özel mülkiyetin, tamamen kaldırılmasını gerektirir mi? sorusudur. Marks üzerinden bu konu tartışılmaya çalışılırken, sadece özel mülkiyeti kaldırmanın, mülkiyetle ilgili bütün sorunları çözmede yeterli olamayacağı düşüncesine ulaşıldı. Özel mülkiyeti büyük bir güç olarak gören Marks'a göre, özel mülkün belli ellerde toplanması toplumda ezen ve ezilen sınıflarını oluşmasına yol açacaktır. Ancak, ezen- ezilenin güçle bağlantısı üzerinde dururken, ahlakın göz ardı edilmemesi gerekmektedir. İnsanın kendini bir başka insandan üstün görecek şekilde bir ayrım yapma potansiyeline karşı, ahlakın insanlar arası eşitliği sağlamada önemli bir rolü olacağı sonucuna ulaşılabilir.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- Adugit, Yavuz, *"Platon: kişinin kendi yapısını belirleme olanağı olarak özgürlük"*, *Felsefelogos,* Bulut Yayınları, sayı: 32, 2007

- Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tuncay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 6.b, 2002

- Cohen, Gerald , "*Reevaluatring Liberty of Contract and Self- Ownership*", Baruch A.Brody and George Sher (eds.) *Social and Political Philosophy Orlandon*, Harcourt Braee, 1999

- Drucker, Peter, *Yeni Gerçekler*, çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4.b, Ankara 1994

- Hafız, Muharrem, "*Platon'da ve Farabi'de Demokrasi Eleştirisi*", Yeditepe'de Felsefe, T.C. Yeditepe Üniversitesi Yayınları, sayı:6, İstanbul 2007

- Hayek, Friedrich, *Kanun, Yasama Faaliyeti Ve Özgürlük*, çev. Mustafa Erdoğan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1b, Aralık 1995

- Hünler, Zelyüt Hünler, *İki Adalet Arasında*, Vadi Yayınları, Ankara 1997, 1.b

- Lomasky, Loren, "İki Liberalizm Anlayışı", *Liberal Düşünce*, sayı 45-46

- Keskin, Ferda, "Çağdaş Marksizmde Adalet Tartışmaları", Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 2005, 34.Kitap

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

- Kışlalı, Ahmet Taner, *Siyaset Bilimi,* Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yayınları: 9, Ankara

- Locke, John, *Hükümet Üzerine İkinci Deneme*, çev. Fahri Bakırcı, Babil Yayıncılık, Ankara 2004
- Locke, John, *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler*, çev. İsmail Çetin, Paradigma yayınları, İstanbul 1999, 1.b

- Kymlicka, Will, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004

- Marx, Karl, "*Critique of the Gotha Programme*" in Engene Komenba(ed.) The Partable Karl Marx, (New York: Penquin Boks, 1983)

- Marks-Engels, *Komünist Parti Manifestosu,* çev. Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara 1998

- Marks, Karl, *Ücretli Emek ve Sermaye*, çev. Orhan Suda, Sol Yayınları, 1966

- Nozick, Robert, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, çev. Alişan Oktay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, 1b

- Özbek, Sinan, "Feuerbach'ta Mutluluk Aklakı", *Felsefelogos*, 1997, Etki Yayınları, İzmir, sayı:1

- Peffer, R.G., Marksizim, *Ahlak ve Toplumsal Adalet*, çev. Yavuz Alagon, İstanbul 2001

- Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüpoğlu- M. Ali Cimcöz, Kültür Yayınlar, İstanbul 2002

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

- Proudhon, Pierre Joseph, *Mülkiyet Nedir*?, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998

- Rawls, John, *A theory of Justice*, Harvard University Press, 1971

- Rousseau, Jean- Jacques ,*Toplum Sözleşmesi*, Devin Yayınları, İstanbul 2004

- Ross David, *Aristoteles*, Kabalcı Yayınevi, çev. Prof. Ahmet Aslan/ İhsan Oktay Anar/ Özcan(Yalçın) Kavaşoğlu/ Zerrin Kurtoğlu, 1b., 2002

- Wallersteın, Immanuel, *Irk Ulus Sınıf,* çev.Nazlı Ökten, Metis Yayınları, 3.b, 2000

- Waldron, Jeremy, "*A General Rıght to Property and Its Distributional Impolication*," Ownership", Baruch A. Brody and George Sher (eds), *Social and Political Philosophy Orlandon*, Harcourt Brace, 1999

- www.haberturk.com/haber.asp?id=24012&cat=130&dt=2007/05/22 - 43k -

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

ÖZGEÇMİŞ

26. 02. 1983 yılında Trabzon da doğdum. 1989-1999 yılları arasına ilk ve orta öğretimimi tamamladım. 2002 yılında Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat fakültesi, Felsefe Bölümünde lisans eğitimime başladım. 2006 yılında lisans eğitimimi, Prof. Dr. Sinan Özbek'in danışmanlığında yazdığım, "Platon'un Ahlak Sınırları İçerisinde Erdem" adlı tezimle tamamladım. Biten lisans eğitimimin ardından, 2006 yılının eylül ayında, yine Kocaeli Üniversitesi, Felsefe bölümünde yüksek lisans eğitimime başladım. 2007 yılının eylül ayında danışmanlığını Doç. Dr. Aysel Doğanın yaptığı, "Robert Nozick'in Özel Mülkiyet Anlayışına Eleştirel Bir Bakış" adlı tezime başladım. 2007 de yayınlanan yazılarım:

1. "Francis Bacon' un İdol Öğretisi",
   http://www.yaziyaz.com/dergi/2007/11/francis-bacon'un-idol-ogretisi-ebru-erol/
2. "Platonun Ahlak Felsefesinde Erdem Kavramı1"
   http://www.yaziyaz.com/dergi/2007/12/platonun-ahlak-felsefesinde-erdem-kavrami-ebru-erol/
3. "Platonun Ahlak Felsefesinde Erdem Kavramı2"
   http://www.yaziyaz.com/dergi/2007/12/platonun-ahlak-felsefesinde-erdem-kavrami-ebru-erol/

2008 Mayıs ayında bitirdiğim tezim ile yüksek lisans eğitimimi tamamladım.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com